

E. v. 1747/13/2

17/2

MA VIII 13

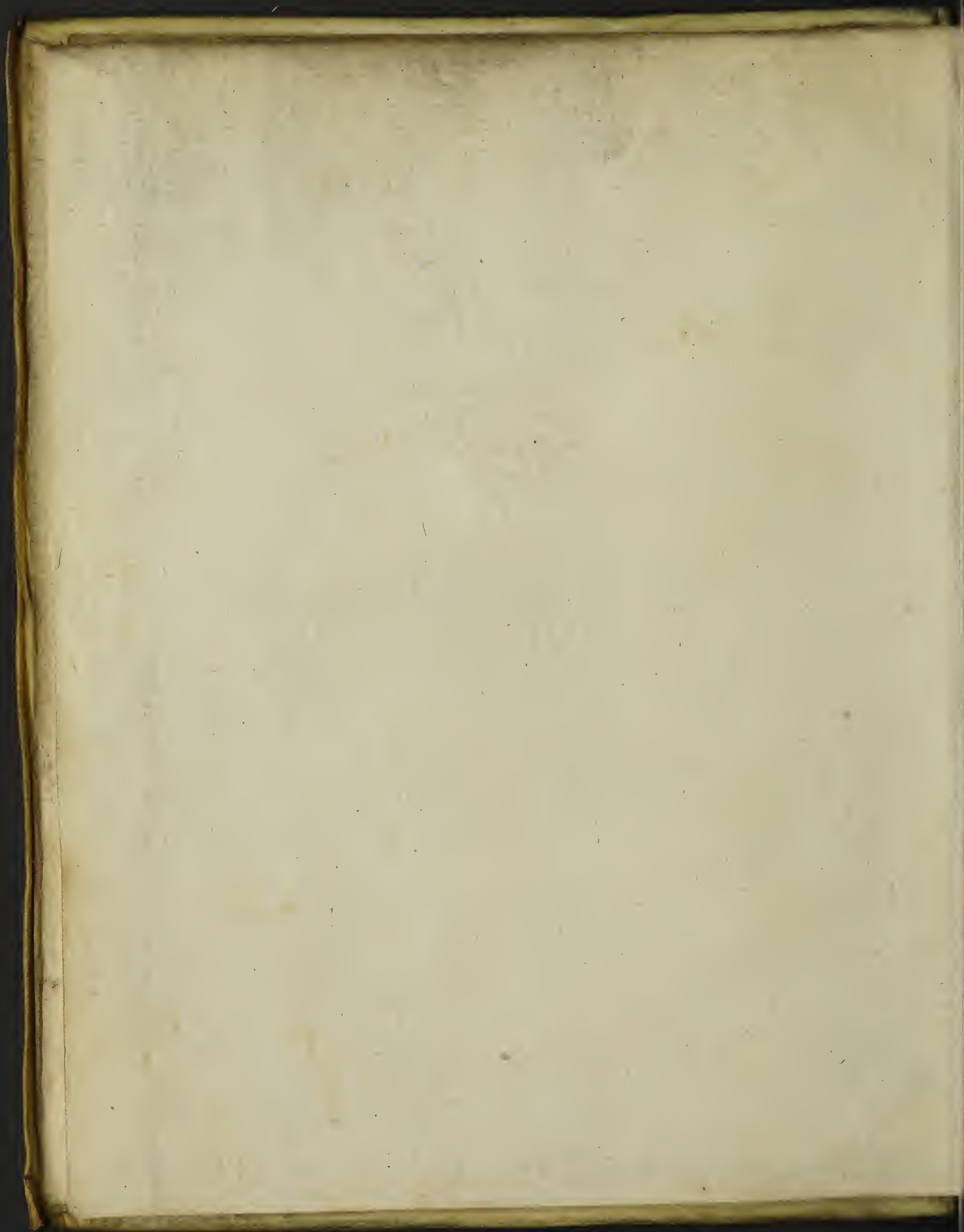
63.E.16

25607

N.I.R.

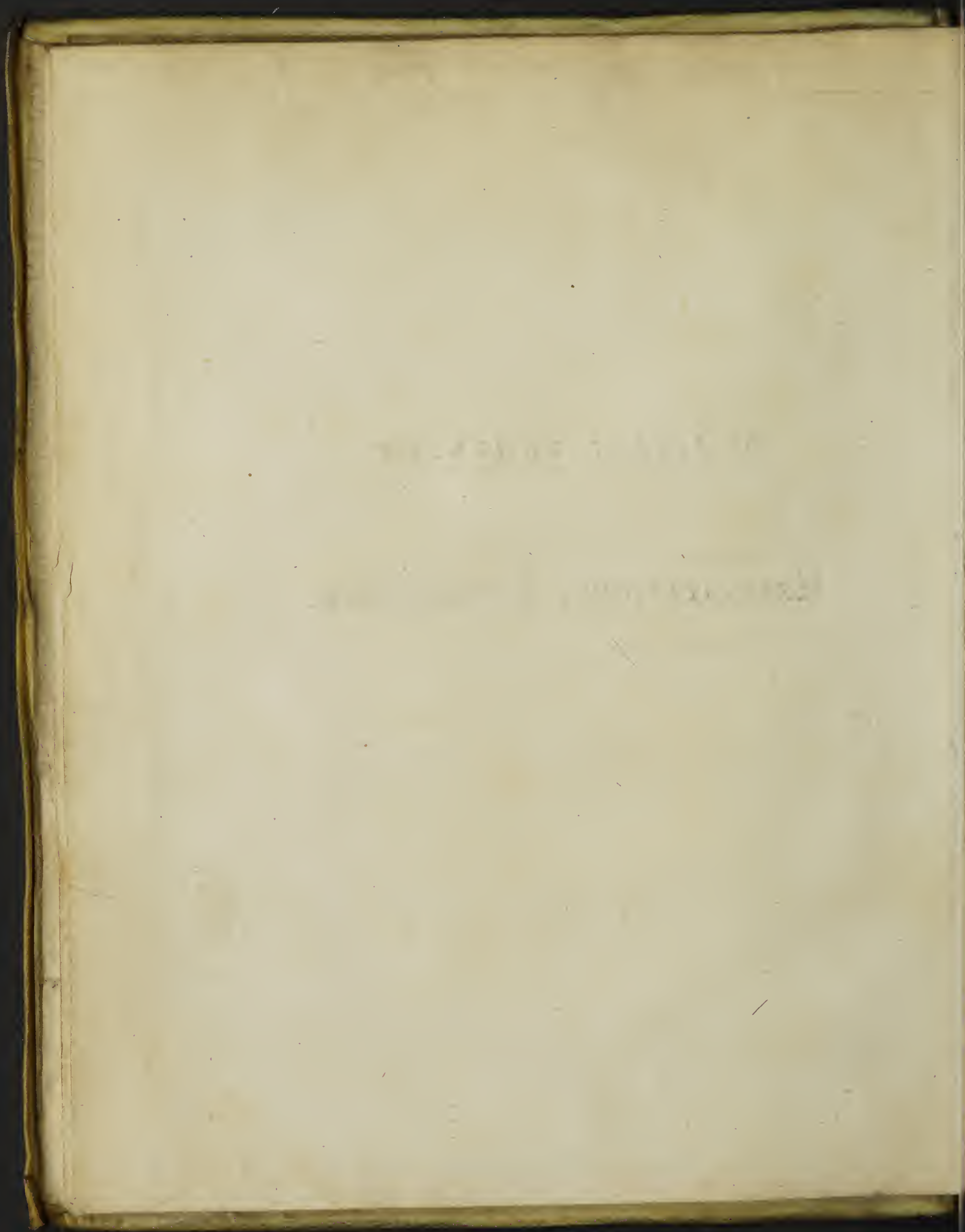
pat. 41st

GUALTERI CHARLTONI

EXERCITATIONES PATHOLOGICÆ.

EXERCITATIONES PATHOLOGICÆ,

in quibus

Morborum penè omnium

Natura, Generatio, & Causa,

ex

novis *Anatomicorum* inventis.

sedulò inquiruntur

à GUALTERO CHARLTONO, M. D.

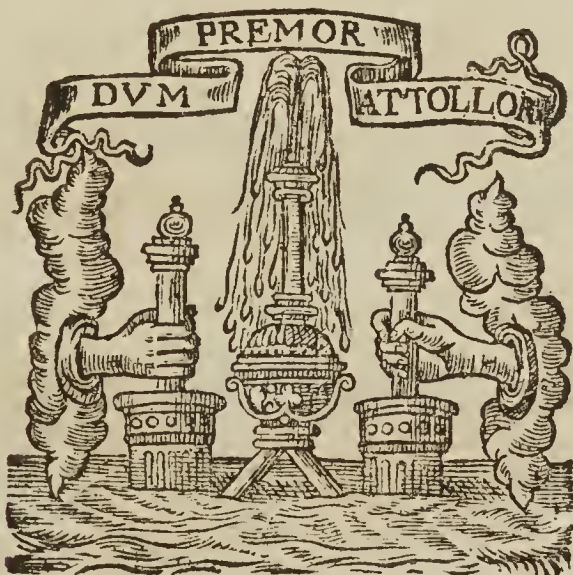
& *Caroli I. olim, hodie Caroli II. Magnæ Britanniae*
Monarcharum inclytissimorum Medico Ordinario.

---

*Etiam si omnia à veteribus inventa sunt : hoc semper novum erit,
Usus, & inventorum ab aliis scientia & dispositio.*

Senec. Epist. 64.

LONDINI,

Apud T. HO. NEWCOMB, CIO CIO LXI.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE JOURNAL OF THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

AND THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

OF LONDON

AND THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

Serenissimo & Potentissimo
PRINCIPI,
CAROLO II.

Britanniarum Monarchæ inclyto,

Domino suo Clementissimo,

GUALTER CHARLTON

Imperii pacisq; æternitatem precatur.

Rat olim tempus,
REX AUGUSTIS-
SIME, idq; nec Sci-
entiarum ruditate qui-
dem, nec barbarie
Morum infame, Litteris verum
& Humanitate florentissimum;
quo *Medicina* Cuna ex omnibus
A 3 Artibus.

EPISTOLA

Artibus Deorum munere & indulgentia singulari Hominibus concessa) tantæ dignitatis habebatur, ut non abjectæ sortis homines, sed præstantissimi & summi quique Viri eam ardentè excolerent: Principes videlicet, Reges, Monarchæ, & Deorum Filii vulgo existimati; & qui tales non censebantur, vel hoc ipso divinos sibi consequerentur honores, ac si Mortalium reliquorum conditionem longissimo intervallo superassent. Nec prorsus immeritò sane; *Eam* enim, Liberales inter Artes, origine antiquissimam, Inventorum suorum splendore ornatissimam, Cultorum gloria illustrissimam, Imperatorum Regumque ornamentis clarissimam, Methodi accuratatione & certitudine

De-

DEDICATORIA.

Demonstrationum admirabilissimam, mortalibus deniq; cunctis non solum maximè necessariam, verum etiam utilissimam esse; nemo, opinor, nisi politioris disciplinæ prorsum expers, unquam inficiabitur. Hinc Doctrina hæc, prælonga annorum serie, in familiis Regum conservata fuit, & propagata. Hinc in Deorum numerum retulit Antiquitas non illos modò, qui ipsam primi invenerunt; verum omnes etiam alios, quicunq; præclaro invento aliquo eandem auxissent, melioremq; reddidissent. Hincq; *Alexander Magnus* (ut de *Osiride*, *Oro*, hoc est *Apolline*, *Serapi*, *Ægypti* Regibus; de *Zoroastro*, *Magia* sceptroq; *Bactrianorum* percelebri, inter vetustis-

vetustissimos : deq; *Mithridate*,
Gentio, *Lysimacho*, inter post na-
 tos, nunc fileam) à *Plutarcho*
 fertur, adeo Medicinæ studiis se-
 dulò animum, suafore *Aristotele*,
 adjecisse, in eaq; tantopere pro-
 fecisse; ut Procerum suorum non-
 nullis pharmaca feliciter propina-
 verit.

Deinde, hodie etiam Reges,
 maximè *Tui* similes (saltem si qui
 tales sint) gloriæ haud minus Sibi
 è studio Sapientiæ (quam à Me-
 dicinæ cultu primus sejunxit *Hip-
 pocrates*, ab *Æsculapio* Magno
 utrinq; oriundus) quàm à præ-
 fulgido Diadematum suorum
 splendore, accedere posse, facillimè
 concedent : Nec erga sacram
 Horum

Horum Majestatem debitæ reverentiæ quicquam detraxerit is, qui Ipsos Rerumpublicarum *Archiatres*, haud multum indecenti Metaphora, nuncupaverit. *Hi* siquidem omnes imperii legumq; nervos in hoc præcipuè tenent & intendunt, ut Civium, *Malorum* quidem audaciæ, insaniæ, libidini, licentiæ, sacrorum violationibus, in sociorum jura usurpationibus, conspirationibus in capita superiorum, aliisq; consimilis perniciæ vitiis atq; sceleribus, unde de optimo sanitatis statu dejici possit *Corpus Politicum*, fræna injiciendo: *Bonorum* verò virtutibus contrariis benignè favendo; publicæ Societatis pacem sartam tectam tueantur & conservent. Estq; pro-

a fectò

fectò tam genuina, tamq; conspi-
 cua *Medicos* inter atq; *Políticos*
Aphorismos analogia; ut *Horum*
 usus ac rationes non aliunde quàm
 ex *Illorum* principiis physicis, &
 experièntiis primitùs deductæ vide-
 antur. Adeo ut eo minus in Sa-
 cratam Majestatem Tuam, NOBI-
 LISSIME REGUM, peccasse videar;
 dum *Exercitationes* has meas, in
Artis Apollinæ augmentum & il-
 lustrationem (penè dixissem & re-
 formationem) conscriptas, jurisq;
 publici factas, AUGUSTISSIMO
 Tuo NOMINI, devotione con-
 fiteor ambitiosâ, ea tamen qua de-
 cet animi submissione, consecrare
 ausus sum: id scilicet perspiciens,
 in gravissimis TE Regni occupa-
 tionibus leviora non aspernari.
 Quippe,

DEDICATORIA.

Quippe, in rerum universitate nil tam *sublime* est, quod à vastissimo *Tuo Intellectu* non comprehendatur: Tam *Humile* nil, ut *Curiositatem* Tuam effugiat.

At verò, non fuit Argumenti, quod in hoc Opere teritur, dignitas; quæ ipsum, ut se Conspectui *Tuo* fulgentissimo sisteret, sola animavit: habet equidem & alia, eaq; longe nobiliora, quibus hanc ambitionem suam innocentius debeat; Eximias scilicet, & ad Divinitatis usq; exemplar generosè adspirantes *TUAS VIRTUTES*, quibus Deos inter Mortales, nedum Homines, in tantum emines, ut *TE* omnes mirificè colant, admirentur, venerentur. Nempe

REX es, eo *Parente* genitus,

a 2

Qui,

EPISTOLA

Qui, vel hostium confessione, æta-
tis suæ summus, sapientissimus,
pietissimûs, christianissimus Prin-
ceps æternum audire meretur. *Cujus*
verè heroico pectori tam candidam
Animam infuderat Summum Nu-
men, ut, non sæculi malitiâ, non
hominum moribus æstimatis, ita
cæterorum fidei credidit, ut *Sibi*
credi par esse ex virtute sentiebat;
nec aliter capi unquam potuit,
quàm nimia Sua *Bonitate*. Verbo
dicam, *Qui* innocentèr vixit, justè
regnavit, sanctè finivit: gloriosis-
simo Martyrio, à proditoribus ne-
fariis, & plusquam Molossicæ feri-
tatis regicidis immanitèr irrogato,
coëlis tandem redditus. Tali scilicet
à Patre ingenerari debuit **TIBI**
virtus, & ad gloriæ successionem
cupi-

DEDICATORIA.

cupiditas inferi. Deinde, boni clementisq; Principis defuncti memoria, Filio successori æternam apud Potestates quolibet fidem atq; benevolentiam conciliat roboratque.

R E X es equidem *Mitissimæ* indolis, & summa natus *Humanitate*. Unde jam effectum est, ut TIBI etsi vel minimùm offendi, quàm delictis ignoscere difficilius sit : efficieturq; (sperandum est) deinceps, ut Exemplo Tuo terris ostendas, quanto melius clementia & beneficiis imperium custodiatur, quàm armis. Potentiam *Tuam* placidè moderaris, tantaq; exerces animi *Lenitate*; ut, quam alia magis, alia minus tueri necessum sit, nullam non Reip. partem

E P I S T O L A

partem tamen salutariter, & tanquam *Tui* fovere ac nutrire videaris. Ideoque, non gentilitio more abrepti, non adulatione vana adducti; sed Paternam, omnibusque, ceu Liberis, ex æquo consulentem *Tuam Benevolentiam* ritè agnoscetes, tituloq; colentes summe convenienti, *Te Patrem Patriæ* appellamus. Legibus quidem *Tuis*, & fidelitatis Sacramento arctè vincimur nos subditi omnes: at demissa *Celsitudine Tua*, accessùq; perfacili *Majestate* arctius adhuc se devinctos sentiunt atq; fatentur, quì aliàs sunt Liberrimi. Hinc sub suavissimo *Sceptri Tui* dominio degere exoptant vel isti, quibus Majorum claritudine in Gentes proprias imperitandi jus est: Legatique,

DEDICATORIA.

gatique , à T^E semel in gratiæ
amplexus excepti, non nisi invitif-
simè ad Dominos suos redeunt ;
hîc, si non præsidii, at solatii tamen
plus sibi sperantes, quàm in patria.
Non tam expectas æqua *Tuorum*
vota, quàm prævenis : quosque,
seu Exteri sint, seu è numero Ci-
vium , ad *Magnificentiam Tuam*
invifendum invitat Fama , perbe-
nigne admittit *Comitas*, nec tristes
unquam dimittit, nisi hoc nomine,
quia est discedendum.

*Instar veris enim, Vultus ubi Tuus
Affulsit, populo gratior it dies,
Et soles melius nitent :*

Nec alio animo Rectorem suum
intuetur populus, quàm si *Dii* im-
mortales potestatem visendi sui fa-
cerent.

R^EX.

EPISTOLA

R E X es , Quem ea Ingenii
perspicacia Optimum Numen
finxit ; ac (quod felicissimum in
Rege est) iis sævientis fortunæ ca-
sibus, exilio nimirum, labore, cu-
ris, periculis, à pueritia usq; eru-
diit exercuitque: ut posthac in-
fortunii nil, aut *Prudentiæ Tuæ*
impervium, aut *Fortitudini* nimi-
um, ingruere posse, læto omine
vaticinari fas sit.

R E X es tam *Miti Magnoq;*
simul animo præditus, ut Severi-
tatem abditam, *Clementiam* in pro-
cinctu habeas ; nec nisi perrarò
punias, rigidè nunquam. *Tua* qui-
dem caussa neminem punisti ; sed

*obvia prosternas, prostrataque, more Leonum,
Despicis :*

Aliena autem perpaucos, eosq;
con-

DEDICATORIA.

contumaciæ prorsus deploratæ
Mastigias, & quos ad innocentiam
unquam reversuros nulla spes af-
fulserat. Neq; vel hos punisses,
nisi (ad instar legis) ut pæna pau-
corum exemplo ad plures transi-
ret; aut ut è medio sublatis malis,
securiores cæteri viverent. Quippe
Fortuna Tua sublimior est, quàm
ut Ultionis solatio indigeas; gene-
rosiorq; *Animus*, quàm ut eodem
delecteris: minimè inscius nempe,
quòd nullum ornamentum Prin-
cipis fastigio dignius sit pulchrius-
que, quàm *Civica illa Corona*, cum
hac Epigraphe, OB CIVES SER-
VATOS.

R E X es, Qui inveteratis &
alioquin insanabilibus *Britanniæ*
malis, præsentia *Tua* opem con-
tulisti

E P I S T O L A

tulisti præsentaneam: *Jovisq;* instar $\Sigma\omega\tau\eta\rho\varsigma$, momento composuisti patriam discordiis civilibus penè everfam. Nondum integrè elapsi sunt menses novem, quum oculis obversaretur tristissima facies Reip. quum omnia mœsta essent, turbida & confusa; quumq; miseriarum nostrarum complemento nihil deesse quereremur, præter omnimodam *Gentis* universæ deletionem: at hodie tamen, verso *Regnorum Tuorum* statu, omnia non modò constituta sunt in pacato, ast prosperitate insuper rident, legesq; tam piè sanctèq; observantur, ut placidissima omnes frui pace videamur, nec quicquam nobis ad summam libertatem desit, nisi *pereundi licentia*.

Jam

DEDICATORIA.

*Fam fides, & pax, & honor, pudorq;
Priscus, & neglecta redire virtus
Audet; apparetq; beata pleno
Copia cornu.*

Sub *Tua* rerum administratione
nunc viget *Securitas* alta, affluens;
viget *Ius*, supra omnem injuriam
positum; vigent *Litterarum* studia,
& studiorum honores: omnibus-
que nunc *Civibus Tuis* duplex hæc
exprimitur confessio; esse *Felices*
nimirum, & nihil jam his accedere
bonis posse, nisi ut *perpetua sint*.
Magna hæc quidem, REX IL-
LUSTRISSIME, gesta: sed
hæc magna majoribus factis deles.
Nam,

REX es, Cujus pientissimum
animum *Religionis* cura, deq; pu-
ritate cultus divini sollicitudo præ
omnibus tangit. Ad hoc vivis,

EPISTOLA

ad hoc regnas, ad hoc vigilas, ad
hoc lucubras. Hincq; factum est,
quòd paterno avitoq; folio licet non
ita pridem redditus; patriæ tamen
Deum, Deo templa, templis sacra,
sacris Præsules, Præsulibus digni-
tates cum securitate jam reddidisti:
nobilissimo utiq; Zelo, Prudentia
admirabili, felicitate non solum
posteris, verùm nobis etiam met-
ipsis, qui ea beamur, fermè incre-
dibili. Quinimmo, quod altiori
adhuc admiratione celebrari debet;
mensēs intra paucos, quā mansue-
tis consiliis, quā Regio *Tuo* exem-
plo, ad saniozem, fideiq; Ortho-
doxæ jam nunc propè consonam
mentem miraculosè, revocasti com-
plures vel è *Fanaticis*: qui *Ἀυτοκέφαλοι*
& superstitionis vesanæ furiis agi-
tati,

DEDICATORIA.

tati, sic Deorum Principumq; arbitros agunt, ut quid utrîsq; debeant, non ex Sacrosanctæ Ecclesiæ præceptis, non ex patrio ritu, sed suis solummodo ex insomniis metiri ac statuere soleant.

Rex es denique, in Quo sic contemplantur omnes *Clementiæ Iustitiam, Pietatem Fortitudini, Modestiam Magnanimitati* admirabili hymenæo conjunctas :: ut nemo quod Te imitari velit Exemplar, extra Te quærat.

Hæc demum, ILLUSTISSIME REGUM, præcipua sunt ex incitamentis illis, quæ animum mihi addebant, ut Opusculum hoc, qualecunq; sit, ad Sacratissimæ *Majestatis Tuæ* pedes humillimè pro-
volverem : ceu æternum devotissimè
fumi

EPISTOLA

simi cultus, & duraturi obsequii
monimentum. Patere itaque, REX
CLEMENTISSIME, innocen-
tem hunc ardentis Zeli effectum,
quem Regiarum Excellentiarum
in TE enitentium admiratio & a-
mor in pectore meo incendêrunt.
Patere, inquam, ut Libellus hic
Regiis Tuis tholis affigatur ab suo
Authore; cui in votis nil solenni-
us est, quam ut *Deus* ter *Opt. Max.*
Regum Rex summus, TIBI Regi
semper *Augusto, Magnæ Britanniae*
Tuæ imperium, quod hodie auspi-
ciis unicè *Tuis* pristinam in gloriam
ac felicitatem denuò reviviscens,
florete vigetque, perpetuò sospitet;
ut *Nominis Tui* memoriam rerum
gerendarum claritudine consecret
immortalitati; utq; Regnum hoc
Tuum

DEDICATORIA.

Tuum Terreſtre non antea TE relinquere ſinat, quàm in *Cœleſte* ſuum tranſtulerit. Vive uſq; *Britanniarum* Sospitator, Fidei verè Apoſtolicæ Columen, *Europæ* ſpes, Principum Exemplar, totiuſque generis humani Amor & Delicium.

Londini, ipſis Saturnalibus,
Anno Æræ Chriſti nati
M. DC. LX.

INDEX

INDEX

Exercitationum, quæ in hoc opere continentur.

EXERCITATIO.

- I. **S**anitas, quid sit, & in quibus essentialiter consistat. Pag. 1.
- II. De Morbi natura, ejusq; Generibus Summis. P. 22.
- III. De Differentiis Morborum Accidentariis, atq; Communibus; undeque speciatim deriventur. P. 31.
- IV. De variis Causarum Morbificarum Differentiis. P. 45.
- V. Quomodo ambiens Aer Sanitatem nostram obterat, Morbosq; inferat varios. P. 54.
- VI. Qua ratione, quotq; modis Cibus & Potus Morborum fiant Materia, ac velut Sementis. P. 60.
- VII. Quæ mala à Motu & Quiete; quæ item à Somno & Vigiliis modum supergressis. P. 77.
- VIII. De Animi Pathematis; & quomodo Morborum Causæ fiant. P. 82.
- IX. De variis Excretorum ac Retentorum vitiis, unde succrescant Morbi. P. 117.
- X. Morborum tum Similarium, tum Organicorum Causæ, quot qualesq; sint; & quo ritu singulæ corporis œconomiam pervertant. P. 156.

Ex-

EXERCITATIO I.

*Sanitas, quid sit, & in quibus essentialiter
consistat.*

SUMMARIUM.

ART. 1 Cur de Morbi natura recte inquisituro, ab essentia Sanitatis exordien-
dum. 2 Quid intelligendum per Sanitatem. 3 Dividitur partium corporis Eu-
crasia in Essentialem, & Accidentariam. 4 Subdividitur Accidentaria in
Naturalem, Vitalem, & Animalem. 5 Quid sit Eucrasia Accidentaria Na-
turalis. 6 Quid Temperamentum: 7 Et Qualitates partium Communes.
8 Constitutio Vitalis in Originalem dirimitur, & Participatam. 9 Originalis
subjectum statuitur esse Spiritus Vitales. 10 Quenam requirantur ad ejusdem
perfectiorem. 11 Vitalis Participatae conditiones. 12 De Unione spirituum
vitalium cum partibus solidis. 13 De Caloris vitalis Excitatione in iisdem ab
illa unione. 14 Deque Facultatum Naturalium in partibus solidis, ex influxu
vitali, Invigoratione ac Exaltatione. 15 Explicatur constitutio Animalis, per
hypothesin duplicem. 16 Ad ejus integritatem requiri Spirituum Animalium
influxum perennem. 17 Quenam sit Connexio inter tres descriptas constitutiones.
18 Et quibus in partibus reperiuntur Confociatae. 19 Duo Alterationum
genera, quae partibus ex duplici spirituum influxu conveniant, Constitutiones esse
Medicas, in quibus ut Sanitas, ita pariter & Morbus radicitur.

I. **C**ontrariorum hæc est natura & con-
ditio, ut sub ejusdem rationis
communitate mutuo comprehensa,
ritèque inter se comparata, alte-
rum in alterius illustrationem reci-
proce, velutique collatis viribus faciant: Idque
potissimum contingit, ubi ambo in uno eodemque
radicantur subjecto, & ubi essentia unius solum-
modo in alterius corruptela seu depravatione fun-
datur. Hujus rei *Exemplum* habemus eximium
in duobus illis humani corporis *Affectibus* con-
trariis,

trariis; *Sanitate* nimirum & *Morbo*; quorum Alter *Naturalis* est, *Præter naturam* Alter: quorumque posterior, quàm prioris depravatio quædam & *Anormia*, qua subiectum, cui inhæret uterque, indies prolabitur in deterius, nil aliud esse videatur. Quamobrem, quo quid *Morbus* sit, & in quibus integra consistat ejus *Essentia*, clarius intelligamus; æquum sane est, imo vero plane necessarium, ut *Sanitatis naturam*, undeq; essentialiter dependeat, prius investigemus. *Rectum* siquidem *norma est obliqui*, in cunctis; & ubi nobis de naturali perfectiōe alicujus rei statu plane constiterit, omniaq; quotquot ad ejus integritatem ac perfectionem sint requisita, habuerimus semel perspecta: si quando contigerit, ut eadem ab illo statu aliquo modo deficiat; ad eorum, in quibus istiusmodi consistit defectus, cognitionem claram, per leges contrarietatis, facillime quidem recteq; manuducemur.

2. Per *Sanitatem*, igitur, intelligunt unanimiter omnes eum *Corporis Humani* statum, qui plane *Naturalis* est; ratione cujus *Homo* aptus est ad actiones omnes, quæ humanæ naturæ in integritate sua constitutæ conveniunt, accurate perficiendas; quiq; ab *Eucrasia*, seu debita singularum *Corporis* partium tum constitutione, tum symmetria, necessario dependet.

3. Hæcce autem corporis, partiumq; ejus omnium *Constitutio Naturalis*, duplex est, *Essentialis* nimirum, & *Accidentalis*; sive *Propria*, & *Participata*.

cipata. Prior ad ipsum corporis, & uniuscujusq; ejus partis τ *Esse* simpliciter spectat; ut omnino immobilis sit, five immutabilis, nec à primo vitæ exordio ad terminum ejus usque extremum tolli possit, sine subjecti interitu. Posterior autem respicit corporis tantum τ *Bene esse*; ut, respectu totius, variarum capax sit mutationum, tollique possit, citra totius interitum. Dicimus, respectu *Totius*; potest enim & hæc ipsa constitutio Accidentaliter esse Essentialis, respectu alicujus partis. Abscisso ex. gr. digito, perit quidem digiti constitutio essentialis; remanet vero interim reliqui corporis. Et hæc utiq; ea est corporis constitutio, in qua, ut Sanitatis, ita pariter & Morbi essentia radicatur: Nequaquam verò Altera; uti vel exinde sit manifestum, quod si Morbus fundaretur in constitutione Essentiali, quæ consistit in indivisibili; tum ex quovis Morbo vel levissimo necessariò consequeretur Mors, contra quam quotidie cernimus contingere. Verum de hac re expressius, fufiusq; in sequentibus.

4. Interim loci hujus potissimum interest, animadvertamus, Constitutionem hanc corporis Mobilem, five Accidentariam, haud immeritò dividi posse in *Naturalem, Vitalem, & Animalem.*

Naturalis, est propria nativæque uniuscujusque partis dispositio, ei competens absolutè, & sine omni ab aliis partibus dependentia, quoad suum esse simpliciter. Hæc nedum in jam moribundis, ast post omnimodam quoq; Biolychnii extinctionem superest aliquandiu; nec facile quidem disperdi-

tur, donec universi corporis compages, per putredinis, ignis, aliarumq; caussarum violentiorum tyrannidem, fuerit dissoluta. Pro *Accidentali* tamen jure meritoq; possit haberi. Nam, licet insita sit, si respiciamus ad *Essentiam*; ideoque, nisi post fata, destrui minime queat ex integro: Quoad suum tamen tum *Conservari*, tum *Operari*, adeo à Cordis ac Cerebri influentiis necessariò dependet, ut ignava prorsus, sui muneris oblita, velutiq; emortua jaceat, nisi ab iisdem foveatur continuo, ac exaltetur. Uti ex eo luculenter patet, quod singulæ corporis partes actiones suas naturales modò perfectiori, modò imperfectiori modo exequi assolent, prout liberalius parciusvè irradiantur eis influxibus, qui partim à Corde, partimq; à Cerebro ad eas perenni fluore dimanant: In Lipothymia quinetiam, Syncope, aliisque id genus affectibus cardiacis, ubi eclipsin pro tempore patitur Actinobolismus vitalitatis; mox elanguent eadem, atque torpescunt, veluti genio suo spoliatae. Idq; de necessitate profecto inevitabili; cum spiritus vitalis, unà cum sanguine à Corde per Arterias in universum corpus perpetuo diffusus, membrorum omnium sit quasi sal & condimentum, quo & à putredine vindicantur, & in actionibus suis ritè ob-eundis adjuvantur quamplurimum, ac vigorantur.

5. At vero, ut Constitutionis hujus naturam penitius paulo introspeciamus, advertendum porro est, eam haud incongrue describi posse, quod sit *Modus quidam essendi naturalis, partibus corporis insitus,*

situs, iisque competens, quatenus suis temperamentis, & qualitatibus communibus, sua sufficiente portione, ac dispositione convenienti spirituum insitorum, & sua denique, iusta conformatione continuitateque praedita, ad actiones naturales (concurrentibus una tum vitali, tum Animalis influxibus) debito modo edendas, apte constituuntur.

6. Per *Temperamentum* partis, heic intelligimus eam Sanitatis partem, quæ in *Qualitatum* convenienti constitutione consistit : Et per *Qualitates* communes, eas partium sensibilibus conditiones varias, quæ ex varia insensibilium particularum illas constituentium modificatione, sive dispositione atque contextu emergentes, sunt in causa, ut eadem denominentur *Quales*, respective ad sensum Hominis. Ex iis autem, quæ in temperie partium corporis humani præcipue considerantur, sunt *Craſſities*, *Tenuitas*; *Densitas*, *Raritas*; *Consistentia*, *Fluiditas*; *Tenacitas*, *Friabilitas*; *Tensitas*, *Laxitas*; *Rigiditas*, *Flacciditas*; *Durities*, *Mollities*; *Lævor*, *Asperitas*. Quæ ideo vocantur *Communes*, quia nulli ex quatuor Elementis suppositis proprie adstringuntur & inseparabiliter; ut nec ulli Concretionum primarum ex materia Universalis formæ; sed quodammodo expatiantur per corpora omnia, eaque plus minusve afficiunt.

7. Verum, ut res paullo specialius dicatur, sciendum est in genere, omnes rerum Concretarum Qualitates, ex varia particularum insensibilium, ex quibus illæ constituuntur, tum configuratione, tum
inter

inter se complexione, necessario oriri; quemadmodum à nobis in *Physiologia nostra*, ad *Epicuri* mentem accommodata, fuse declaratum est. Quoad jam dictas autem Qualitates in specie;

Crassa corporis pars ea est, quæ ex crassioribus, i. e. majoris magnitudinis particulis insensibilibus componitur: *Tenuis* vero, quæ ex tenuioribus. Ita Oculorum tunica Amphiblestroides, sive Retina, dicitur ossibus tenuior, eo quod particulis constet minutioribus, & diverso modo complexis.

Densa est, cujus particulae, ex quibus contextitur, ita ad invicem coarctantur, ut inter se perpauca intercipient spatiosa inania: *Rara*, inter cujus particulas multum spatii intercedit. Sic ossa dicuntur carnibus densiora, quoniam particulas suas habent in locum redactas angustiores.

Consistens, quæ conflatur ex invicem coherentibus particulis: *Fluida* vero, cujus particulae & spatiosa inania habent intercepta, & dissociatae mutuo sic sunt, ut facile sint emobiles inter se, ob spatiorum non-resistentiam. Quo sensu, Sanguis aliq; corporis succi sunt partibus solidis minus consistentes, quia eorum particulae sunt magis à se mutuo separatae, sive disjunctae, atq; inanitatis plus intercipiunt.

Tenax, quæ ex hamatis, & quasi ramosis, iisq; sese pressius contingentibus, particulis contextitur: *Friabilis* contra, cujus particulae componentes, & mole crassiores sunt, & in exiguis tantum punctis se mutuo contingunt; quo fit, ut leviori motu ab invicem dissociatae, in varias partes diffiliant, facileq; frangantur. Hoc modo Tendines & Ligamenta
ossibus

ossibus perhibentur minus fragilia, quia suas habent particulas tum mole minutiores, tum connexione arctiori magis firmiter cohærentes.

Tensilis, quæ insigniter protendi ferat, servatâ interim tenacitate suæ substantiæ. Ubi notandum occurrit, quod *Tonus* partium proprie consistit in debito tenore, sive mediocritate inter densitatem & raritatem, duritiem & mollitiem, &c. ideoque dissolvi nequit citra insignem violentiam. *Laxa*, cujus particulae laxiori modo cohærent. Quâ ratione Nervus dicitur tensilior parenchymate Lienis; quod continuitas ejus inter tendendum difficilius multò dirumpitur.

Rigida, cujus contextura adeo dura est & compacta, ut nec flecti facile possit, nec dirumpi: *Flaccida* vero, quæ aut consistentiam habet in se laxiorem, aut inanitionem aliquam passa, in se quasi subfidit. Cujus rei habemus exemplum in Pene, quidum erigitur quodammodo riget; exhaustis vero sanguine & spiritibus, quibus tensionem illam debebat, hui! quam cito flaccescit.

Dura, cujus particulae se mutuo immediatè & plurimis punctis contingentes, firmiter coadunantur, ut ex superficie in se ad tactum non cedat: *Mollis* autem, quæ ob contrariam particularum suarum dispositionem, tactui facile cedit: Sic Caro Musculosa ossibus mollior est, eo quod particulis constat sese minus immediate contingentibus, tactuique proinde cedit in superficie.

Læva, quæ ex particulis ad minimas usque lævigatis compingitur: *Aspera*, è contrario, cujus componentes particulae sunt asperatae. Lævor enim &

Asperitas

Asperitas sunt *Figurae* accidentia communia; quarum qualitarum *prior* à superficiei æqualitate profuit, facitq; ut corpus aliquod ab alio facile dilabatur; *Posterior* autem provenit à superficiei inæqualitate, qua fit, ut partes sibi invicem adhærescant. Et hæc quidem breviter, velutiq; per transfennam dicta sunt, de iis Qualitatibus communibus, quæ in rimanda partium corporis temperie accuratiorem desiderant indaginem; quasq; propterea singulatim jam percurrimus, quod distincta earum cognitio ad essentiam Sanitatis penitus perscrutandam quam maxime faciat. Jam vero (ut eo, unde digressa est, tandem referat se disquisitio) ad Constitutionis *Vitalis* examen proxime accedimus.

8. Per Constitutionem *Vitalem*, requisitam uniuscujusque partis dispositionem intelligi volumus eam, quæ à perenni spirituum vitalium, unà cum vitali nectare, sive sanguine universum corpus perluente diffusorum, affluxu immediate & exoritur, & dependet: quæque, ut interdum intensius, remissius interdum se habeat, imo vero nonnunquam quoq; (quod in Lipothymia & Syncope frequentissime accidit) aliqualem pati videatur eclipsin; ab ipso tamen vitæ exordio ad mortem usque (in corde saltem, & Arteriis huic vicinis) constanter perseverat, nec penitus extinguere potest, Animali superstitite.

Hæc autem in *Originalem*, quæ partibus influit; & *Participatam*, quæ in iisdem ab influxu spiritus vitalis, per singula vitæ momenta, quasi de novo producit, ac proinde est in perpetuo fieri; haud incommode dirimi potest.

9. Sub-

9. *Subiectum* cui inhæret *Prior*, sunt ipsimet Spiritus Vitales, in sanguine, dum cor pertransit, accensi; nequaquam vero ipsiusmet cordis substantia, sicut à Veteribus olim falso est existimatum. Certissimum quippe est, Cor, quicquid caloris & vitalitatis habeat, id totum mutuari à sanguine, partim per ipsius ventriculos permeante, partim in substantiam ex Arteria Coronaria delato: Ut colligere pronum sit ex eo, quod constitutio Vitalis sit quiddam Transiens, & in ipso motu ac continuo Fieri consistat; atq; necessum sit proinde, ut eadem in subiecto mobili & evanido, cuiusmodi sunt spiritus vitales, radicetur. Etenim, ubi membrum aliquod fuerit abscissum, constitutio ejus vitalis confestim & unico quasi momento extinguitur; remanet vero aliquandiu Naturalis, licet ea quoq; ab eo tempore, quo ab influxu vitali irradiari, foveri, exaltariq; desit, mox sensim elanguescere incipiat, & ad omnimodam dissolutionem festinet. Idq; contingit quidem, non ob alicujus causæ Positivæ hostilitatem, ast tantum ex Conservantis & Vitalitatis principium in se continentis privatione. Deinde, singulæ corporis partes eatenus de constitutione vitali participant, quatenus aluntur spiritibus, in illarum substantiam simul cum sanguine deductis: Et per consequens, Constitutio illa in Cordis parenchymate non Originalis haberi debet, sed tantum Derivata, seu ex influxu producta. Quibus tandem accedit & hoc unicum observatu dignissimum; nimirum, quod subito intendatur, remittatur, & alteretur Constitutio hæc Vitalis, in singulis corporis partibus, in proportionem

ad majorem minoremve spir. vitalium in illas influentium copiam: ubi enim & generantur, & distribuuntur spir. vitales ea qua par est proportione; singula membra vigent, & veluti novis afflata viribus, mirum in modum recreantur. Ita in Lipothymia deficiente Corde, subito vita partium languet: Ast ubi Cardiacis quovis generoso repleti sunt spiritus, vitalem constitutionem mox cernimus in omnibus partibus nonnihil reparari. Quum itaq; perspicuum sit; Constitutionem hancce vitalem, tum in ipsomet Corde, tum in reliquis omnibus corporis partibus solidis, esse mobilem & evanidam; ipsamq; insuper & intendi, & remitti, pro modulo spirituum vitalium in sanguine generatorum, inque partes influentium: quid planius, verius quid esse possit, quam quod eadem in iis non sit Originalis, sed *Adventitia*, seu per participationem producta; quodque spir. isti vitales, quorum affluxu dicta constitutio singulis partibus impertitur, sint proprium & adæquatum ejusdem subiectum inhæsionis? Intrepide igitur concludamus, Constitutionem vitalem, de qua heic nobis sermo est, esse quidem mere *Derivativam*, respectu *partium solidarum*, quibus continuo imprimitur; respectu vero *spir. vitalium*, à quibus unice ac immediate profluit dependetque, absolute *Originalem*.

10. Verum enim vero, ut clarius adhuc innotescat hujus natura, animadvertendum est præterea; quod ad debitam ejusdem integritatem sive perfectionem *Tria* requirantur concurrere. viz. (1) Ut spir. vitales tum sufficienti copia, tum luciditate puritateve

puritatevè requisita, in corde generentur, & accendantur; (2) ut iidem sic geniti, partibus per Arterias libere copioseque dispensentur; & (3) ut ab iisdem excipiantur. Horum duo quidem priora ad *Constitutionem* vitalem Originalem proprie spectant & necessario; postremum vero ad *Participatam*.

II. Quæ consistere videtur quoq; in *Tribus*; nimirum (1) in ipsamet spiritus vitalis cum partibus solidis unione; (2) in Caloris vitalis inibi excitatione, five accensione; & (3) in vivificatione ac exaltatione constitutionis Naturalis, facultatumq; illius omnium. Quod licet ultimum sit in Executione; quoad Naturæ tamen intentionem primum est, utpote cui cætera subordinate inserviunt. Eo etenim fine tum generantur Spir. vitales, tum universim diffunduntur, tum partium deniq; spiritibus insitis associantur & uniuntur; ut constitutio partium Naturalis exinde refocilletur, excitetur ad agendum, & in actionibus suis strenue obcundis aliquatenus invigoretur. De his vero singulatim, & ex ordine nobis jam dispiciendum est.

12. Quod ad *Primum* igitur (*Unionem* scilicet Spirituum Vitalium cum partibus solidis) attinet; sciendum est, esse eam vel ipsimet partium vitalitati summe necessariam. Partes enim solidæ eatenus solum dicuntur de vita esse actu participes, quatenus spirituum vitalium affluxu, afflatu, & contagio, singulis momentis, irrigantur, velutiq; irradiantur, & imprægnantur. Neq; etenim absq;

spiritu vitali consistere ullibi potest vita. Quocirca, cum spiritus vitales, in Cordis foco recens accensi, unaq; cum sanguine singulis partibus appulsi, in ipsam earum substantiam profunde excipiuntur, & spiritibus insitis, per amplexus mutuos, ob naturæ affinitatem, uniuntur; tunc sane iisdem veluti de novo imprimitur charagma vitalitatis, eoq; modo de natura vitæ participant. *Spiritibus insitis* dicimus; quum enim sit de natura spirituum vitalium, ut continuo generentur, continuo avolent, five sint in perpetuo Fieri (quemadmodum à nobis, in tract. nostr. *de Oecon. Animal. exercit.* i. fuse declaratum) ideoq; plane sit necessum, ut unio eorum cum partibus solidis sit similiter transiens, minime vero permanens: Videtur quidem veritati summe consentaneum, ut eadem in ipso congressu mutuoq; amplexu spiritus insiti Naturalis, & influentis vitalis omnimode consistat.

Cæterum, congressus iste, quò ex naturæ instituto accuratè fiat, & partibus cedat in emolumentum atq; solatium, debet esse (1) *Moderatus*, & ab omni violentia immunis; ne spiritus insiti ab influentium appulsu fortiori dissipentur, & pessundentur, id quod in Febribus ardentibus usu venit frequentissime, indeq; fit, ut irritentur partes & excandescent, potius quam refocillentur ex æstuantis sanguinis spirituumq; præfervidorum influxu impetuoso. (2) *Validus* tamen utrinque, non languidus; ne caloris vitalis excitatio imperfecta fiat & infausta. (3) *Placidus* omnino utrisq; & gratus, hostilis vero nequaquam; idq; ne puritas spirituum influentium ab insitorum malitia aut incongruitate

corrumpatur; & vice versa. (4) Cum *lucta* quadam reciproca conjunctus. Quandoquidem uterque enim spiritus, præ substantiæ suæ subtilitate & mobilitate agilis sit, summoque vigore præditus: Fieri vix potest, ut congregiantur, quin simul aliquantulum colluctentur. Observandum tamen, Colluctationem hanc absque voluptate quadam, mutuaque quasi complacentia haud contingere. Enimvero, ubi spiritus vitales vigorosi cum insitis pariter vigorosis congregiuntur, exoriri quidem necesse est contentionem quandam; sed talem, quæ comitem sibi habeat quiddam voluptatis. Ut planius rem dicamus. Spiritus insiti, tanquam sponsa, simul & benigne excipiunt, & quodammodo à suis amplexibus repellunt spiritus influentes, qui heic quasi sponsi agunt personam: Verum vitales, calore suo stimulati, & arteriarum systole fortiter propulsi, audacius ac confidentius paulo insitos invadunt, eorumque fines ac terminos penetrant subeuntque; dum insiti interim (ut modeste renitentes & reluctantes) non sine voluptate quadam eos amplectuntur. Eo quippe fine (uti jam diximus) tum generantur, tum distribuuntur Spir. Vitales, ut demum pervadant constitutionem insitam partium solidarum, easque virtute sua vivifica ad medullarum usque imbuant: Atqui cum non possint hi ita substantiam partium pervadere sine nixu & renixu; Necessario contingit, ut vigor istius Luctæ, sive nixus & renixus, major sit minorve, pro copia, calore, & activitate spirituum inter se reciproce concertantium. Et hæc quidem de Unione dictorum spirituum sufficiant.

13. Quoad *Secundum*, Caloris nempe vitalis *Excitationem* in partibus solidis; advertimus, eam partim à modo explicata spirituum cum partibus solidis Unione; partimq; à motu quodam Expansivo in ipsis partibus excitato, provenire. Prius ex eo evincatur, quod sanguis, cum spiritibus calidis & suapte sponte mobilibus sit refertissimus, ad partium terminos haud citius pertingat, quin eisdem illico suum imprimat calorem: Est enim de caloris essentia, ut corpora quaecunq; incurrit, eadem pro modulo suo magis minusve calefaciat. Alterum autem exinde pateat, quod, quum ipsiusmet caloris vitalis ratio formalis in expansivo quodam spirituum vitalium motu, è corde quidem uniformiter diffuso, nonnihil tamen simul cohibito in angustis arteriarum, consistat (quemadmodum in *Oeconom. Animal. Exercit. 5. λόγοις ἀναγκαστικῇς, καὶ ἐκ εὐποροῦ διαλύειν*, à nobis demonstratum est) haud fieri possit, ut calor iste partium substantiam pervadat, quin & in iis quoq; consimilem concitet motum expansivum; quum cuivis ex Agentibus naturalibus sit solenne, ut, quantum sua ferat energia, in sibi propria Passiva agat, per modum assimilandi. Calor autem iste, qui in Animalium cordibus, seu Sanguine potius, tanquam primario igniculi vitalis foco, perpetim accensus, & exinde per arterias una cum eodem sanguine ac spiritibus undiquaq; diffusus, universum corpus calefacit, fovet, vivificat, quiq; proinde calor dicitur *Animalis*: Si Essentiam ejus spectemus, haud multum differt ab eo, qui nobis à sole, igneve quovis forinsecus adveniens, nominatur Externus; omnia

omnia quippe, quæ ad generatim sumpti Caloris naturam spectant, in se complectitur attributa. Sunt tamen, fatemur, Conditiones quædam, quæ, ut Calor in genere transmigret in Calorem Animalem, manifesto faciunt. Requiritur nimirum, ut Calor, quo evadat vitalis, sit (1) *Naturalis*, i. e. ab interno principio accensus, à spiritu scilicet vitali in sanguine hospitante. (2) *Moderatus*, i. e. æquo nec intensior, nec remissior, sed partibus exacte convenienti gradu constitutus. (3) *Uniformis* in singulis partibus, pro majori minorivè earum à corde distantia, proq; majori minorivè tum copia, tum amplitudine arteriarum, quibus eadem irrigantur. (4) *Purus*, i. e. ab omni qualitate aliena prorsus immunis; secus quippe partes minimè reficiet, imo vero inficiet potius miasmate quodam noxio; quod in Febribus malignis, ubi acris redditur calor & balsamicis partium spiritibus infensissimus, plerumq; contingere est credibile. Requiritur etiam, ut motus ejus rarefactivus sit *moderatus*, *placidus*, & arteriolarum partiumq; ipsarum renixui quodammodo proportionatus. Non modo enim excessus alterutrius in se vitium est; sed & si alter alteri sit impropportionatus, eo ipso quoq; vitiosus est censendus. Sunt & aliæ adhuc Caloris vitalis, in statu suo naturali constituti, conditiones; quas tamen heic annumerare ex industria omittimus, ne subtilitatem nimiam (qua scientiis certe nil damnosius) videamur affectasse.

14. Quoad *Tertium* denique, *Naturalis scilicet partium solidarum Constitutionis, omniumq; illarum Facultatum*

Facultatum ab eadem dependentium vivificationem, vigorationem, & exaltationem (cui & spirituum vitalium cum partibus ipsis unio, & caloris vitalis in iisdem exinde excitatio, sunt necessario præcedenæ) observandum est, Facultates illas, quas Naturales vocant, *Attrahtricem* scilicet, *Retentricem*, *Concoctricem*, *Excretricem*, & *Formatricem* seu *Assimilatricem*, quæ unicuique partibus, ceu indigenæ ab illius constitutione naturali primordialiter (saltem quoad actum Animæ secundum) profluentes, vulgo ascribuntur; esse quodammodo ignavas, veluti mortuas, atq; actionibus suis rite perficiendis omnino impares, nisi ab influxu vitali excitentur, invigorentur, & exaltentur; uti in *Lipothymia*, aliisq; Cordis languoribus evidentissime cernatur. Ratio autem ex se quidem manifestat est. Cum nempe verissimum sit (quod in Exercit. 6. Oecon. Anim. ex professo probavimus) omnes actionum naturalium differentias, ex partium sive organorum, in quibus fiunt, constitutione structuræ varia exoriri; nullasq; alias in universo corpore dari potentias, sive Facultates Naturales, nisi quæ (quoad naturam suam *potentialem*) in peculiari quadam hujus vel illius partis constitutione fundantur; cumq; in nobismet ipsis quotidie experiamur, singulas partes muneribus suis tanto vegetius, expeditius, & felicius defungi, quanto copiosius perfunduntur spiritibus vitalibus à Corde transmissis: Quid planius esse possit, quàm quod Facultates dictæ, quoad *actuatam* jamq; vivam factam eorum essentiam ab influxu vitali necessario dependeant? Sed jam multa nimis de ratione constitutionis vitalis.

15. Superest tantum, constitutionis Mobili^s Animalis essentiam solerter expendamus. Facultatem Animalem, quæ duplicem *Sentiendi*, proq; voluntatis imperio *Movendi* potentiam in se complecti vulgo perhibetur, à Cerebro (post Animam) primario profluere, & ab ejusdem regimine dependere; omnibus quidem est in confesso: De modo verum, & ratione regiminis istius, seu, ut planius dicamus, quomodo Cerebrum ad sensus Motusq; actiones peragendas conferat; aliud atq; aliud sentiunt Eruditi.

Vetus, hodieq; etiam maxime divulgata opinio est, motus atq; actiones omnes, quas Animales vocant Medici, fieri potissimum beneficio sive interventu spirituum Animalium; qui è purissimis, lucidissimisq; sanguinis particulis in Cerebro geniti, per Nervos exinde in universum corpus velocissimo, & fulguris etiam ipsius pernecitatem superante motu diffunduntur; ut eidem demum per eosdem refluentes, Emissariorum more, Animæ renuncient, quicquid ab externorum sensuum organis fuerit perceptum. Ut, juxta hujusmodi hypothesein, haud incommode describi possit Constitutio Animalis, quod sit *corporis dispositio illa, quæ in Spirituum Animalium tum generatione, tum motu reciproco, sive à Cerebro excursu, & ad idem iterum recursum debito consistit.*

E Recentioribus vero nonnulli, licet Spirituum Animalium & generationem in Cerebro, & è Cerebro ad singulas partes per Nervos transmissionem haud gravatè admittant; eorundem tamen effluxum ac refluxum pernecissimum, ceu

inconceptibilem prorsus, minimeq; necessarium conati sunt rejicere. Et loco illius novam, & ad omnia sentiendi phænomena commodius persolvenda (ita enim existimant) magis probabilem substituunt Hypothesin. Statuunt nempe nobis, inter vigilandum, fieri motum quendam contractivum & tonicum, sive nixum motivum ipsius substantiæ Cerebri, spinalis medullæ, Nervorum inde enatorum, & partium deniq; omnium, in quas inferuntur Nervi: Huncq; motum sive nixum, Tensitatem quandam in partibus illis efficere, vi cujus alterationes ab objectis unicuiq; è partibus impressæ, Cerebro mox communicantur. Quemadmodum enim in Cithara, ubi rite tenduntur chordulæ, si in alterutra extremitate quam levissime etiam percutiantur, motus iste impressus momento excurrit ad alteram: Ita quoq; arbitrantur, moto aliquo Nervo, extra Cerebrum debite tenso, motum istum, ob continuitatem ac tensitatem dictarum partium, ad Cerebrum usq; ipsum extemplo propagari, ibidemq; impressionem quandam causæ suæ conformem signare; indeq; esse, ut de rei imprimantis natura & qualitatibus judicium ferat sensus Communis, qui sedem habet in ipso Cerebri meditullio. Haud aliter ac Aranea in retis sui centro insidians, vel levissimum ictum ex ejus filamentis alicui ab involante Musca illatum quam citissime percipit, atq; ex eodem de prædæ captione prompte dijudicat.

16. Verum tamen, utrum hæc posterior, Illave prior, de Sensationis & regiminis Animalis modo, sententia

sententia sit veritati magis consentanea; non hujus loci est decernere: Ad præsens quippe institutum sufficiat, ut sciamus, quod ad virtutis illius, quæ singulis partibus à Cerebro afflata, roboris vigorisq; haud parum eisdem largitur; quæq; tertiam Constitutionis Accidentariæ partem constituit, integritatem explendam, stabiliendamque, requiratur *Spirituum Animalium influxus perennis*, unà cum ipsarum partium recipientium dispositione tali, ratione cujus actionibus suis naturalibus debito modo perficiendis aptæ sint. Cæterum Constitutio hæc Animalis, quæ in virtute quadam invigorativa, à Cerebro simul cum Spiritibus Animalibus derivata, potissimum videatur radicari; Mobilis utiq; est & evanida, adeo ut in variis partibus deficiat nonnunquam, etiamnum superstitie illarum vitâ, uti in Paralyticis primum est observare; quinimo possit in omnibus deficere, si eas duntaxat exceperis, quæ necessario faciunt ad respirationem, sine qua ne momento quidem vivere possunt Animalia.

Expedito jam tandem, quid sit partium Constitutio Mobilis, in qua ut Sanitas, ita & Morbus censeatur fundari; explicatisq; in specie singulis, quotquot ad trimembrem ejus divisionem in Naturalem, Vitalem & Animalem, quovis modo spectent: Restant quædam, de dictarum constitutionum mutua inter se *Connexione*, sive Combinatione, ad explendam sanitatis essentiam requisita, breviter attingenda.

17. Sciendum itaq; primo est, Constitutiones

D 2

supra

supra descriptas eam inter se servare Connexionem, ut Secunda Prioris, & Tertia Secundæ existentiam in parte aliqua semper & continue præsupponat: Non autem vice versa, pari necessitate ab invicem dependere; quoniam, ut dictum est, Prior aliquandiu sine Secundæ, & Secunda fere omnino sine Tertia subsistere queat.

18. Advertendum deinde, quod hæ tres Constitutiones, ut ut in plerisq; corporis partibus manifeste deprehendantur; non tamen in omnibus possint inveniri. Naturalis quidem, ut & vitalis nulli ex partibus deest: Animalis autem in Ossibus (licet de Dentibus haud immerito ambigatur.) Cartilaginibus, forte Ligamentis, & nonnullis parenchymatis, Hepatis puta & Lienis, &c. plane deficit. Quibus ergo Facultas Naturalis, Vitalis, & Animalis communicatur; iis omnibus triplicem hanc inesse constitutionem tuto concludamus.

19. Observandum denique, quod quum præter Constitutionem Naturalem & Insitam, duo Alterationum genera (necessum quippe est, ut Alteratio aliqua ex utriusq; ordinis spirituum appulsu, motuque, in ipsas partes recipientes imprimatur) alterum ab influxu vitali, ab Animalis virtute alterum, in plurimis partibus manifesto reperiantur; cumq; Alterationes illæ, quatenus ipsæ vel perfectiores sunt, vel imperfectiores, Facultates in partibus respectivis pariter perfectiores constituent, vel imperfectiores; adeoq; Actiones ab iisdem Facultatibus

in quibus essentialiter consistat.

21

Cultatibus peragendæ, exinde vel integræ edantur
vel læsæ: Cum hæc ita se habeant, inquam, de
necessitate inevitabili consequitur, quod Trimem-
bris hæc Constitutio, circa quam hætenus versati
sumus, plurimis partibus inesse concedi debeat;
quodq; dicta Alterationum genera sint constitu-
ones Medicæ, in quibus tum Sanitas, tum Morbus
unice fundatur. Et hæc de Essentia Sanitatis dicta
sunto.

Ex-

EXERCITATIO II.

De Morbi Natura, ejusq; Generibus summis.

SUMMARIUM.

ART. 1 Morbi definitio generalis : 2 Et Differentiæ primæ, undeq; desumantur. 3 Optime dividi Partes Corporis in Similares, & Organicas : 4 Quarum utraq; definitur. 5 Digne autem rejicitur partium primo in Similares & Dissimilares, ac deinde in Organicas, & Inorganicas bipartitio illa, à Neotericis excogitata. 6 Ad Organi complementum, quænam & quot requirantur Accidentia realia. 7 Morbum omnem vel Similarem esse, vel Organicum. 8 Similares radicitus consistere in Intemperie ; eaq; Simplicem, aut Compositam ; & vel cum, vel sine Materia. 9 Organicorum totidem esse species, quot sunt vitia eorum, quæ ad integram desiderantur Organi essentiam. 10 Unde Morbi in Situ ; 11 Figura ; 12 Magnitudine ; 13 Numero ; Et 14 Continuitate vitiat.

I. **Q**uemadmodum, per *Sanitatem*, intelligunt omnes eum universi Corporis, omniumq; ejus partium statum, quo apte constitutus est Homo, ad actiones omnes, quotquot ad humanam spectant naturam, rite perfecteq; perfungendas : Ita pariter per *Morbum*, sanitatis contrarium, expresse designant vel universi corporis, vel alicujus illius partis statum illum, quo is ita fuerit affectus, ut in peragendis vitæ muneribus aliquo modo deficiat. Ut Morbi generatim sumpti natura in eo videatur consistere, quod vel universum corpus, vel pars ejus aliqua, de optimo & naturali statu suo ita decesserit, ut actionis alicujus ad Oeconomiam Animalis integritatem spectantis læsio exinde consequatur manifesta. Quippe, τὸ δύνασθαι ἐνεργεῖν, est ὑγιαίνειν : Et contra, τὸ μὴ ὑγιαίνειν, sive τὸ νοσεῖν, nil aliud est, quam simpliciter τὸ μὴ δύνασθαι ἐνεργεῖν. Unde egregie

egregie & pro insigni sua solertia factum fuit à *Galeno*, quod *Sanitatem*, per *Διάθεσιν κατὰ φύσιν τῆς ἐνέργειας Ποιητικῆν*, Dispositionem secundum naturam actionum authorem, definiverit: Et *Morbum*, per *Διάθεσιν πέρα φύσιν, ὑπὸ ἧς ἐνέργεια βλάπτεται*, Dispositionem præter naturam, ob quam actio læditur.

2. Quoniam vero Actiones in corpore Anima vitæq; prædito edendæ, insigniter variæ sunt, pro magna Functionum varietate; eaq; pro diverso hujus illiusve partis respectivæ vitio proprio, diversimode possunt interturbari: Hinc exoriri permagnam Morborum varietatem, manifestum sit; quos tamen ut ad Genera sui summa, clarioris doctrinæ ergo, commodè referamus, consentaneum erit, cum morbus quidem omnis in parte aliqua corporis penitus insidet, *Primas* maximeq; generales illius *Differentias*, ex partium differentiis universalioribus deducere.

3. Partes vero, quatenus tum Sanitatis, tum Morbi sunt subjectum inhæsionis, duplices sunt; aliæ *Similares*, *Organicæ* aliæ. Quam quidem distinctionem, utpote quæ totius Pathologiæ quasi solum quoddam atq; fundamentum meritissime reputetur, pressò contractoq; stylo (ejus quippe contemplationem Physicam, in *Physiologia nostra*, fusiore demonstrandi via olim sumus persecuti) ab omni ambiguitatis caligine vindicando, elucidare jam conabimur.

4. Partis

4. Partis *Similaris* appellatione, indigitamus *Corpus mixtum, uniforme, eaq; elementorum proportione & qualificatione contemperatum, quibus organo illi redditur idoneum, cujus constitutioni ex Natura instituto comparatur.*

Organica autem nomine intelligenda veniet ea, quæ actioni alicui, sive usui, ratione *Formæ* suæ inservit. Ubi observare sit in proclivi, partem dici *Similarem*, solius *Materiæ* ratione, ex qua constituta est: *Organica* verò, respectu *Formæ* eidem superinductæ. Ex. gr. Os, habito ad ejus materiam respectu, pro parte habetur similiari; quælibet enim pars ossis, os est: Sin formam ei à Natura superadditam consideremus, qua proportionem istam atq; aptitudinem adipiscitur, ut cum aliis ossibus debite articulatum, & musculis nervisq; instructum, motibus voluntariis inserviat: Hac utiq; ratione, *Organi* notionem ac titulum sibi merito possit vindicare; hancq; ejus formam ubi semel destruxeris, simul organum esse mox desinet, superstite tamen interea *Materiâ* similiari, quæ antea formæ illi erat substrata.

5. Et hinc quidem manifestum fit, subdivisionem illam bipartitam partium in *Similares*, & *Dissimilares*, ac deinde in *Organicas*, & *Inorganicas*; quam è recentioribus *Anatomicis* nonnulli sibi sunt imaginati; ceu superfluum, nulliusq; omnino in *Medicina* usus, penitus explodi debere. Quum enim evidentissime pateat, omnem partium corporis *Materiam* posse reduci ad *Similarem*; cumq; dicere, partem aliquam varias partes similes in
sua

sua substantia continere; perinde sit, ac si diceretur, eundem esse Dissimilarem: Hinc necessario consequitur, similes solas omnem partium materiam realem in se complecti. Consimili ratiocinio, cum nomen illud [*Inorganicum*] omnimodam privationem, sive absentiam formæ, haud obscure designet; nulla autem corporis viventis pars forma destituatur omni, nec fieri possit, ut pars quæpiam solida simul & informis, & vitæ particeps existat: clare liquet, nomen Organi totam absorbere partium Formam; vocemq; illam, *Inorganicum*, proinde è Medicorum libris prorsus esse imposterum delendam. Quod obiter visum est animadvertere, ut distributionis partium in Similes & Organicas, quæ à veteribus olim tradita fuit, quæq; sola usum obtinet in Arte Medica realem, soliditas, præq; altera Neotericorum dichotomia excellentia singularis, pleniori rationis luce, Tyronibus innotescat. Sed nobis jam arctius adhærendum est proposito.

6. Propria Organi cujusq; ratio, in *Conformatione* ad munus suum obeundum aptissima essentialiter unicèq; consistit: Hæcq; conformatio ad integritatem suam quinque efflagitat; *Situm* nempe, *Figuram*, *Magnitudinem*, *Numerum*, & *Continuitatem* Naturæ legibus convenientem; quæ propterea dicuntur Accidentia Formæ realia, quoniam ad Organi, quod idem significat atq; Forma, constitutionem explendam necessario requiruntur concurrere, ac mutuo conspirare. Horum autem symmetria & naturalis constitutio, Organi sanitas est.

E

7. Jam

7. Jam vero ex hacce partium divisione, oriuntur Duo prima summaq; Morbi Genera; quorum prius sub se morbos *Similares* complectitur; *Organicos* vero alterum: Ex omnibus enim eis, quorum tyrannidi quomodocunq; obnoxia redditur corporis humani sanitas, affectibus præternaturalibus, nullum profecto inveneris, qui non ad horum alterum commode referatur.

8. *Similarium* partium Sanitatem, in debita Elementorum sive Materiæ constituentis proportionem, qualificationem, & symmetria sive temperie, penitus fundatam esse; ex prædictis luculenter patet. Indeque pronum est inferre, per normam contrarietatis, quod earundem Morbi radicitus consistant in materiæ qualitatibus Asymmetria, vel Intemperie; quando nimirum iuxta illa qualitatibus ad invicem proportio, quæ ad actiones perfungendas necessaria est, in qualibet parte non observatur. Unde hoc morborum genus *Intemperies* nominatur, sive *Dyscrasia*. Quæ quidem vel *Simplex* est, vel *Composita*; prout unica, vel plures e qualitatibus modum suum excedant. Intemperies autem *Simplices* quatuor numerantur, *Calida*, *Frigida*, *Humida*, *Sicca*: *Conjugatæ* vero totidem, *Calida & Sicca*, *Calida & Humida*, *Frigida & Sicca*, *Frigida & Humida*. Deinde alias hæ puræ existunt; alias humoribus sui consimilibus & nonnunquam putredine corruptis consociantur: Hæ *Materiales* sive cum *Materia* conjunctæ dicuntur; Illæ *Nudæ* & sine materia.

9. Quoad

9. Quoad autem morborum *Organicorum* classem; cum pars Instrumentalis non ex quibuscumque, iisque temere congestis & coagmentatis partibus similaribus; sed ordine quodam, numero, figura, situ, &c. constantibus (ut & totum corpus) componatur: Hinc totidem morborum species, partibus Organicis contingunt, quot sunt ea, quæ ad integram Organi essentiam debent concurrere; eorum quippe uniuscujusq; vitium immoderatus, morbus est instrumentarius. Cujus idcirco Quinq; emergunt differentia; *Situs* una, altera *Figura*, tertia *Magnitudinis*, quarta *Numeri*, & quinta *Continuitatis*. De quibus omnibus eodem ordine figillatim nobis nunc dicendum.

10. Primò, quum pars aliqua male collocatur, idq; vel proprii sui situs respectu, vel connexionis illius, quam cum aliis partibus obtinuisse debuit: Morbus quidem exoritur in *situ inconcinno*. Casus prioris instantias habemus in præpostera viscerum positione, in artuum luxatione, in prolapsu intestini in scrotum, in uteri procidentia, &c. posterioris vero, in strabismo.

11. Secundo, *Figura* vitia conciduntur adhuc minutius. *Figura* enim uniuscujusq; partis duplex est; Externa nimirum, quæ visui repræsentatur; & Interna, quæ ex multis constat, scilicet ex *Meatu*, ex *Cavitate*, & ex *Asperitate* aut *Lævitate*: Ac proinde necessum est, ut unaquæq; horum permutatione, & de naturali statu decessio, Instrumenti morbus dicatur. Vitiatur *Figura Externa*, cum pars aliqua

aliqua inconcinnam suisq; muneribus incongruam obtinet in exterioribus configurationem; ut cum crura intro contorquentur; cum caput vel rotundum, vel oblongum nimis est, &c. *Meatum*, per quos feruntur distribuunturq; contenta, morbus est & *Dilatatio* nimia, qualem conspiciamus venæ in varicibus, & arteriæ in Aneurismate: Et huic contraria, *Angustia* immoderata, utrum ex Adstrictione ea provenerit, an ex obstructione. *Adstrictio* contingit, quum meatus ab externa causa angustiores evadunt; ut spiraculorum cutis densitas atq; conniventia ex frigore & siccitate; ut Asperæ arteriæ & Oesophagi coarctatio ex premente Angina: *Obstructio* autem, quum meatus ab incidente intusq; hærente materia quasi infarcti fiunt angustiores; quod vitium venis & arteriis gracilioribus inq; partium substantia terminatis, item intestinis ipsis, ductibusq; omnibus frequens inesse solet. *Cavitationum* (quæ excipiendi continendiq; gratia comparatæ sunt) morbi pariter sunt *Dilatatio* nimia, & *Angustia*. Ad Priorem spectant *Anastomosis*, cum oscula, seu extremitates vasorum aperiuntur, quo humores contenti effluunt: *Diapedesis*, quando tunica vasorum ita rarefiunt & laxantur, ut humores per eas sensim transudent: Et *Diæresis*, cum à causa incidente, erodente, vel rumpente, via aliqua, quæ adesse non debebat, in vasis aperitur. Posterior vero, pro causarum varietate, est laterum cavitationis vel compressio, vel subsidencia, vel contractio, vel arctatio. *Lævoris* morbus est, quum partis alicujus superficies, quæ lævis & lubrica esse debet, evaserit aspera; ut cum Trachæa
arteria

arteria sensibilibiter nimis est aspera ex acri catarrho raucedinem inducente. *Asperitatis* contra, quum superficies, quæ aspera esse debet, redditur lævis; ut Ex. gr. Ventrîculi, intestinorum, aut uteri (quæ ut firmitus continerent, natura quodammodo aspera conformavit in superficie interiori) nimia lævigatio & lubricitas. Atq; hi quidem morbi idoneam Organi configurationem labefactant.

12. Tertio, *Magnitudinis* morbus est; quum pars aliqua aut supra convenientem naturæ molem increvit, aut infra substitit: Ut cum linguæ tanta est moles, quæ in ore comprehendere nequit; quo pertinent etiam omnes Tumores, qui sunt partium extuberantiæ justo majores: E contra magnitudinis *Diminuta* exempla habere est, in linguæ brevitate, capitis, digitorum, crurumq; concisa atq; minuta quantitate. Quod vitium Atrophia, Phthisi, aut Rachitide correptis extenuatisq; solenniter obtingit.

13. Quarto, *Numeri* morbus tum in exuperantia, tum in defectu consistit. *Exuperantia* quidem est vel rei naturalis, ut sexti digiti, aut tertii testiculi, &c. vel rei toto genere p. n. ut verrucæ & calli. *Defectus* vero est solius rei naturalis, quæ vel ab ortu deest, ut quum quis manus nascitur; vel postea detrahitur, ut in manus vel pedis amputatione, &c.

14. Postremò, *Continuitatis* morbus est solutio continui, qua mutua partium Connexio & Unitas dissolvitur; qualem videre est in vulneribus, ulceribus,

ribus, fracturis, carie ossium, contusione, fibrarum divulsione, &c. Hæc vulgo morbus *Communis* dicitur, eo quod tum ad Similares, tum ad Organicas partes peræq; spectare videtur. Quoniam vero instrumenti ratio formalis consistit omnino in requisita conformatione, quæ continuitatis solutione manifesto vitiatur: Nos ideo eam haud immerito numeramus inter morbos partium Organicarum proprios. Horum retuleris *Dolorem*, qui est solutio quædam continuitatis, non quidem jam in facto, sed in *fieri* existens.

EXERCITATIO III.

*De Differentiis morborum Accidentariis atq;
Communibus, undeq; speciatim
deriventur.*

SUMMARIUM.

ART. 1 *Accidentariæ Morborum Differentiæ, desumptæ ex eorum Origine,*
2 Numero : 3 Magnitudine : 4 Indole : 5 Duratione : 6 Eventu :
7 Caussis : 8 Anni temporibus : 9 Loco & Regione : 10 Temperamento :
11 Sexu : 12 Ætate : 13 Subiecto.

HActenus traditæ sunt morborum differentia
Essentiales & Primariæ; & â nobis nunc
exigit instituti ratio, ut *Accidentarias* at-
que *Communes* particulatim percurramus.
Sciendum est, igitur, quod è differentiis morbo-
rum, quæ quia non ab ipsamet morbi essentia, sed
ab Accidentibus quibusdam eam aut insequentibus,
aut concomitantibus, aliisq; circumstantiis uni-
cuiq; morborum speciei communibus, deducuntur,
Accidentariæ nominantur & *Communes*; alia ex
morbi Origine, alia â Numero, tertia â Magnitu-
dine, quarta â More sive Indole, quinta â Durati-
one, sexta ab Eventu, septima â Caussis, octava
ab Anni temporibus, nona â Loco & Regione, de-
cima â Temperamento corporis affecti, undecima
â Sexu, duodecima ab ætate, & postrema â Sub-
iecto; ordinariè derivetur.

1. Ratione *ORIGINIS*; morbus alius est
per ἰδιον πάθησιν, alius per Συμπάθησιν. *Idiopathia*,
est.

est morbus ab alio morbo non dependens; hæcque denuo conciditur etiam minutius in Πρωτοπαθῆς, & Δευτεροπαθῆς. *Prior*, sive morbus *primarius*, est idiopathia, quæ ab alio morbo ortum non duxit: *Posterior* vero, sive morbus *Secundarius*, est idiopathia, quæ ab alio morbo suam desumpsit originem. Sympathia vero dicitur morbus, qui ab alio morbo & profluit & dependet. Et hæc quidem triplici de causa contingit; nimirum vel quia parti compatiens id communicatur, quod communicari minime debebat; ut cum ab humido cerebro succus aliquis præter naturæ morem in eodem genitus, in thoracem, ventriculum, aliamvè aliquam ex capiti subjectis partibus, stillicidii more, delabitur: Vel quia non communicatur, quod communicari debebat; ut cum ex vulnere spinæ dorsi exoritur brachii vel cruris resolutio, ob denegatum in illas partes spirituum Animalium influxum; aut cum ex arteriæ cujusdam præcisione insequitur Atrophia in parte aliqua, propterea quod spiritus vitalis, ad vitalitatem ac vegetationem summe necessarius, in eam influere prohibetur: Vel denique quia licet materiæ quidem nihil aut communicatum fuerit, aut interceptum, pars tamen alia cum alia prius affecta compatitur, ob mutuam Connexionem, & operis societatem. Ob Connexionem, seu potius Continuitatem, quando motus uni parti impressus, alii etiam illi continuæ impertitur; ut cum motus cerebro impressus, sexto nervorum pari ad ventriculum excurrenti communicatur, unde ventriculus ad vomitum stimulatur. Ob operis societatem; ut osse femoris fracto, læditur una & musculorum illi

sunt, quorum unus non inhæret parti quam alter obsidet, nec ei continuatur. Atq; hi aut impliciti sunt, aut connexi, aut disjuncti. *Impliciti* sive *Complicati* sunt, qui uni eidemq; functioni incommodant; quales sunt Pleuritis & Asthma; horum enim societate & concursu communia quædam emergunt symptomata, quæ vix explicari, vel ab invicem disjungi possint, tussis nimirum & difficilis respiratio; illa autem pleuræ & lateri dicitur inhærere, hæc vero bronchiis pulmonum. *Connexi* sive *Consequentes* sunt, quorum prior ad generationem posterioris aliquid confert. Idq; bifariam contingit, alias ex ipsa morbi natura, quemadmodum Pleuritim necessario & proxime Febris consequitur, eiq; connexa est: Alias ex partium conditione, quarum una cum altera affectum communicat. Hæc autem morborum diversorum *Epigenesis* (ita enim *Hippocrati* dicitur) tribus modis contingere potest, 1. *partium societate & cognatione*, qualis ventriculo ob nervos cum cerebro intercedit: 2. *Situ proniori*, quo renum vitia in vesicam, & capitis excrementa in pulmones, &c. procidunt: & 3. *Partium imbecillitate*, qua ad excipiendos humores ab aliis partibus per *Metastasin* transmissos proniores redduntur. Morbi deniq; *Disjuncti* sive *Separati* sunt, qui nec eidem actioni nocent, nec alter alterum producit, sive sint ejusdem speciei, sive diversæ: Ut vulnus capitis & cruris; pedis ulcus, & renum obstructio; linguæ curtatio, & pedis luxatio, &c.

3. Ratione *MAGNITUDINIS*, morbus est magnus, vel parvus. *Magnus* est, qui magnopere affligit, nec nisi difficulter amolitur. Idq; vel (1) ob ingentem à statu naturali recessum; ut Febris ardens longe major est quam Ephemera, & longius adhuc, ubi in corpus senile inciderit: Vel (2) ob præstantiam partis affectæ, maxime si ejusmodi fuerit ea, cujus officio vita carere nequit; ut vulnus cordis: Vel (3) quia causam agnoscit malignam; ut vulnus ab animali venenato inflictum, quod ad τὸ χειρόν *Hippocratis* haud incongrue refertur: Vel (4) quia graviorum symptomatum stipatur satellitio; ut affectio Colica, doloris sævitia corpus fatigans, viresq; ejus celerissime prosterbens. *Parvus* vero, qui contrario modo se habet.

4. Respectu *MORIS*, sive Indolis, aut agendi modo, quo ægrum pro apparente sua natura afficit; morbus alius habetur benignus, alius malignus. *Benignus* est, qui nihil graviorum symptomatum supra propriam suam essentiam habet sibi conjunctum, tantumq; ea, quæ proveniunt à peculiari à statu naturali recessu; ut Febris Tertianæ, & Causus. E contrario, *Malignus* dicitur, qui aut vehementius sævit, aut perseverat diutius, quam natura ejus præ se fert; idq; ob τὸ χειρόν illi conjunctum: Ut Febris pestilens, Ulcus cacoethes. Unde hujus fortis morbi ab *Hippocrate* dicuntur esse *Mali moris*, seu Cacoethici.

5. *DURATIONIS* respectu, morbus est Brevis, vel Longus; Continuus vel Intermittens;
F 2 Recens,

Recens, vel Inveteratus. Primo, *Brevis* dicitur, qui celerem obtinet motum, citoq; proinde ad terminum suum (utrum is salutaris fuerit, an vero exitialis) pervenit. Hic autem subdividitur in periculo vacuum, qualis est *Ephemera*; & discriminis plenum, qui speciatim vocatur *Acutus*. *Acutus* est, qui velociter, atq; cum impetu & periculo ad statum movetur: Estq; pro variis velocitatis & vehementiæ gradibus, vel *Perperacutus* sive *Peracutissimus*, qui tridui communiter, & ad summum quatruidi spatio cursum suum absolvit; ut Feb. pestilens, Apoplexia gravis, Tetanus: Vel *Peracutus*, qui pro termino summo septimum habet diem; cujus census sunt Cholera, & Angina exquisita: Vel *Acutus simpliciter*, qui usq; ad decimum quartum, vel vigesimum diem ad summum extenditur; cujus sortis sunt Pleuritis & Peripneumonia, item Feb. continua non ardens, Lethargus, &c. Vel deniq; *Acutus ἐκ μεταπτώσεως*, ex *Degeneratione*, seu (ut alii significantius ad rem vertunt) ex *Degeneratione*, qui quasi à natura Acutorum aliquatenus degenerat, & ultra vigesimum, atq; etiam ad diem usq; quadragesimum durat. Ultra vero 40 diem qui prolongatur, jam *Longorum* seu *Chronicorum* albo meretur inscribi. Secundo, morbus *Continuus* est, qui à principio ad finem usque continuò, citraq; intermissione aliquid, ægrum exercet atq; fatigat. Isq; aut ita est continuus, ut toto durationis tempore ejusdem prorsus sit tenoris, sive nec increscens, nec remittens; eumque Συρόχρον, i. e. *Continentem* nuncupant: Aut quamvis indefinenter affligat, alternas tamen exacerbationes

acerbationes atq; remissiones habeat ; huncq; *Continuum simpliciter*, vel *Remittentem* indigitant. *Intermittens*, qui non quidem continuo, sed per temporum intervalla affligit, accessiones repetens, totiesq; ad quietem perveniens : Estq; vel *Periodicus*, qui statis periodis recurrit & remittitur, ut Feb. tertiana, quotidiana, aut quartana intermittens ; vel *Erraticus*, qui alias longiores, alias breviores habet intermissiones, ut Feb. erratica ex Scorbuto. In utroq; autem per *Periodum* intelligimus spatium temporis ex morbi intensione & remissione singulari constans. Pars periodi, qua morbus intermittens exacerbatur sive intenditur, dicitur *Paroxysmus* sive *Accessio* : Qua iterum mitescit & intermittitur, *Integritas*, & in febribus proprie *Asphyxia*. Tertio, morbus *Recens* est, qui nuper primum incepit ægrum exercere : Contra, *Inveteratus*, qui diu jam duravit. Accedit insuper, quod Morbus, ratione Durationis, etiam dicitur esse vel in principio, vel in augmento, vel in statu & vigore, vel in declinatione. Hæcq; Tempora morborum sunt Duplicia ; Universalia ; quibus totius morbi decursus includitur & comprehenditur ; nimirum ἀρχή, Principium, quo morbus movere agereve incipit, nec actiones multum lædit ; Ἀίξινός, Augmentum sive Incrementum, quo is jam vires sumens, magis magisque ingravescit ; Ἀκμή, Status, sive vigor, ubi natura gravissime affligitur, omniaq; symptomata fiunt jam vehementissima : Παρακμή, Declinatio, qua morbus à natura victus incipit mitescere, ægrumq; deferere. Et Particularia ; quibus uniuscujusq; periodi particularis

cularis mutationes distinguuntur ; & sunt paroxysmi principium, augmentum, status, declinatio. Ubi obiter notandum, quod hæc tempora in morbis oriantur in genere, tum à varia materiæ morbificæ alteratione, auctione, vel imminutione; tum ab ægri temperamento roboreq; diversimode immutato. Cum enim in principio ægri vires adhuc sint validæ, materiaq; morbifica nondum valde sit alterata; heinc omnia symptomata in principio sunt mitiora: Sed cum illius partes sensim aliter disponantur, illaq; sæpe magis magisq; sensim incalcescat, & nonnunquam acrior evadat, viresq; ægri exinde debilitentur; heinc morbus pedetentim gravior, & tandem gravissimus, per maximam humorum ebullitionem ac effervescentiam, seu fermentationem putredinalem, quæ frequentissime accidit, evadere consuevit. Cumq; per ebullitionem vel attenuationem materia morbifica expelli, ubi Crisis instituitur salutaris; vel æger ipse ab illa, ubi Crisis est lethalis, opprimi soleat: Heinc circa morbi vigorem ægri, si debiliores fuerint, intereunt; si robustiores, vehementer quidem perturbantur, sed postea melius habent, & morbus paulatim declinat, ac denuo finitur. Notandum etiam, quod morbi *Lethales quatuor hæc tempora non habent.* Æger enim, naturâ jam victâ & prostratâ, moritur vel in principio; vel, quod sæpius accidit, in augmento aut statu; talesq; ad declinationem usq; non perveniunt, & nemo unquam in morbi declinatione periit. Neq; enim possibile est, ut postquam caussa morbifica jam concocta est & debellata, naturaq; superior evasit, æger extingatur;

tur; modo recta curatio adhibeatur, & æger etiam suum officium faciat. Nam si contingat, ut quis tum fati concedat; fit hoc vel ob insignem aliquem regiminis errorem, aut quod morbus mutatur in alium, eumq; graviolem: Adeoq; decumbens quidem non in prioris morbi declinatione, sed in novi cujusdam denuo succrescentis aut principio, aut incremento, vita fit extorris.

6. Ab *EVENITU*, morbus dicitur *Salutaris*, qui ut plurimum exitu terminatur salutari; ut *Tertiana vera*: vel *Dubius*, qui ancipitis spei est, aliis salutem, mortem aliis inferens; ut *Pleuritis*: vel *Lethalis*, qui plerumq; & maxima ex parte ægros perimit; ut *Pestis*, & *Apoplexia* gravis. Item *Sanabilis*, qui artificiose adhibitis remediis cedit; ut *Feb. ardens*: *Insanabilis*, qui etsi tarde, certo tamen semper ducit ad interitum, nec unquam integre sanatur; ut *Cancer*, & *Elephantiasis*.

7. A *CAUSSIS* morbificis, morbus vocatur *Exquisitus*, qui ex simplici sincero vè aliquo humore oriri perhibetur; qualis est *Tertiana Exquisita*, quam ortum ducere volunt à bile sincera in sanguine supra modum efferata ac turgescente: vel *Spurius*, sive *Nothus*, qui à mixtis humoribus ducit originem; ut *Tertiana notha*, quæ fertur ex bile pituitæ admixta provenire. Deinde heinc etiam è morbis alii dicuntur *Hæreditarii*, quorum semina ab ipsis parentibus in liberos, quasi transplantatione facta, propagantur, & cum vitium aliquod,

aliquod, cui parentes antea fuere obnoxii, una cum semine ipso & lacte uterino, in sobolem traducitur. Ita haud raro liberis imprimitur Podagra, & Lithiasis, jure Hæreditario. Alii *Nativi*, qui à primo usq; ortu infestant, ubi scilicet conformationis vitio morbus aliquis liberis obtingit, qui in parentibus nunquam fuerit deprehensus; ut in claudis vel gibbosis observatur. Alii *Adscititii*, qui post nativitatem ex quacunq; causa contingunt; ut vulnera, fracturæ, luxationes, &c. Præterea, hinc quoq; alii morbi dicuntur *Sanguinei*, qui pro causa sua sanguinem aut in vasis luxuriantem ac effervescentem, aut è vasis effusum & in alicujus partis substantia, inter circulandum, resistentem, habent; ut Synochus, & Phlegmone: Alii *Biliofi*, qui exoriuntur à bile; ut de Tertianæ exquisita, & Erysipelate vulgo ferunt: Alii *Pituitosi*, qui fiunt à Phlegmate; cujus sortis esse traditur Feb. quotidiana, & Oedema: Alii deniq; *Melancholici*, qui ex melancholia succrescunt; ut Quartana, & Scirrhus. Quibus addamus & *Serosos*, ex latice seroso è Lymphæductibus effuso prognatos; qualis est Hydrops.

8. Ab *ANNI TEMPORIBUS*, morbi alii dicuntur Verni, alii Æstivi, alii Autumnales, alii Hyberni. Quamvis enim (ut loquitur *divinus Senex. Aphor. 19. Sect. 3.*) morborum genus omne omnibus anni temporibus existat; eorum tamen alii certis anni temporibus facilius & fiunt, & ingravescent: Nempe ob analogiam quandam corporis humoribus cum aeris ambientis temperie quasi necessario

necessario intercedentem. Heinc *Verni* sunt, qui verno tempore magis consue- te invadunt; quales ii sunt, quos *idem Cous in Aphor 20. Sect.* ejusdem, enumeravit. *Æstivi*, qui æstati sunt propinqui, cum illius temperamento cognatione manifesta conveniunt, & ab illius ardoribus inprimis excitantur: ita Causus frequentius accenditur æstate, cum ficcis aer fervoribus ustus candet. *Autumnales*, qui autumnno maxime sunt familiares; ut morbi omnes è Melancholia oriundi, Feb. nimirum quartanæ & erraticæ, Lienis tumores, &c. quos in *Aph. 22. sect. 3.* simul congeffit *Hipp.* *Hyberni*, qui, quum tristes hyems squalentia protulit ora, ordinarie infestant; ut Pleuritis, Lethargus, Gravedines, Tussés, &c. in *Aph.* proxime subsequente recensiti.

9. *A L O C O & R E G I O N E*, morbi alii nominantur πανδημιοι five *Communes*; alii Σπορδαδες, five *Dispersi*. *Pandemii* sunt totius plebis morbi, five omnibus communes, quando ejusdem speciei morbi in aliqua regione plures eodem tempore invadunt. — Suntq; vel Επιδήμιοι, *Epidemici*, qui ejusdem generis plures, ab eadem communi causa, non tamen vernacula, simul corripunt. Et hi sunt plerumq; *Maligni, Pestilentes, & Contagiosi*, λοιμώδεις in specie *Hippocrati* dicti; qualis est ipsa Pestis, & nonnullis annis Dysenteria; talis item olim fuit ιδρωπύρετος, sudorifica Febris, Brittanniæ nostræ præcipue infesta: interdum tamen μη λοιμώδεις, non *pestilentes*; ut Dysenteria popularis, Tussés, Ophthalmiæ, aliq; ab *Hipp.*

in Epidem. commemorati, qui sub Disperforum specie plurimum grassantur in vulgus; sive ex prava victus ratione, sive communi aeris vitio ortum duxerint. Vel Ἐνδημιοί, *Endemii* sive *Vernaculi*, qui certum aliquem locum & regionem semper infestant; ita Phthisis familiaris est Lusitanis, Struma Hispanis & Alpinis, Hydrocele Galliae Narbonensi, Scorbutus Belgio, Daniae, Norvegiae & omnibus maris Balthici accolis: & omnes quidem ex aeris (forsan & aquarum) gravitate nati. Ita etiam Plica illa prodigiosa, qua capilli capitis, ceu glutine quodam inviscati atq; connexi, mirè contorquentur, & invicem complicantur, Sarmatis & Polonis peculiaris dicitur. Quo loco, clarioris discriminis ergo, adnotandum est, ad morbum *Endemium* sive *Regionalem*, quo sic proprie dicatur, requiri *Conditiones* quatuor. Prima est; ut sit in illa regione, cui attribuitur tanquam vernaculus, quam in ulla alia frequentior. Perpetuo enim supponitur morbus vernaculus diversas regiones inæqualiter respicere; unamq; magis (illam scilicet cui adscribitur) aliam vero minus infestare. Secunda, ut ortum ducat ab aliquali loci inclementia, sive insalubritate. Alias siquidem improprie, immo injuste nuncupatur vernaculus. Tertia, ut regionis inclementia incolis omnibus adeo communis sit, adeoque gravis, ut cautiores etiam, eosq; qui debitum locoq; appropriatum sanitatis regimen observant, invadat. Quippe alioquin non regionis vitio, sed erroribus in sex rerum Non-naturalium usu commissis potiori jure adscribendus est. Quarta, ut insalubris ista regionis constitutio aliquandiu permanens

nens sit, & durabilis, aut ad minimum frequenter recurrens. Vitium enim loci, quod cito fugax est; nec sæpius recurrit, ceu extraneum quid, mereq; adventitium respectu regionis habendum est; ac proinde morbum proprie non denominat Patrium. Quocirca Febris Ungarica, & sudorifica febris Anglica (quam ἰδεωπύρεζον nonnulli dixere) licet ab istis regionibus respective nomen sortitæ sint; minus proprie tamen hodie vernaculæ dicuntur, cum careant durabili fomite in istis locis persistente, & cum vel jamdudum plane cessarint, vel saltem non magis heic aut illeic, quam alibi impræsentiarum dominantur. Quemadmodum solertissime differit *Cl. Glissonius, in lib. de Rachitide, cap. 19.* Σποράδες vero, sive *Dispersi* dicuntur, qui specie inter se differentes, eodem tempore plures homines ejusdem regionis incolas adoriuntur & occupant; tales sunt Pleuritis, Ophthalmia, Angina, &c. in eadem urbe vel regione simul grassantes; qui quidem non ex communi quadam causa, sed ex uniuscujusq; proprio vitio, sive apparatu morbofo proveniunt.

10. Ratione *TEMPERAMENTI* corporis affecti, morbi alii dicuntur naturæ Cognati; qualis est Feb. ardens hominibus calidiori temperamento præditis: alii Remoti, seu minus cognati, qualis est Causus respectu eorum, qui temperamentum habent frigidius.

11. A *SEXU*, morbi alii sunt *Virorum*, ut Priapismus, & ignavia Phalli: alii *Fæminarum*, ut Abortus, procidentia uteri, mensium suppressio, &c.

12. Ab *ÆTATE*, alii morbi sunt *Pueris* proprii, ut *Rachitis*; alii *Juvenum*, ut *Feb. ardens*; alii *Senum*, ut *Apoplexia*: de quibus omnibus consulendus est *Hippocrates*, 3. *Aphor.* 24, 25, 26. & sequentibus usq; ad 31.

13. Ratione *SUBJECTI*, morbi alii sunt *Interni*, qui interiora corporis occupant; ut *Ulcus pulmonum*: alii *Externi*, qui externas partes, visuiq; obvias possident; ut *Lepra & Scabies*: alii *Particulares*, qui tantum in unam partem, vel partes aliquas insident; ut *Pleuritis*: alii *Universales*, qui univ[er]sum corpus obsident; ut *Febris*.

EXERCITATIO IV.

De variis Caussarum Morbificarum differentiis.

SUMMARIUM.

ART. 1. *Argumenti Locales.* 2. *Morbo neq; Materiali causa opus esse, nec Formali, nec Finali: sed tantum Efficiente.* 3. *Efficientium caussarum Divisio prima in Congenitas, & Adventitias.* 4. *Subdividuntur Congenitæ in Naturales, & Præter-naturales.* 5. *Distribuntur item Adventitiæ in Externas & Internas; quarum Prioræ vel Necessariæ sunt, vel Contingentes: Posteriores autem vel Solitariæ, vel cum aliis Conjunctæ.* 6. *Secunda divisio Efficientis in Principem & Ministræ:* 7. *Item in Procatarticas, quæ discernitur ab Evidente;* 8. *Antecedentem, quæ ubi morbum proxime attingit, dicitur Conjuncta; & Synecdochice Antecedens, ubi remotè:* 9. *Et Continentem, quæ cum materia conjunctorum morborum propria est.* 10. *Efficientium porro aliæ morbum Per se produciunt; aliæ per Accidens:* 11. *Aliæ deniq; Positivæ sunt, aliæ Privativæ.*

1. **P**roximum his videtur, ut quibus ex *Causis*, quæcunq; demum eæ sint, & *quomodo* unumquodq; è numerosis illis, quæ modo descripsimus, morborum Generibus & Differentiis, in corpore humano producat, serio & quantum ferat rationis nostræ imbecillitas, dilucide edisseramus. Scire enim, ut belle norunt omnes, est per originem caussasq; scire: maximaque Pathologiæ tum certitudo, tum utilitas (quippe absq; caussarum morbificarum cognitione, Medico neq; morbos præcavere liceat, nec genitos tollere) in *Παθολογία* potissimum consistunt.

2. A *Philosophis* quidem, qui rerum omnium in vastissimo hocce Naturæ theatro se offerentium contemplationi sedulo dant operam, scientiæq; comparandæ insudant indefinenter, Quatuor Caussarum Genera singulis Effectibus consultissime constituuntur: *Materia* scilicet, *Forma*, *Efficiens*, atq;

atq; *Finis*. Medicis vero, ubi in Affectuum p.n. corpori nostro insidentium, illiusq; ad vitæ perfectionem necessariis functionibus quomodocunq; insidiantium, investigatione notitiaq; versantur; sufficiant pauciora. Nam cum Morbi essentia in Diathesi quadam, seu Dispositione vitiosa, quæ una vel plures è corporis partibus, in actionibus suis debito modo perfungendis impediuntur, deq; optimo statu detruduntur, penitus radicetur; heinc perspicuum est, posse eam sine *Materiali* causa existere; nisi ipsummet illius subiectum, corpus nempe humanum, in quo is insidet (quemadmodum & in ære hominis aut equi effigies) pro ejusdem materia cuiquam placuerit accipere. Non enim (quo decepti fuerunt quamplurimi) vitiosus humor subiecta est morbi materia; quanquam *Efficiens* illius dici quodammodo possit. Deinde, per Formam morbi, præter speciem illius peculiarem, dicto subiecto impressam inductamque, seu determinatam dispositionis partium pravitatem (quæ ipsam morbi ideam unice constituit) aliud nil quicquam venit intelligendum; ut luculenter constet exinde, Causam quoq; *Formalem* in morbis nusquam reperiri posse. Et de *Finali* etiam idem prorsus sentiendum; quoniam *Finis* morbi tantum est actionum læsio & interitus, seu (ut aliis visum est) aptitudo ejus, quæ actiones lædere natura sua comparatur: ideoq; non re quidem, sed sola mentis nostræ cogitatione, ab ipso morbo differt. Restat itaq; duntaxat *Efficiens*, quæ quia corpus immutando, deq; sanitatis statu deturbando, eidem morbum inducit; ideo pro Causa omnium præstantissima

tissima & principe apud Medicos merito debet reputari. Hujus igitur differentias atq; vires perscrutari nos jam accingimus.

3. Humanum Corpus, licet essentiae prorsus immutabilis ac immortalis, Animae nimirum rationalis, domicilium sit atq; instrumentum; ex sua tamen natura facile mutabile existit, variisq; obnoxium infirmitatibus, morti etiam ipsi denuo cedit; quae magnificam vereq; admirandam Organorum illius conspirationem & harmoniam, unico quasi ictu pessundat atq; dissolvit, totamq; fabricam in principia, ex quibus erat primitus constituta, sensim dispergit. Ratio autem, quare haec Corpora nostra adeo sint fragilia, adeo caduca; ex integro videtur in hoc consistere, quod mutabilia sunt: Interitusq; viae, ut ut quoad varietatem ferme infinitae, in eo tamen convenire censeantur omnes, quod ad Elementorum, quibus constamus, temperamenti ac determinatae symmetriae ejus, a qua necessario dependet vita, corruptelam ruinamq; omnimodam, aliae citius quidem, aliae tardius conducunt. Si summi Creatoris sapientiae visum fuisset, aut Corpora nostra ex simplicissima quadam, corruptionique minime obnoxia materia (qualem Coelorum esse propriam sibi precario imaginantur *Aristotelei*) constituisse; aut tam firmo aeternumq; duraturo glutine materiae hujus, ex qua nunc corporamur, particulas inter se conjunxisse, ut easdem ab invicem diffociare dispergereque, in nullius causae inferioris potestate foret situm: tunc certe nec aevi diuturnitate, nec morbi ullius saevitia, sanitas
nostra

nostra unquam labefactari potuisset ; hominumq; primus , sicut ex nihilo recens productum , vixq; adhuc satis perfectum viderat hunc Mundum , ita & eundem senio jam prope confectum , adq; interitum tandem festinantem , semper juvenis summoq; vigore præditus vidisset. At vero , ut nobis à natura nunc comparatum est , tenuissimo suspenditur vita filo ; nec fieri potest , quin omnibus in lucem editis sit serius , aut citius moriendum. A seipso enim Corpus nostrum , & ab insitis principiis , civile inter se gerentibus bellum , per singula momenta concutitur atq; conteritur ; nedum variis externarum injuriarum incurfionibus , tanquam procellis , undiq; laceffitur. Heincq; morbos *Efficientium Caussarum* duo suboriuntur summa primaque Genera : *Aliæ* nempe *Insitæ* sunt nobis & *Congenitæ* , quas ab ipso jam ortu accepimus ; *Aliæ Adventitiæ* , quæ in nos jam editos extrinsecus invadant.

4. *Priores* rursus in *Naturales* , & *Præternaturales* genuine distrahuntur. Sub *Naturalium* censu cadunt primordiorum , ex quibus constamus , inquietudo ac repugnantia perennis ; & Flammulæ nostræ vitalis continua voracitas , quæ tametsi nos misellos , quoad vita fruimur , foveat , calefaciat , tueatur , & Laris instar familiaris , conservet ; nos tamen etiam temporum ætatumq; decursu sensim depascitur , immutat , tandemq; conficit ; alios quidem ocius , segnius alios , ut sua cuiq; stata est vitæ periodus , quam quotusquisq; est , qui naturæ legibus attingit ? Adeo verum est , quod in *Oecon. nostr.*

nostr. Animal. Exercit. I. apertius diximus; idem nempe nobis inesse & vitæ principium, & mortis. Spectat autem *Præter-naturalium* Classis ad morbi-feros eos Characteres, qui nobis à Parentibus, una cum materia spermatica, ex qua prima corporis rudimenta sumus mutuati, profunde velutiq; medullitus impressi fuerint. Quocunq; enim morbo, modo insignis sit & Chronicus, è parentibus utervis, dum generat, tenetur; eum, mediante principio prolifico, tanquam per contagium, transfert in prolem. Maxima igitur ortus nostri vis est, nec parum felices sanis parentibus enati.

5. Ex Adventitiis autem, alia *Externa* est, alia *Interna*. Externa, quæ extrinsecus adveniens morbo originem præbet: estq; vel *Necessaria*, vel *Contingens*. Externa *Necessaria* est, quæ ex rerum ad vitam necessariarum una aliqua vel pluribus ortum habet: in quibus sunt Aer, quem inspiramus, Cibus & Potus, Motus & Quies, Somnus & vigilia, quæ excernuntur aut subsistunt, & Animi Pathemata; quæ proinde *Res Non-naturales* Medicis vocari obtinuerunt. *Contingens* vero, quæ non necessario quidem, sed mere fortuito nobis contingit ferenda; cujus generis sunt gladii ictus, ruentis lapidis & bestiarum occurfus, omniaq; fortuita corpori vim inferentia. Harum impetus cæci nec arte prævideri possunt, nec cautione declinari: Illæ vero possunt, ideoq; in earum observatione Ars nostra versatur. *Interna* Adventitia est, quæ intrinsecus corpori ejusve contentis adhærens, ibique genita, morbos efficit: hæcq; porro est vel

H *Solitaria,*

Solitaria, quæ sola & propria vi morbum inducit; vel *cum aliis Conjuncta*, cujus exemplum est Caco-
chymia; quæ à diætæ erroribus exorta, cum ob-
structionibus & putredine quasi conspirans Febrim
parit.

6. Porro, Causa Efficiens est *Princeps*, vel *Ministra*; deindeq; *Procatarctica*, *Antecedens* vel *Continens*, de quibus sigillatim pauca.

Causa *Principalis* est, quæ varias inter causas ad producendum morbum conspirantes energiam obtinet primariam; ut Putredo in Febre putrida. *Ministra*, *Συμπαύσια*, sive Concausa, quæ sola quidem nihil efficit, sed Principali ad efficiendum subministrat, & adjumenta affert; ut obstructio viscerum non nihil ad scorbuti (cujus causa principalis in Miasmate quodam peculiari consistere videtur) generationem confert.

7. *Procatarctica*, quæ latentes prius in corpore causas excitat & movet, sive sit in corpore, sive forinsecus adveniat, undeque morbus primo produ-
citur; ut ira vel æstus aeris Cacochymiam movens, febrimque inducens. Hujusmodi causas Hippocra-
tes olim *περσάσεις*, Occasiones nominabat, & merito quidem: quanquam enim manifeste & ad sensum evidenter corpus nostrum afficiant; suapte tamen natura vehementem morbum producere non sufficiunt, sed si in corpus Cacochymicum, & morbosam *παρονέυσις* habens, inciderint, illud mox in morbos conjicere, anteaque latentem affecti-
onem quasi manifestare possunt. Unde perspicuum
fit,

fit, manifesto differre Procatacticas à *φανεραις*, seu *Evidentibus*. Etsi enim omnis causa Procatactica sit simul evidens & manifesta: non omnis tamen causa Evidens Procatactica appellari sustinet. Nam ex Evidentibus haud paucae sunt, quae morbosam aliquam *ὑποκείμενην*, sive praedispositionem, non requirunt; ut Gladius est causa manifesta vulneris, Lapsus & Percussio fracturae; sed non est Procatactica.

8. *Antecedens*, Græcis *προγεννητική*, est praevia quaedam in corpore latens & abdita dispositio, ortum ex alia ducens, quae morbum antecedit, eumque producere apta est nata; ita tamen, ut eam positam morbus necessario non ponatur (tolli enim potest, antequam ex ea nascatur morbus) & eam sublata morbus semel genitus possit perseverare: ut Plethora vel Cacochymia à diætæ vitiis exorta, unde inflammatio vel obstructio in alicujus partis meatibus originem ducat. Hæc autem Causa solis morbis cum materia conjunctis propria est: Porro morbum vel proximè attingit, & *Conjuncta* vocatur, ut intemperies alicujus partis frigida, quae parti vicinæ similem intemperiem imprimit: vel remote, & tunc *Synecdochice* nominatur *Antecedens*; ut Plethora respectu Phlegmones, mediante sanguinis affluxu ac stagnatione inductæ.

9. *Continens* est, quæ cum morbo cohæret, ejusque essentiam continet, atque eam positam necessario ponitur morbus, ablata tollitur; ac propterea ad definitionem morbi semper requiritur: ut Calculus,

qui ex Cacochymia, ab intemperantiori cibi & potus sale fixativo imprægnati usu orta, natus, ureterem obstruit; quo ablato, obstructio Ureteris simul tollitur. Vis aliud Exemplum? Continens causa Phlegmones est sanguis extravasatus, inq; substantia alicujus partis hærens atq; putrescens: hoc autem ablato, & redintegrata ejusdem Circulatione, mox evanescit Phlegmone. Unde indubitato constat, non omnes morbos causam Continentem ad sui generationem desiderare: sed eos solum, quibus Materia est conjuncta. Constet præterea, eam esse AdhæSIONem copulationemq; causarum, ut Continens ex Antecedente, Antecedens ex Procatarectica quasi defluat; quumq; omnes continuatione quadam & serie sunt connexæ, ordine prima est Evidens, postrema est Continens, quotquot inter has mediæ intercedunt, Antecedentes appellantur. At non omnis morbus tribus ex causis ortum necessario adipiscitur, sed alias ex duabus, alias ex unica. Exemplo rem illustremus. Si ex repentina exercitio jam tum incalescentis corporis in aquam frigidam immersione, putrida Febris accenditur; frigus aquæ est causa Procatarectica; cutis adstrictio indeq; prohibita diaphoresis, causæ Antecedentes; & heinc exorta putredo, Continens proximaq; causa.

10. Cæterum, præter hætenus recensitas, supersunt aliæ quædam morbos efficientium Causarum Differentiæ. Earum quippe unaquæq; interdum *per se*, interdum *per accidens* corpus de statu sanitatis deturbat. *Per se* quidem, quum propriis
in-

insitūq; viribus proxime, nulliusq; interventu id præstat: ita vinum & Aromata per se calefaciunt, & Aqua frigida corpori affusa id per se quidem & proxime, nullius interventu refrigerat. *Ex Accidente* vero è contra, quum non propriis viribus, sed alterius interventu, opus efficit & edit: quomodo Aqua frigida, dum cutis spiracula contrahendo condensandoq; fervidos sanguinis halitus foras erumpentes intro repellit, in causa est, ut universum corpus incalescat, intus cohibitis, & sanguini turgescentiam febrilemq; effervescentiam inducentibus effluviis illis sulphureis, quæ per diaphoresin debent continuo explodi.

II. Postremo, ex causis Aliæ dicuntur *Positivæ*, Aliæ *Privativæ*. *Priores* sunt, quæ sua præsentia aliquem effectum sibi consimilem, corpori autem noxium producant: quemadmodum Aqua frigida est causa positiva frigiditatis. *Posteriores*, quæ absentia sua effectum sibi dissimilem & contrarium edunt: ut influxus vitalis ex partibus alicui denegatus, causa est, ut ea calore fotuq; destituta infrigidetur. Atq; hæc quidem de Causarum morbificarum Differentiis in genere sufficiant.

Ex-

EXERCITATIO V.

*Quomodo ambiens Aer Sanitatem nostram obterat,
Morboſq; inferat varios.*

ART. I. Argumenti huius cum proxime precedenti connexio methodica.
2 Aeris ad vitam Necessitas. Et 3 usus in Animalibus sanguineis. 4 Quae
ratione, quotque modis immutentur corpora nostra ab aeris intemperie Calida;
5 Frigida; 6 Humida; 7 Sicca. 8 Quoniam morborum genera oriuntur ex
inquinamenti alieni corrupto aere. 9 Vitiis aeris ab Anni temporum tempesta-
tumq; Anomaliis profluentia. 10 Quomodo sanitati incommode aer ratione
subitae suae insolentisque Mutationis. 11 Quomodo item ratione affectionum ma-
lignarum ab Astris deſiſſarum. 12 Et quomodo deniq; ratione Motus incon-
venientis.

I. **C**auſarum morbos Efficientium, quæ fo-
rinsecus corporibus nostris obtingunt,
quarumq; vires nobis sunt necessariò fe-
rendæ, Classẽ integrã ex *Sex rebus*
Non-naturalibus vulgo dictis constare, in capite
superiori diximus. Quoniam autem ab Univerſa-
libus ad Particularia ratiocinando omnis oritur Sci-
entia; & consilii nostri Pathologici ratio à nobis
id exigit, ut à Generali Cauſarum morbificarum
recensione, ad earundem contemplationem parti-
cularem, repetito ordine progrediamur, quo qui-
bus ex cauſis ſpeciatiim ſingula morborum genera
ſuam ducant originem, denuo perſcrutemur: Prop-
terea nunc dicendum eſt, qua ratione, & quot mo-
dis unaquæq; ex iis, quæ ſub dicta Claſſe compre-
henduntur, corpus noſtrum immutare, morbumq;
excitare poſſit. Et ab ambiente quidem *Aere* ex-
ordiendum; utpote qui in τῷ ἐξοθεν παρσσωπτόν-
των, ſeu rerum foris incidentium genere, primum
ſibi vendicat locum.

2. Huius

2. Hujus tanta est ad sustentandam Biolychnii flammulam, in Cordis sacrario perenniter micantem, necessitas, tantaq; dignitas, ut præstantiorem hominis partem Latini Animam, ἀπὸ τοῦ ἀνέμου, à vento seu aere, & Græci ψυχῇ, ἀπὸ τοῦ ἀναψύχειν, quod aeris proprium est, voluerint deducitam: Et ab eadem fortassis mente Varro Animam definierit *Aerem ore conceptum, tepesactum in pulmone, fervesactum in corde, diffusum in corpus*. Cæterum hic Aer, ut ζῶντος αἵλιον, vitæ causâ quodammodo digne reputetur: Ita & interdum ἀποθνήσκειν ποιεῖ, Mortis existit auctor, ubi à nativa sua & ad vitam conservandam requisita salubritate desciverit. Si is enim bene constitutus Animalium omnium, maxime quæ donantur organis respirandi, vitam tuetur ac conservat, cur male constitutus eorundem vitæ pariter non incommodet? Illinc fane, agente spiritu vitali, prima est vitalis auræ in sanguine Embryonis accensio; illinc continua ejusdem in lucem videntibus Micatio & ἐκλάμψις; & illinc quoq; haud raro extinctio & interitus. Vitia autem, quibus correptus Aer, suaq; puritate exutus, nobis reddi solet insalubris ac infensus; in illius vel Qualitatum immoderatione, vel ab alienis inquinamentis corruptione, vel Anomaliis sive Mutationibus subitaneis; vel inconvenienti deniq; Motu, consistere videantur. Hæc itaq; particulatim expendamus.

3. Prius tamen breviter animadvertendum est, Aerem ab Animalibus sanguine præditis, in pulmones

mones inspirando attrahi excipique, in eum potissimum finem, ut is sanguinem, dum pulmonum vasa, cordisq; ventriculos perenni circuitu pertransit, subtiliando & quasi rarefaciendo, eum nutriendæ Flammulæ vitali magis accommodum reddat; idq; quidem non frigiditate sua, sed partim substantiæ tenuitate, partim vehementia motus: consimili prorsus modo, quo per folles insufflato aere, flamma in lignis promptius accenditur; ut in *Oecon. Animal. Exercit. 8.* dilucide deditaq; opera demonstravimus. Hoc enim constituto, mente deinde facilius comprehendamus, qua ratione, quibusq; modis, idem aer usui dicto incongruus evadat & inidoneus. Expedit igitur sciamus, Aerem morborum fieri opificem,

4. Primò, *Qualitatum suarum Immoderatione*; quando nimirum is vel Calore, vel Frigore, vel Siccitate, vel Humiditate fuerit intemperatus. Et ejus quidem intemperies *Calida* sulphureas, promptiusq; inflammabiles sanguinis particulas (ex quibus spiritus conficiuntur vitales) cito nimis, quamq; par est copiosius inflammat accenditque: eoq; nomine sanguinem primo ipsum, deindeq; universum corpus calefacit; dissolvit, liquat, attenuat, denuoq; adurit. Hincq; contingit, quod in regionibus fervidis & æstuosis, in locis Austro soliq; expositis, in Æstate ignea & torrida, in austrino Cæli statu, Spiritus nostri inflammantur, sanguis & humores reliqui ardoribus extormentur, Bilis augetur & exacuitur: iisq; ex causis Morbi quamplurimi, hiq; sæpe Acuti, suscitantur. Sed & aliter quoq;

quoq; sanitati affert nocumenta; poros quippe referando, seq; in corporis penitiora subtiliter insinuando, membra laxat & extenuar; eorumq; substantiam (absumpto dissipatoque, quo singulae partes continuo instaurari ac refici desiderant, nectare Nutritio) sensim exhaurit; & si diutius perseverarit, senium mortemq; præpropere accersit. Quinetiam, ubi impensius fervet, Lipothymiam, Syncopen, imo vero nonnunquam repentinam mortem inducit; sicut in eis videre est, qui ex vehementiori Balneorum, furnorum, cryptarumve sulphurearum aestu supra modum incalescentes excandescuntque, animo deficiunt, animam quoq; ipsam, ni maturius submoveantur, efflare jam parati. Quod exinde reputemus contingere, quod ex inspirati, inq; præcordia cum impetu irruentis aeris ardore dissipantur confestim & extinguuntur Spiritus vitales, vitae conservatores. Quemadmodum enim aer temperatus ad horum generationem accensionemq; in cordis ventriculis maxime facit: ita idem intensiori calore perfusus, eosdem citissime & unico quasi momento discutit, profligat, destruit; unde tum sanguinis micationem, tum cordis motum illico intercipi, mortemq; ipsam mox ingruere necessum est.

5. *Frigida* vero, è contra, ut ut sanioribus quidem, Herculeaq; corporis firmitate gaudentibus amica existat; quia scilicet nedum spirituum vitalium accensionem, dispersionemque, quam par sit profusiolem, sanguinem aliquatenus incrassando, prohibet; sed & membrorum quoq; ac viscerum

substantiam & contexturam densando firmando-
que, universi corporis robur conservat & auget,
appetitum exacuit, coctiones tum publicas, tum
privatas promovet & accelerat; iisq; de causis vi-
tam longissime protrahit: Infirmis tamen, minusq;
prospera utentibus valetudine haud parum solet in-
commodare. Spiritus quippe quasi consopiendo
ignavos reddit ac torpidos, eorumq; motum ex-
pansivum (Fermentationis vitalis in sanguine effi-
ciens primarium) haud segniter retundendo, san-
guinem incrassat, eoq; nomine Obstructiones,
Tumores, aliosq; chronicos affectus, ex incrassato,
& inter circulandum alicubi stagnante sanguine o-
riundos progignit. Cerebrum deinde, Medullam
spinalem, & Nervos ex iis enatos infirmando;
succu Nutritii tum elaborationem, tum a sero ac
phlegmate depurationem, tum in singulas partes
eodem nutriendas distributionem impedit: unde
Destillationes, Cachexiæ, Spasmi, Paralyfes, a-
liiq; id genus morbi haud raro exoriuntur.

6. *Humida* crassos & tenebricosos facit spiritus,
corpus multo humore supervacuo onerat, partium
nervosarum tonum relaxat, & debilitata coctione
cruditates accumulatur: Unde Rheumatismi, Febres
putridæ, ulcera fætida & curatu difficillima, &
Phthises frequenter profluunt; hæcque præcipue
causat, ubi illi associatum fuerit frigus: sin vero
adfuerit Calor, putredines & humorum & partium
solidarum inducit, membraq; mollia ac laxa reddit,
& expedite obeundis vitæ muneribus inepta.

7. *Sicca*

7. *Sicca* denique, licet spiritibus puritatem limp-
piditatemvè conciliet, sanguinis tum fermentati-
onem, tum circulationem promoveat, eumq; â
putredine tueatur, humiditates superfluas absumat,
& corpora dura, solida, fortiaq; efficiat, articu-
losq; corroboret: quoniam tamen illa, succos ab-
sumendo, indurat, humoresq; crassiores & minus
fluidos reddit, Obstructionum est opifex; & si
Caliditatem sibi pro comite habeat, sanguinem a-
durit, & Bilem retorridam generat. Et hi quidem
Modi sunt, quibus Aeris Intemperies morborum
caussæ fiunt.

8. Secundo, ratione *Corruptionis ab inquinam-
entis alienis*: Ipsa enim Aeris substantia quum
minime simplex sit, nihilq; aliud esse videatur,
quam minutissimorum Effluviorum partim â sole
cæterisq; syderibus deradiatorum, partim è globo
nostro terraqueo continenter exhalatorum, con-
textura quædam; lanuginis instar, Terræ globum,
ad vix plurium milliarium crassitiem sive altitudi-
nem contegens & circumvestiens: ita utiq; consti-
tuta est, ut multa inquinamenta, tanquam sparsa
morborum semina, alias ex inferioribus, alias è
superioribus facile possit in sua vacuola excipere;
eademq; corporibus nostris mox imprimere. Ex
Inferioribus quidem, velut è stagnis, paludibus
vel lacubus fætidis ac putridis; è quibus confertim
expirantes vapores ambientem permistione pollui-
unt. E terra gravi, & sulphureis, bituminosis, ar-
senicalibus, & id genus aliis spiritibus inquinata;

ex antris, specubus, aut barathris, post diuturnam clausuram apertis, graves interdum expirationes in aera tolluntur, nobis plurimum infensæ. Item Animalium, maxime vero Hominum non sepulta ex bello cadavera, reservata illorum Excrementa, evulsæ stirpes venenatæ, aliæq; sordes computrescentes, plerumq; aeri morbidas ac exitiales offensas inducunt. E superioribus vero in aere contingunt affectiones Duplices; Aliæ nimirum sunt Qualitatum exuperantiæ, vel inæqualitates ex temporum tempestatumq; mutatione (ex quibus putredines insignes :) Aliæ autem Miasmata, seu semina quædam pestilentialia, eo cœlitus demissa; quæ usq; adeo occulta sunt, cæca, & â sensibus aliena, obscureq; adeo & furtim invadunt, ut nunquam nisi effectibus & eventis deprehendi possint; nec de eorum origine plus sciri posse arbitramur, quam quod â determinata quadam permistione nexuq; syderum exoriantur. Hincq; manifestum fit, Tria ex aeris corruptela fieri communium morborum Genera: *Endemium*, â terrenis inferioribusque expirationibus; *Epidemium*, â vehementi temporum tempestatumq; mutatione; *Pestilentem*, â malignis, venenatis, vitæq; summe exitialibus Miasmatis, quæ vel è sublimi sunt demissa, vel in ipso aere genita, quæq; una cum aere, quem spiritu ducimus, permanant corpora nostra, & fermento seminali tum spiritus, tum humores, suo quæq; modo contaminant, & varios, eosq; ut plurimum contagiosos ac pestilenciales morbos proferunt.

9. *Tertio* ratione *subitæ insolentisque Mutationis*, five isthæc ab annuis, menstruisvè tempestatibus proveniat; five à Locorum mutatione; five ab insuetis Syderum configurationibus. Quoad Aeris ex variis *Anni temporum tempestatumq; constitutionibus* alterationes; advertendum est, quod humani generis saluti ac sanitati nihil magis officere soleat, quam insuetæ velutiq; ex improvise ferientes aeris μεταβολαί, maximè ubi hæ irregulares fuerint, & respectivis anni temporibus ingenuinæ. Idq; haud injuria quidem contingit, verum ex necessitate. Quum enim omnis mutatio subitanea sit periculosa; temperamentaq; nostra tot modis diversis afficiat aer circumambiens & inspiratus, quot is ipse alterationes ex vario Cœlorum motu, ex insignium syderum ortu & occasu, ex ventorum aliorumque ad Meteororum classem spectantium conversione, passus est; quemadmodum, præter Hippocratis auctoritatem, diuturna omnes apud gentes experientia compertum est, & comprobatum: vix fieri potest, quin haud pauca morborum genera toties in vulgus passim invehantur, quoties temperamentum singulis è quatuor suis temporibus, ex ordinaria Naturæ lege peculiariter accommodatum non observavit Annus; sed immodicos valdeque intempestivos produxerit caloris aut frigoris, siccitatis aut squaloris excessus. Et Causa quidem generalis assignatu perfacilis est; nempe quod ex contrariis in contraria, atq; etiam ex humidis in calida aut frigida, gravis semper periculosusq; transitus fit.

10. (2) Quoad

10. (2) Quoad *Locorum* mutationem; observatu dignum est, quod non solum aeris, sed & Hominum etiam temperationes, juxta regionum & locorum situm, aliæ atq; aliæ sint. Hinc morbos haud raro affert in oras longinquas peregrinatio; quod unicuiq; regioni, ex soli & aquarum natura, item ex ventis ἐπιχωρείς, seu regionalibus, peculiaris inest constitutio, suaq; proprietas, cui noviter advenis non facile sit assuescere. Id quod damno suo sæpe sunt experti, qui novas & à patria longe diffitas terrarum regiones peragrarunt; præcipue vero ubi constitutiones locorum, in quæ se contulere, admodum diversæ fuerunt ab iis, à quibus recesserant. Exemplo insigni sint Angli, qui primum Virginiam in novo orbe incolebant; hi enim fere omnes tumore Abdominis & Hypochondriorum, ex cœli soliq; incongruitate, graviter afflicti; illic commorantes, ne minimam quidem ex præfidiis vel generosissimis sentiebant opem; at in patriam denuo recepti, mox quàm facillime curabantur. Sed & quæ ex coarctato conclusoq; in liberum perflabilemque aerem vel saluberrimum fit mutatio, imbecillioribus, & his qui ex morbo aliquo graviore nondum integre convaluerint, magno solet esse detrimento. Nam aperto patefactoq; per calorem corporis habitu, si frigus improvisum superveniat, altissime illud per poros insinuat, circulationem sanguinis, eum incrassando, impediat; & diaphoresin, quæ undiq; libera esse debet, intercipiendo, fomitem materiamque novi morbi colligat. Contra vero, si corpus à præcedente frigore fuerit clausum;

sum; repentinus calor, spiritus humoresq; subito ac vehementer agitando, dum arteriarum halitus exitum per occulta cutis spiracula non invenerint, corpus summopere labefactat, morbosq; ex putredine sanguinis enasci aptos progignit.

II. (3) Quod ad Aeris affectiones ab *Astris* inductas attinet; quum scitissimum sit, Solem esse causam lucis & caloris; accessuq; & recessu suo inducere seriem ac vicissitudinem tempestatum anni; procreare plantas & Animalia, specialiterq; Hominem generare cum homine; ac excitare ex terra fumos, qui concrecant in nubes, abeant in ventos, aliaq; id genus meteora: item Lunam complere & evacuare Conchyliam, ossaq; Animalium; ac plurimum posse in res omnes humidas, ac in Mare potissimum, cujus Accessus & Recessus ad ejus motum phaseisq; varias contemperantur: dari quinetiam effectus quosdam, qui ad alias causas, quam ad Sydera revocari non possint; cujusmodi sunt morborum Crises, inæqualitates tempestatum, pestilenciales annorum Constitutiones, &c. Quum hæc omnia ita se habeant, inquam, quidni credamus, ex variis eorundem syderum motibus, ortu & occasu, configurationibus, ac influentiis, Aerem varias pariter subire mutationes, quibus hominum temperamenta diversimode afficiantur, quæq; alias mitius, alias ferocius in nostra agant corpora? Et quemadmodum *Frequentiores* insignium Syderum commistiones nexusq; cælum nunc inconstans, nunc intemperata, alias pluviosa, alias æstiosa, &c. constitutionis reddere solent; unde

unde haud pauci, *Epidemii simpliciter* dicti, morbi excitantur, quales passim fusèq; descripsit *Hippocrates* (*lib. Epidemiorum*;) ita pariter probabile est, ex eorundem configurationibus *Rarioribus*, ac quasi portentosis, aerem conspergi inquinamentis quibusdam venenatis, totoq; genere (uti vocant) deleteriis; ex quibus, ceu à feminibus per æthera sparsis, emergant *Epidemii Pestilenciales*. Hoc quidem tristi rerum eventu compertum habemus, Pestilentiam aliam nonnunquam ingruere, quæ solos *Boves* jugulet, qualem Anno Christi nati 1514. in Galliam irrepisse, memoriæ prodidit *Fernelius*; aliam quæ *Equos*, qualis in Brittannia nostra jam nunc per biennium totum gravissime sæviit; aliam quæ *Homines*, cujus generis duas sub Marco Antonio fuisse commemorant, universo fere orbi exitiales, quibus penè usq; ad internecionem humanum genus deletum fuerit. Jam, igitur, si in *Diversitatis* hujusce Pestilentiarum Causas altius inquiramus; necesse profecto fuerit, ut posthabitâ illâ putredinis simplicis ex sola tempestatum Anomalia inductæ accusatione, in qua vecorditer acquiescit Medicorum vulgus (si enim una putredo tantæ tamq; diversæ perniciæ causa foret, omnes Animantes peræq; attingeret ac infestaret) ad abditiorem quandam aeris Diathesin, è sublimi demissam, confugiamus; aerem nimirum peculiari quodam quasi veneno contaminatum, quod huic, non autem illi Animantium generi sit infensum, ac hostilitate specifica mortiferum; quodq; à certa quadam, & non nisi perraro contingente Syderum illustrium permissione haud incommode deducatur.

Nam

Nam ut alia horum conspiratio imbres, alia serenitatem; alia Austrinam, alia Aquiloniam, aliamve tempestatem movet: ita sane fatendum, quandam obtingere, quæ aeri pestilentiam immittat. Utq; multa sunt Pestilentia genera; ita uniuscujusq; peculiarem quandam esse commistionis rationem & propriam causam, quæ diversimode in aerem, atq; in nos debacchetur, pro mitiori sæviore veneni genio.

12. (4) Ratione *Motus inconvenientis*; efficit enim impetuosa ventorum incurfio, ut aer altius in poros cutis impulsus, quas in se habuerit vel è terris, vel è coelo derivatas qualitates profundius in penitiores corporis partes humoresq; invehat imprimatque: uti experimur in flatu aeris in cutim flabello acti. E contra, *Tranquillus* aer, nulla ventorum vi agitato, etsi mitis ac lenis appareat; requietæ tamen stagnantisq; aquæ more, corrumpitur; unde putridi ac contagiosi morbi originem fortiantur.

K

Ex-

EXERCITATIO VI.

*Quaratione, quotq; modis Cibus & Potus morborum
fiant Materia ac velut sementis.*

SUMMARIUM.

ART. 1. Dicendorum Ordo. 2. Ratio generalis, cur immoderata Alimentorum Facultates corporis tum humoribus, tum partibus solidis imprimantur. 3. Quomodo, & ad quam morborum genera producenda faciant Esculenta ac Potulenta Manifestis qualitatibus culpanda. 4. Quomodo item, quæ qualitatibus insistantur Occultis. 5. Varia Repletionis, & 6. Inanitionis necumen a. 7. Cibandi angustia, quemadmodum sanitati adverteatur. 8. Ciborum deniq; Ordo perversus, quæ incommoda adferat.

I. **N**onnaturalium ordine, Cibus atq; Potus post Aerem proxime succedunt expendendi; utpote quorum facultates, quemadmodum in conservanda confirmandaq; hominis sanitate, ita & in eadem subvertenda sunt aeris proximæ; nec plures, aut graviores ab hujus, quam ab illorum vitiis exoriuntur Morbi. Nam

*Materiam lethi bibimus; cum vescimur, ecce,
Pabula quæ vitæ, dant Alimenta neci.
Ipso mors sub dente crepat, &c.*

Esculentorum autem & Potulentorum vitia, quæ gignendis morbis pabulum suggerunt atq; materiam, ad eorum vel inconvenientes Qualitates, vel indebitam Quantitatem, vel sumendi Angustiam five Importunitatem, vel Ordinem deniq; perversum genuine possunt reduci.

2. Primo, Qualitatibus peccant Alimenta, ubi easdem, quibus insigniuntur ipsamet, facultates in-

intemperatas, five Manifestæ sint, five Occultæ, primo in Chylum, in Sanguinem deinde ac succum Nutritium, eisq; mediantibus in ipsas partes solidas denuo invehunt ac imprimunt; eoq; pacto corpus nostrum, Medicamenti more, alterant. Quum enim ea sit Agentis Patientisq; naturalis conditio, ut, quia materiam communem obtinent, mutuas operas conferant in sese; omneq; Agens agendo non-nihil etiam patiatur ac perferat: quoties ejus, quod in corporis alimoniam assumptum est, vires nimis validæ ac indomitæ fuerint, nec prorsus ventriculi robore evictæ; necesse est, ut id unâ cum Chylo in venas Lacteas, ductusq; chylicos Pecquetianos, indeq; partim cum sanguine, partim cum succo Nutritio, singulis partibus delatum, suis qualitatibus quicquid attigerit imbuat. Dyspeptæ quippe, ventriculiq; viribus infracta, etsi quodammodo subacta, inq; succum albescentem transmutata videantur; non tamen prorsus sunt extincta, nec pristinis omnino spoliata facultatibus, sed immoderatæ qualitatis nonnihil manet tum in sanguine, tum in succo alibili, qui quascunq; è Chylo conceptas labe partibus solidis inurunt. Unde manifestum est, non modo spiritus & humores, quibus conservamur; sed & omnem corporis singularumq; ejus partium constitutionem, pro variis Esculentorum ac potulentorum facultatibus insignioribus, diversimode mutari. Heinc Intemperies, heinc Obstructio, heinc Cacochymia; quæ gravissimorum morborum causæ antecessores continenteq; fiunt.

3. Quoad *Manifestas* itaq; Alimentorum Facultates; Cibi & Potus iusto *Calidiores*, dum Chylum sulphureis, inq; bilem facile facessuris particulis præclarè imprægnant, sanguinem nimis calidum producant, spiritus incendunt, eoq; nomine uniuersum corpus excalefaciunt; ut Allium, Piper, aliaq; Aromata, & præcipue Vina Polygophora: unde Febres, aliiq; calidi morbi enascuntur. *Frigidiores* vero frigidum ac crudum sanguinem, suæq; naturæ consentaneos proferunt succos, eorumq; interventu uniuersum corpus refrigerant: cuius sortis sunt Pisces, Lactuca, Hordeacea, Cerevisia leptomera valdeq; tenuis, &c. quæ Cachexiam, Leucophlegmatiam, Febrem albam, Obstructiones, aliaq; id genus mala, ex spirituum vitalium penuria, sanguinis Molynei, seu infidæ elixatione, succiq; Nutritii ad alendum ineptitudine promanantia, sensim inducunt. Deinde *Humidiores* efficiunt, ut totum corpus humiditatibus superfluis inundetur; eaq; ratione morbos producant consimiles. *Sicciores* è contra, dum Chylum, quàm par est tenuem minus ac fluidam suppeditant, geminam illius sobolem, Sanguinem scilicet & succum alibilem, quodammodo incrassant, figunt, & tum volatilizationi, tum distributioni parum idoneos reddunt: unde nutritionis imminutio, segnior sanguinis circulatio, viscerum ἐμπεριξείας, aliaq; ejusdem farinae incommoda solent infestare. *Crassiores* porro, ut carnes bubulæ (salitæ præsertim, ac fumo solevè induratae) panis azymus, Castanea, Cerevisia seu infidæ fermentatione, seu frumenti crassitie turbida, item
vina

vina præliganea, styptica & indefæcata, aliaq; alimenta ἀρετὴ ἰνδρα, ἀκρῆτα καὶ ἰχυρὰ, crassum, lentum, fibrosumq; proferunt sanguinem, qui non nisi ægre per viscerum angustias movetur: unde Obstructiones, Lienis Tumores, Melancholia, Scorbutus, Lithiasis, aliaq; affectiones chronicæ scaturiunt. Ex opposito, *Tenuiores*, cujuscumodi sunt vina alba oligophora, serum lactis, Mora, Perfica mala, horarii; fructus, succos pariunt tenuiores, qui Biolychnii flammula cito nimis facileq; disperguntur; unde virium languor, & partium refarcitio diminuta.

4. Quoad *Occultas* autem (uti loquitur Philosophorum vulgus) qualitates; hoc nomine damnanda veniunt Alimenta, quotiens situm ac putredinem conceperint, aliamve noxiam habuerint labem, qua naturam corporis nostri insigniter lædant ac perniciose. Sub hunc censum cadunt Frumenta Carnesq; putredine situvè corrupta, aut venenis inquinata; hæc enim omnia intro excepta, spiritus, sanguinem humoresq; contagione inficiunt & labefactant. Hujus rei eximium comperimus Exemplum in Venatoribus illis, qui (referente clariss. Fernelio, in lib. 2. de abdit. rerum causis) quum de rabiosi Lupi, quem trucidarant, inq; varia obsoniorum genera appararant & coxerant, carne comedissent; non multo post tempore rabie correpti miserrime perierunt: quandoquidem vis venenata in ea carne tam diligenter apparata permanfit, nec ab igne potuit, aut esitantium calore domari.

5. Secundo,

5. Secundo, *Quantitatis* respectu lædunt Alimenta; idq; bifariam, scilicet vel quando copiose nimis supraq; naturæ vires fuerint assumpta; vel quando parce nimis infraq; naturæ necessitatem. Illinc exoritur Repletio: hinc Penuria & Inanitio. Ex Repletione, ubi cibus & potus in optimum Chylum, in sanguinem facefferint, & in alibilem Nervorum rorem; sensim accumulatur Plethora, seu succorum utilium exuperantia; ubi vero iidem, ex coagmentatione assidua corruptelam demum putredinemq; acquisiverint, emergit mox Caco-chymia: atq; ex his duabus uberrima succrescit morborum seges. Plethora quidem, tum quæ deferendis humoribus comparata vasa solum complet, tum etiam quæ vires simul gravat; licet, quàm humorum luxuriantium corruptio, naturæ minus gravis sit & infensa: tuta tamen non est, sed maxime lubrica & periculosa. Ventriculum quippe obruit, adeo ut eum in opere Chylosæw̃s deficere sit necessum; & Spiritum vitalem, Sanguificationis Authorem, perinde ac multum oleum lucernæ flammam, opprimit & quasi strangulat, ut is è Chylo in Cordis ventriculos subinde importato sanguinem nequeat purum sat probeq; excoctum conficere; unde sanguis crudus, frigidus, & tum ad spiritus vitales reficiendos, tum ad sustentandam Biolychnii flammulam inidoneus. Excrementorum item Flatuumq; ingentem facit proventum, quæ præ copia neq; à natura domari possunt, nec facile excludi. Præterea, omnis generis humores congerit, eorumq; tum multitudine, tum cruditate ac crassitie,

crassitie, Obstructiones accersit, circuitum sanguinis retardat, viscerum meatus opplet, Cerebrum Nervosq; gravat, totumq; corpus infarctum, turgidum, compactum, minimeq; pervium reddit; & eo nomine impedimento est, ne è sanguine continuo exhalantes vapores per diaphoresin tempestive explodantur. Et heinc Febres, Inflammationes, Tumores, Diruptiones vasorum, Hæmorrhagiæ, Apoplexiæ, aliaq; quamplurima id genus mala succrescunt. *Cacochymica* autem *Plethora*, quandoquidem ex non modo superfluis, & ad vasorum continentium distentionem usq; congestis, sed & vitiosis simul inq; putredinem ex levissima quavis occasione obnoxiiis humoribus expullulet: infinitæ propemodum morborum multitudini & occasionem subministrat, & materiem. Sanguinem quippe, quo vita potissimum inest & sustentatur, variis conspergit impuritatibus; quæ neq; spiritus vitalis energia reduci possint in meliorem naturam, nec inter circulandum à sanguine in organis hujus à foribus repurgationi inservientibus convenienter separari: unde universa sanguinis massa in arterias sensim delatâ ex Abdomine foedâ colluvie brevi corrumpitur; & quid mali, precor, est, quod à corrupto sanguine non expectes ac timeas? Quum enim ex observationibus Harvæanis sit apertissimum, quod sanguis, spiritu vitali quasi entheatus, sit corporis (post Deum ter opt. max. immediate) tum opifex, tum conservator, & pars principalis, in qua Animæ sedes: inde fas sit colligere, eum non vitæ solum Authorem esse; sed pro vario ejus discrimine, ac motu in celeritate aut tarditate, vehementia

mentia aut debilitate, &c. Sanitatis etiam morborumq; causas contingere. Quod haud obscure olim subinnuit *Philosophus* (*de part. Animal. lib. 2. cap. 4.*) ubi inquit; *Sanguinis natura causa est, cur permulta Animantibus tum per mores, tum etiam per sensum obveniant. Nam ejus tenuitate & munditie, animalia sapientiora fiunt, sensumq; mobiliorem obtinent: similiter, vel timidiora, vel animosa, iracunda, & furiosa evadunt; prout scilicet sanguis eorum vel dilutus, vel fibris multis crassusq; refertus fuerit.* Ut heinc causas perspicere liceat, non modo vitae in genere (quippe nullum aliud Calidum innatum, aut influens reperias, quod sit immediatum Animæ instrumentum, præter sanguinem, & ex eo oriundos spiritus vitales) sed longioris etiam, aut brevioris ævi; somni, vigiliarum, ingenii, roboris, & morborum ferme omnium. Ita sane à natura comparatum est, ut nobis ex eodem fonte vita & sanitas, imo nonnunquam & mors quoq; ipsa profluant. Quo rite animadverso, quis fando possit exprimere, quantopere Mortalium felicitatis intersit, Animæq; pariter ac corpori conducatur; ut proba victus ratione sanguinem purum ac nitidum conservent? Deinde, ex *Cacochymia*, *Succus* quoq; *Nutritius*, quo quicquid substantiæ corpori in dies detractum est, in dies instauratur, adeo inquinatur, ut partibus eodem nutriendis delatus, non assimiletur quidem, sed ceu ingratus & noxius ab iisdem plane rejiciatur. Heincq; *Cachexia*, *Scabies*, *Elephantiasis*, & ingens aliorum affectuum ab impuro Succo Nutritio dependentium sylvæ. Quocirca hunc habitum rectè commonefacit

facit *Hippocrates* esse periculofum, & fine mora
folvendum. Hicq; memoratu dignum fit *Distichon*
illud *Phocylidis*

μέτρω μὲν φαγεῖν, καὶ πίνειν, καὶ μυθολογέειν;
πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβάσιν δ' ἀλεεινή.

Moderatè cibum potumq; sumas, & loquaris:
Modus omnium optimus, excessus autem vitan-
(dus est.

6. Contra vero, *Inedia*, feu tenuior parciorq;
victus, quam natura exigit, licet vitiosos quidem
humores per iteratas cruditates congestos attenuet,
fuo modo concoquat & abfumat; eoq; nomine,
tum sanguinis circuitum accelerando, tum succi ali-
bilis distributionem promovendo facilitandoq; uni-
verfum corpus pervium patensq; reddat, obstru-
ctiones expediat, flatus discutiat, Cerebri omni-
umq; partium excrementa moveat, & in vias de-
ducat, per quas naturæ impulsu è corpore extur-
bentur: fitamen longior fuerit, tum fanis, tum im-
puris corporibus utiq; haud parum incommodare
folet. *Sanis* quippe, non modo spiritus, sangui-
nem, atq; balsamicum nervorum liquorem, ast &
partium etiam solidarum substantiam colliquat, de-
pascitur & exhaurit, denuoq; in *Marasium* de-
ducit. Consultissime itaq; statuit *Hippocrates*,
Levius in paullo pleniori diætâ peccari, quam in
pertenui. Impuris vero, dum noxios humores,
consueta alimentide novo subministrati benignitate
destitutos, exagitat; varia intentat nocumenta;
I. pro

pro vario jejunantis temperamento, & apparatu morboſo : quandoquidem per inediaſ huinorum omnium vires ſe produnt manifeſtè. *Bilioſis* nempe efferveſcit Bilis, & quaſi conceptâ ferocitate exultat ; quæ ſuo dein motu ac fermentatione, oris amarorem, præcordiorum anguſtiam, Cardialgiã, quinimo nonnunquam & Febres inducit : hincq; proculdubio contingit, quod Picrocholi τὰ ἀνω (ut venerandi *Senis* phraſi utamur) Νῆσειν ægerimè ferant. *Melancholicis*, dum fermenteſcere facit ſuccum Acido infamem, mœrorem & metum incutit, vigilias, vertigines, ructus, oris aciditatem, hiſq; ſimilia ſymptomata. *Pituitoiſis* autem deſtillationes è capite concitat, & pituita in ventriculum copioſe illabente, Nauſeam, Vomitionem, Animi defectionem, &c. invehit. Et hiſ, opinamur, de Cauſſis, tenuis & admodum exquisitus victus ab *Hippocrate* jampridem fuit exploſus.

7. Tertio, reſpectu *Temporis*, nobis aliquando morbos accerſant Alimenta: ubi nimirum vel hora non conſueta, vel nondum integre conſectò, in Chylum tranſmutato, deq; ventriculo in inteſtina detrufò cibo priori, ingeruntur. Conſuetudo enim ut in omnibus ad conſervandam corporis œconomiam ſpectantibus, ita præcipue in tempore cibandi, permagni eſt momenti, indeq; in adagium tranſiit, quod Natura gaudeat conſuetis. De hac re rectè *Hippocrates* (2. de rat. vict. in acut. text. 22.) Tum iis, qui bis de die comedant, tam iis qui ſemel, noxas & infirmitates pariunt repentinæ mutationes : Eoſq; qui prandere non conſueverunt, & prandeant,

prandeant, statim infirmos reddunt, toto item corpore graves, & imbelles, & desides. Quod si supercænaverint, acidum ructant: alios alvi lævitas exercet. Nempe ventriculus præter consuetudinem gravatur; supersiccescere consuetus, non bis tumescere, neq; bis cibos concoquere. Contra vero, qui bis de die cibum capere consueverunt, ii nisi pransi fuerint, imbelles fiunt & infirmi, ac Cardialgiam patiuntur, &c. Deinde si quis in ventriculum antea jam clausum, circaq; cibi prioris coctionem occupatum, cibos novos ingerat; statim is gravitatem sentiet, & hiatu, oscitatione, fluctuatione, ventris deniq; torminibus tentabitur: indicio fane manifesto, debitam prius assumpti cibi Chylificationem, ab alterius præcociter superingesti cruditate & fixatione, interturbari ac impediri; indeq; Cruditates, & obstructions (quibus nullus non morbus suam debeat originem) confertim progigni. Egregia super hoc vitio est *Avicennæ* sententia (*lib. 1. fen. 3. doct. 2. cap. 7.*) *Nihil est, inquit, in corpore deterius, quam nutriens super nutriens, quod non est degestum, mittere; & præterea nihil est deterius, quam fastidium ex male nutrientibus, cum inde ilias morborum oriatur.* Quocirca ex *Schola Salernitanæ* consilio

Non bibe non sitiens; & non comedas saturatus.

8. Postremo, ratione *Ordinis* perversi lædunt Alimenta; ubi cibum, qui cæteris dissolutu concoctuq; difficilior est, & tardius per Galaxiam trajicitur, iis præmansus fuerit, qui & concoctionis

& distributionis sunt facilioris. Eupeptis enim, quæ tum facilius in chymum faceffere solent, tum citius in intestina delabi; si exitus à Dyspeptis ἐν τοῖς πρῶτοις, seu prima mensa præposterè devoratis præcludatur: præter tempus opportunum in stomacho detenta, longiorq; fermentatione vitiata, & ipsamet corruptelam concipient, & eandem reliquis cibis omnibus, ut ut alioquin optimis, affatim communicabunt; unde τὸ πέλως διάφθορα, & hinc Cacochymia, morborum feracissima. Et de Alimentorum vitiis, quæ maximam in gignendis morbis vim obtinent, hæc breviter dicta sunt.

EXERCITATIO VII.

*Quæ mala à Motu & Quiete; quæ item à Somno
& Vigiliis modum supergressis.*

SUMMARIUM.

ART. I. *Quam diversimode ledatur sanitas à Motu corporis immoderato,
2 & intempestivo; 3 ab Inertia & desidia; 4 à Somno deniq; & Vigiliis
longioribus.*

HIs proximè succedunt *Motus & Quies* modum excedentes; quæ & suum etiam ad Nosogenesin symbolum haud raro conferunt. In Motu autem commissi errores, in ejus vel Excessu consistunt, vel Importunitate.

I. *Motus corporis Immoderatus* quamplurima affert incommoda, quæ ab omnibus, quotquot jucundæ salubrisq; vitæ studiosi sunt, sedulo vitari debent. Quippe, siue vehementior supraq; corporis vires fuerit, siue diu nimis continuatus; spiritus, nedum qui è sanguine noviter accensi sunt, ast & partium solidarum infitos (illarum quasi indigenas & conservatores) dissipat & exhaurit: adeoq; & sanguinem depauperat, & universum corpus denuo refrigerat. Nervorum balsamum nutriendis partibus apparatus colliquat & absumit; atq; oleaginosas Musculorum, Ligamentorum, ac Articulorum humiditates absumendo exsiccat: eaq; de causâ & nutritum imminuit, & membrorum robur dissolvit: Membranas Mesenterii adeo interdum laxat aut divellit, ut Enterocelam excitet: & viscera con-

concutiens, tenuiora tenerioraq; eorum vascula, & præsertim Lymphæductus nonnunquam disrumpit; ex quibus, extravasato sanguine, emictiones, vomitiones, aut expuitiones cruentæ; & Lymphæ effusæ Hydropes mox insequuntur. Sanguinem universum ita in arteriis venisq; exagitat & diffundit, ut aut perverso Fermentationis vitalis motu, putredinem mox concipiat, adeoq; Febres putridas excitet; aut nimium exæstuans liquatusq; propriis conceptaculis coerceri haud possit; sed his apertis foras erumpens, partibus Phlegmonas infligat; aut si coercetur, capitis dolores, pulsationes efferatas, Synochasq; febres inducat. Chylum nondum probe confectum è ventriculo in Intestina, ex hisq; in venas Lacteas, & Mesenterii Glandulas præcociter propellit: eoq; modo Cruditates & obstructions, ex quibus innumeri pene morbi scaturiunt, parit. Sed & corruptos humores, qui antea tranquilli, ignobili loco conclusi, & quasi consopiti jacebant, quiq; alioquin à natura progressu temporis in benigniorem sortem reduci, domari, ac demum blande excludi poterant; commovet, per corpus disjicit, & in orgasmum agit: Hi autem deinde corpus tetrus vaporibus varie laceffunt, & quoquoeversum diffusi Scabiem, Tubercula, omnis generis Abscessus, putridas Febres, Diarrhæas, Vomitiones, morbosq; multiplices & varios inveniant. Impura igitur, Plethoricavè corpora Exercitium vehementius ne subeant.

2. *Intempestivus* autem, seu qui mox à pastu, vel dum pravis succis adhuc scatet corpus, fortiter instituitur;

instituitur; sanitati pariter admodum noxius existit. Efficit nempe, ut Chylus ex dimidio saltem coctus, nec ab excrementitiis suis partibus sat repurgatus, in Mesenterii Glandulas, & exinde per ductus *Pecqueti*, in sanguinis confluvia rapiatur, una cum aliis, si qui in corpore existant, humoribus vitiosis: unde corruptâ sanguinis puritate, exoritur *Cacochymia*; quæ in habitum corporis effusa, Obstructiones parit & affectus cutaneos. Præclare igitur inquiebat Magister noster *Galenus*, (2. de sanit. tuend. cap. 2.) *Non debet, cum administratur Exercitium, crudi incoctiq; cibi, aut succi multitudo vel in ventriculo, vel in vasis contineri: unde periculum sit, ne prius quam per maturam coctionem utilis sit, in omnes Animalis partes rapiatur.*

3. *Quies* vero nimia, seu plus æquo intermissum corporis Exercitium, Spiritus crassos, torpidos, & ad omnes vitæ mentisq; functiones multum ineptos reddit; facitq; ut neq; influxus vitalis partibus solidis rite communicetur; neq; spiritus earum insiti subinde foveantur, irritentur, ac vigorentur; neq; humiditates demum excrementitiæ & superfluæ per debitam transpirationem excutiantur. Unde Circuitus sanguinis retardatur, & Fermentatio ejusdem vitalis impeditur, & partes nervosæ, membranæ, ac fibrosæ omnes, effoeminata quadam mollitie, laxitate, internaq; lubricitate affectæ, quasi torpescunt & languent. Deinde, Medullam spinalem, Nervosq; inde exortos emollit, & firmitudine sua, perfungendis motibus voluntariis requisita, sensim

sensim privat: hincq; corpus universum degrava-
tur, & languidum, molle, infirmumq; evadit.
Porro, impedimento est, ut neq; succus Alibilis è
Cerebro Medullaq; spinali quoquoersum per
Nervorum canaliculos in partes ex eodem nutrien-
das libere effundatur ac dispensetur; neq; partes
ejus superfluæ ad Glandulas Emunctrices & Re-
ductrices tempestive regerantur. Quibus de caussis
necessum est, ut Cruditates, & Obstructiones, &
Excrementorum proventus affatim & ubiq; cor-
poris succrescant. Adeo verum est, quod *Ovidius*
ait, — *Ignavum corrumpunt otia corpus.*

4. Hisce autem, ut viribus affines, ita & ordine
connexi sunt *Somnus & Vigiliæ*; ex quibus mo-
dum supergressis eadem, atq; ab immoderate ce-
lebratis motu & quiete, invehi solent incommoda.
Somnus enim, uti recte ab *Arist.* definitur, est
[*sepnōis tis ē̄ ὑπνῳδία*] *Quies quædam & pri-
vatio vigiliarum*, sive Exercitii sensuum; vigiliæ
autem in ipso sensuum motusq; exercitio consistunt:
ideoq; necessum est, ut quæcunq; ex diutius inter-
misso corporis motu derivari modò diximus mala,
eadem quoq; à somno diutius continuato oriantur;
exq; vigiliis immoderatis eadem, quæ à nimio mo-
tu ac labore. De his igitur hoc solum restat heic
addendum. Quum in Somno Cerebrum, Medulla
spinalis, Nerviq; pene omnes aliquantulum laxen-
tur, & in se quasi concidant, ob Liquorem Alimen-
tarem (uti probabile est) intro ad illas partes tunc
temporis potissimum delatum, & humidis mitibus-
que vaporibus suis easdem copiose irrigantem;
quumq;

quumq; somno jam finito, excussisq; vaporibus istis, dum partes dictæ iterum se contrahunt, & quodammodo tensiores evadunt, & succus ille Nutritius extrorsum ad membra motu placido lentoq; feratur; & Excrementa illius ad Glandes tum quæ excretioni inserviunt, tum quæ reductioni, simul amendantur; (quemadmodum in *Oecon. Animal. Exercit. 10.* ubi de distributione succi Nutritii per Nervos ex professo edisseruimus, dilucidius explicatum invenias.) Quum hæc ita se habeant, inquam, si somno longiori indulgeatur, necessario contingit, ut, Cerebro vaporibus repleto, gravetur caput, spiritus obscuretur, omnes sensuum Mentisq; vires torpore & ignavia debilitentur, motus humorum naturales retardentur, crudi pituitosique succi, & omnis generis supervacanea exaggerentur; unde insignis destillationum, hisq; consimilium frigidorum diuturnorumq; morborum proventus. E contrario, *Vigilia* immoderata non modo spiritus exhauriunt, alimentorum coctionem impediunt, & corpus præsertimq; Cerebrum siccant; ast insuper fervorem quendam & acrimoniam sanguini pariter ac succo Nutritio inurunt, eoq; nomine partes genio suo defraudant, & bilem inflammant, Phrenitidis, Febrium continuarum, acutorumq; morborum procreatricem. Palam adeo est, quod *Attenuant juvenum vigilata corpora noctes.*

EXERCITATIO VIII.

De Animi Pathematis; & quomodo Morborum
Causæ fiant.

SUMMARIUM.

ART. I Singularis Argumenti Difficultas ab Authore, in gravicris Censura
Περὶ ἀνέμων, ingenue agnoscitur; eaq; à tribus potissimum deducitur Ra-
tionibus: viz. 2 Quod Animi Perturbationes non nisi confuse, obscureq; re-
presententur Intellectui; 3 Quod prorsus ignoretur Anima Sedes præcipua;
4 Quodq; ignoretur etiam ratio formalis Commerciij istius, quod Animæ cum
corpore, & huic cum illa mutuo intercedit. 5 Ἐπεὶ γὰρ, sive reditus ad
propositum. 6 Omnes Animæ Functiones reducuntur ad duo Genera; ad Ve-
luntates nimirum, & Perceptiones. 7 Voluntatum, Alias esse, quæ in ipsamet
terminantur Anima; Alias vero, quæ in Corpus. 8 & Perceptionibus pariter
dari Alias, quæ Animam solam pro causâ habent; Alias autem, quæ producun-
tur opera Corporis. 9 Quenam Perceptiones referri debeant ad Objecta Ex-
terna: 10 Quenam ad Affectus corporeos: 11 Et quanam proprie ad
Animam. 12 Suppositum primum; viz. præcipuam Animæ sedem esse in
medio Cerebri, prope Nervorum exortus. 13 Suppositum secundum; ad
volitionis in Anima, sufficere ad determinate impellendos Spiritus Animales in eos
Nervos ac Musculos, quorum motus ad producendum effectum, qui voluntati respon-
deat, maxime inserviant. 14 Suppositum tertium; quod Spiritus Animales
possint æque libere ac diversimode à variis Objectorum impressionibus moveri; atq;
ab Anima ipsa. 15 Suppositum quartum; quod iidem Spiritus Animales, è
cerebro in cor & sanguinem transmissi, possint tum huius, tum illius motus variare:
ubi obiter redditur ratio, Cur cor pro primaria præcipuaq; sede Passionum vulgo
accipiat. 16 Generalis Passionum definitio: 17 Et Explicatio illius. 18 E
Passionibus dari nullam (si nudam exceperis Admirationem) quæ motum aliquem
primo spirituum, deindeq; sanguinis ac cordis peculiarem sibi comitem non habeat;
ubi opportune explicatur ratio, cur Anima semel commota passiones suas nec cito
sistere possit, nec ad libitum mutare in contrarias. 19 Frequentius concitari Passi-
ones ab Objectis externis: 20 Quæ Animam afficiunt solummodo ratione mo-
dorum, quibus nobis vel prodesse possint, vel nocere. 21 Ideoq; omnes Affectus,
in nobis ab iisdem excitatos, debere ad Voluptatem & Molestiam, seu ad duo
Genera præcipua, referri. 22 Similiter, omnes spirituum sanguinisq; Motus, qui
in passionibus variis sunt, reduci debere ad Contractionem & Effusionem.
23 Quod Circumstantiæ, quibus Passiones ab invicem discriminantur, sint prima-
rio penes Tempus. 24 Genealogia Passionum. 25 Quinam sit motus Spiri-
tuum in Admiratione. & quomodo sanitati noceat ejus excessus. 26 Quomodo
moveantur spiritus & sanguis in A core: & quæ incommoda ex ipsius immode-
ratione consequantur. 27 Item quomodo in Odio; qualesque id sanitati insensos
producat effectus. 28 Effectus Cupiditatis: 29 Lætitia: 30 Et Tristitia.
31 Conclusio.

1. Hisce

1. **H**isce summatim decursis, proximo stadio perducimur ad Animi *Pathemata*, seu *Passiones*; quæ quoties modum excedunt, nos graviter convellunt, ideoq; in producendis morbis Evidentium *Cauſſarum* vim adipiscuntur. Qua ratione igitur, & quibus ex *cauſſis* fiant; item quos in spiritus ac sanguinem effectus habeant; nobis nunc studiose disquirendum est. Theorema sane haud paucis, iisq; gravissimis difficultatibus involutum, & cujus cognitionem, ceu *Mentis humanæ* captui minus obviam, non sit promptum attingere. Quippe, licet effrænos & insanix finitimos *Perturbationum Animi* tumultus, in nobis metipsis frequenter nimis experiamur, velutiq; in intimo pectoris excitatos persentiamus; licet omnis *Philosophiæ Moralis* dignitas usq; in eo potissimum consistit, ut homines erudiat, quomodo possint harum excessus ac exorbitantias, ne degenerent in vitia, compescere & moderari; licetque è *Philosophis* vel præstantissimis complures ingenia sua summopere exercuere, quo earundem *Cauſſas* proximas, tum primarias *Differentias* particulatim enucleateq; explicarent: tantum etiamnum absumus tamen à clara, demonstrationumq; certitudine munita illarum theoria, quam si nihil omnino ad naturam nostram spectarent; quam si assiduus virtutum cultus subsidii ne minimum quidem contra earum impetus ac furores nobis suppeditaret; quamq; si nemo mortalium de eis quid unquam scriptis prodidisset. Hoc autem humaniter animadverso, minus mirari debet *Lector Eruditus*,

si in iis quæ de Passionum Cauſſis & Effectibus variis jam ſumus dicturi, quædam invenerit, quorum tanta eſt obſcuritas, ut aut in medio relinqui plane deſiderent, aut majorem, quam ingenioli noſtri attingant vires, rationum ἀνεπίβητων, ad indubitatam ſui demonſtrationem videantur expoſcere. Utcunq; ne omni excuſatione in hac re ſimus deſtituti, haud inconſultum cenſemus, tria in medium proferre, quæ jure quidem indulgentiam Ejus conatibus noſtris concilient.

2. *Primum* eſt, quod Animi Pathemata merito ſint in Perceptionum, ſive Senſationum earum claſſem referenda, quas imperveſtigabilis Animæ humanæ natura, ex una parte; arctiſſimumq; illud foedus, quod Animæ cum corpore intercedit, ex altera, neceſſario reddunt confuſas & obſcuras. Eſſi enim apertiffimum ſit, Nos omnes harum paſſionum motus in nobis, velutiq; in Animæ noſtræ profundo, perſentiſcere; non tamen conſequitur proinde, ut motuum illorum principia & rationes eo clarius intelligamus: ſed potius è contra, ut quo magis eos ſentimus, i. e. ab eis agitamur, eo majori confuſione ac obſcuritate Imaginationi & Intellectui repreſententur. Nam, teſtis eſt Experientia, eos qui magis à paſſionibus ſuis commoventur ac percelluntur, non melius, eo tempore, illas noſſe ſeu intelligere, quam alii ſuas, quibus minus agitari ſolent. Cujus rei Ratio in eo forſan conſiſtit, quod Animæ ejusmodi perturbationibus graviter concuſſæ, quaſi vis quædam ab objecto, per conſuetu violentiorem impreſſionem ſe offerente, ſit
illata,

illata, adeo ut illa, sui vix satis compos, tota in eo esse cogatur, ut quieti se restituat, nec intelligendi cogitandive functionem perinde possit exercere, ac ubi libera est, omniq; commotione prorsus vacua. Id quod tacite olim subinnuisse reputetur *Hippocrates*, in hæc verba: *Sola quies* (inquit) *cerebri sapere facit, prudentiam subministrat, & intelligentiam causat.* (Lib. de Morb. Sacr.)

3. *Secundum*, quod minime habeamus exploratum, *Quanam pars corporis sit Animæ sedes præcipua.* Verissimum equidem est, Animam esse & toti corpori, & singulis ejus partibus arctissimo foedere conjunctam; ut proprie dici nequeat, eam esse in parte quadam; exclusive ad alias: tum quia corpus unum est, & quodammodo indivisibile ratione dispositionis suorum organorum, quæ omnia ita ad se mutuo referuntur, ut, quodam ex illis ablato, totum corpus reddatur mancum ac defectivum; tum quia ipsa ejus naturæ est, quæ nullam relationem habeat ad extensionem; vel dimensiones, aliasve proprietates materiæ; ex qua corpus constat, sed solummodo ad totam compagem organorum ipsius. Nec tamen minus verum est, dari in corpore partem quandam, in qua eadem Anima suas functiones specialius quam in cæteris omnibus exerceat. At vero quanam sit pars illa, quam in tantæ dignitatis splendorem instituit Natura; hoc ipsum est, palam profiteamur, quod nemini mortalium adhuc pro certo compertum esse intrepide asseramus. *Alii* enim Animæ altithronum, sive arcem basilicam collocant in *Cerebro*; quia omnia rerum
externarum

externarum spectra, five imagines, per organa sensuum exceptæ, in cerebro, tanquam in summo Mentis tribunali, percipiuntur & dijudicantur ; & quia læso cerebro, læduntur mox quoq; imaginandi, reminiscendi, & ratiocinandi Functiones, quæ tamen in cæterarum partium morbis ut plurimum persistunt inviolatæ. Et hæc sententia quidem ad similitudinem veritatis proprius accedere videatur. Docent autem *Alii*, hanc hospitem immortalem specialius residere in *Corde* : quatenus passiones omnes in eo & accendi & sentiri vulgo creditum est ; & quia aperte annunt paginæ sacrae, in quibus dicitur Deus cordium, non vero capitis cerebri scrutator ; nosq; ipsum diligere, non ex toto cerebro, sed ex toto corde jubemur. *Harvæus* vero, ut vitam, ita & Animam quoq; ipsam primo & principaliter in *Sanguine* residere statuit ; utpote quo vehiculo, Anima omnibus totius corporis partibus influit ; cujusq; solius gratia, eadem *tota intoto, & tota in qualibet parte* (ut vulgo creditur) inesse merito censetur. Attamen, res adhuc in dubio manet ; nec hominum quemquam esse opinamur, qui quantumvis Mentem intendat, dicere possit, se experiri ubinam illa cogitet, seu intelligat, ac ratiocinetur ; & maxime cum si in capite, aut in corde, aut in sanguine dicat, videat quam perspicaces, doctiq; viri idem, facto sæpius experimento, in seipsis se experiri non potuisse, fuerint professi. Profectò, ipse quoq; *Plato*, postquam hac de re copiose disseruit, in hunc tandem modum modeste concludit. (*In Timæo.*) *Quidnam ergo mortale, & quid divinam habeat Anima, & ubi, & cum quibus, & quo-*

rum

rum gratia, explicatum à nobis est; at quam vere id dictum sit, tum demum, si id nobis oraculo Deus edixerit, asseremus. Adeo proinde, ut cuiquam (cum Cicerone, in i. Tuscul.) roganti, Ubi, aut qualis est ista Mens? Ubitua, aut qualis? Potes-ne dicere? Respondere (cum Lactantio, De opific. 16.) liceat; Mentis rationem incomprehensibilem esse, quis nesciat, nisi qui omnino illam non habet; cum ipsa Mens quo loco sit, aut cujusmodi, nesciatur.

4. *Tertium autem est, Nos pariter nescire, in quo primario ac immediate consistat illud commercium, quod Animæ cum corpore intercedens, in causâ est, ut in se reciprocè agant, & ab invicem patiantur, in Animi Pathematis: seu (ut apertius adhuc loquamur) quomodo contingat, ut rerum externarum imagines communi sensorio impressæ, ibiq; ab Anima perceptæ, commotionem quandam, sive Passionem in ea excitent; utq; Anima ad passionem ita excitata, mox spiritus, sanguinem, aliaq; corporis partes, pro suo arbitrio commoveat, idq; determinate quidem, atq; conformiter tum ad eam, quam de natura objecti conceperit, ideam, tum ad media, quibus ad exequendam voluntatem suam uti sibi proposuerit. A Philosophis quidem, pariter atq; à Medicis vulgo edocti sumus, quod in cerebro reperiantur spiritus quidam, qui è purissimis summeq; mobilibus sanguinis particulis in id continuo delatis, in eoq; ad summam subtilitatem evectis, confecti, proximum sint & immediatum Animæ Instrumentum, quibusq; ea utatur, in omnibus*

omnibus actionibus suis, quæ in corpus determinantur. Verum tamen, consideranti, quod Essentiæ Immateriali, qualem esse Animam concipimus, impossibile prorsus sit physice pati à Materiali, qualis est corpus; quodq; spiritus hi Animales, quantumvis subtiliati ac exaltati, adeo ut sensus nostros longe effugiant, semper tamen nihil aliud sint quàm corpuscula exiliora: Profecto, summe arduum erit imaginari, aut quomodo objecta externa in Animam, mediantibus hisce spiritibus, ad excitandas in ea passiones, agere possint; aut quomodo, vice versâ, valeat Anima eosdem spiritus, pro voluntatis suæ imperio, movere ac impellere. Adeo proinde, ut quod olim dicere solebant Rabbin antiquiores, de consimilis difficultatis quæstionibus; idem nobis quoq; de modo, quo Anima & corpus mutuo sese afficiant, dicere fas sit: nempe eum tam abstrusum esse, atq; incomprehensibilem, ut explicatio ejus usq; in adventum Eliæ merito sit differenda.

5. Jam vero, ut quorsum spectant hæ *Ἀποτε-
ξεις*, demum innotescat; quum sit quasi de ipsamet
essentia Passionum Animi, ut non nisi confuse ob-
scureq; Intellectui represententur; quumq; neq;
de principali Animæ sede in corpore, neq; de admi-
randi illius Commercii, quod Animam inter & cor-
pus mutuo intercedit, ratione formali, certi quid
statui posse videatur: Profecto, spei nonnihil nobis
affulget, quod, si quæ de Zetemate proposito, Pas-
sionum scilicet Caussis & Effectibus, mox dicturi
sumus, Demonstrationum *πληροφορίαν* in omnibus
non

non attigerint, eruditus, candidæq; mentis Lector conatibus nostris clementer tamen indulgeat; maxime vero, ubi quas ad solvenda Pathematum phænomena attulerimus Rationes, adeo probabiles, sibi invicem consentaneas, veritatiq; affines invenerit, ut eas penitus expugnare sit difficillimum. Hoc autem dicto, pensum nostrum jam aggredimur.

6. *Functiones* omnes, quæ ad Animam nostram proprie spectare videantur, ad duo potissimum genera se referunt genuine: quædam enim sunt *Actiones* animæ; aliæ vero ejus *Passiones*, sive *Affectus*. Sub *Actionum* nomine, complectimur omnes nostras *Voluntates*, seu Volendi actus; quia in nobismetipsis manifesto experimur, eas directè profluere ab Anima, & ab illa immediate dependere: per *Passiones* autem, sive *Affectus*, intelligimus cunctas *Perceptionum*, *Cognitionum*ve species, quæ in nobis reperiuntur; quoniam haud raro contingit, ut Anima eas tales non faciat, quales sunt, & semper eas recipiat ex rebus per illas repræsentatis.

7. Rursus, *Voluntates* nostræ pariter duorum sunt Generum; Aliæ quippe sunt actiones animæ, quæ in ipsa Anima terminantur; ut cum volumus Deum diligere, aut attentiori alicujus objecti immaterialis contemplationi mentem nostram sedulo applicare: Aliæ vero, quæ terminantur in corpus; ut cum voluntas nostra ad ambulandum determinata, efficit ut mox moveantur crura, itaq; progrediamur.

N

8. Similiter,

8. Similiter, *Perceptiones nostræ* sunt etiam *Duplices* ; harum siquidem *Aliæ* ab Anima primario emanant ; à Corpore autem *Aliæ*. Quæ *Animam* solam pro sua causa habent, sunt perceptiones voluntatum nostrarum, omniumq; Imaginationum, aut aliarum Cognitionum, quæ ab illa dependent ; est quippe certissimum, nos non posse quicquam velle, quin percipiamus simul nos id velle ; & quamvis respectu Animæ, sit Actio aliquid velle, potest tamen etiam dici, esse in illa Passionem, percipere quod velit : & de omnibus Imaginationibus, aliisq; Cogitationibus nostris idem prorsus sentiendum, utpote quæ per Animam formantur. Quæ *Corporis* opera producuntur, in Genere pendent à rerum ideis Cerebro forinsecus impressis : cum eo tamen discrimine inter se, quod *quædam* ex iis ad objecta Externa præcipue referri desiderent ; *Aliæ* ad Corpus nostrum ; & *Aliæ* deniq; ad Animam. Et de hisce tribus Perceptionum Differentiis specialius dicendum.

9. *Primi generis* Perceptiones, i. e. quæ specialius referri debent ad *Objecta Externa*, producuntur in Anima, à rebus extra nos positis, dum hæ per imagines suas, i. e. impressiones quasdam sui similes, cerebro sive communi sensorio ab externis sensibus delatas, efficiunt ut Anima illas percipiat, sive sentiat & dijudicet. Sic cum videmus lumen candelæ, & audimus sonum campanæ, hic sonus, & hoc lumen sunt duæ diversæ actiones rerum externarum, à quibus proveniunt, quæ eo solum,
quod

quod duas diversas impressiones faciunt in cerebro, duas distinctas sensationes Animæ exhibent, quas sic referrimus ad subjecta, quæ supponimus esse earum Causas, ut putemus nos videre ipsam candelam, & audire campanam; non vero solum sentire impressiones sive Imagines, quæ ab ipsis cerebro communicantur.

10. *Secundi* generis sunt, quæ ab Affectibus nostris Corporeis, cerebro nervorum ope communicatis, exoriuntur; cuiusmodi sunt Sensationes Famis, sitis, aliorumq; consimilium Appetituum, qui à corpore, aut quibusdam saltem illius partibus pendent: quibus adjungi possunt Dolor, Calor, aliq; Affectus omnes, quos sentimus quasi in membris nostris, non autem ut in Objectis, quæ forinsecus nobis repræsentantur. Sic eodem tempore, eorundemq; nervorum opera, sentire possumus & frigiditatem nostræ manus, & calorem ignis, cui eam admovemus; aut è contra, & calorem manus, & frigus aeris cui illa exponitur: nullâ simul animadversâ inter actiones quæ efficiunt, ut sentiamus calorem aut frigus, quod in nostra manu est, & eas quæ faciunt, ut sentiamus id quod eidem manui ab extra obvenit, differentiâ; nisi quod unâ harum actionum alteri succedente, judicamus primam in nobis jam inesse, & supervenientem nondum adesse, sed in objecto, à quo producitur.

11. *Tertii* deniq; generis Perceptiones, sunt illæ, quarum effectus quasi ipsamet in Anima sentiuntur: cuius ordinis sunt sensus Lætitiæ, Gaudii,

Iræ, & aliorum affectuum similium, qui maximam partem in nobis excitantur per objecta externa sensus nostros moventia ; & quandoq; etiam per alias causas. Atq; hæ quidem perceptiones, sub Affectuum sive Passionum Animi nomine veniunt intelligendæ ; utpote quibus profundius, eminentiori ; quodam modo affici, & veluti concuti videtur Anima nostra, quoties eas patitur. Non quidem, quod & cæteræ perceptiones, tum quas ad objecta Externa, tum quas ad Corpus nostrum speciatim retulimus, non sint pari jure ab Actionibus Animæ supra recensitis distinguendæ, Passionumq; nomine proinde accipiendæ ; maxime vero ubi istud vocabulum latiori significatione usurpatur : sed quod quæ hic ultimo à nobis descriptæ sunt, καὶ ἐξοχλῶ Passiones indigitari expectent ; quodq; vulgo obtinuit usus, ut Passionum nomen ad connotanda Animi Pathemata, circa quæ nos nunc versamur, proprie restringatur.

Hoc autem Distinctionis gratia animadverso ; sequuntur quædam, quæ etsi ejusmodi forte non fuerint, quibus certa indubitataq; fides possit adhiberi ; talia tamen videntur, quæ vivam præ se ferant veritatis imaginem, quæq; pro veris proinde, saltem διδασκαλίας χάριν, à nobis hic veniunt supponenda. Supponamus itaque,

12. *Primo*, quod Animæ nostræ sedes præcipua sit in parte quadam Cerebri, in eo loco sita, ubi ab omnibus ejusdem cerebri partibus, veluti in centro, concurrunt Spiritus Animales ; itaq; à Natura constituta comparataque, ut & omnes rerum externarum.

ternarum imagines per sensus externos introrsum delatæ, in ea, ceu in summo Animæ tribunali, percipiantur ac dijudicentur; & Spiritus Animales, tanquam Emissarii vel ipsomet fulgure velociores, exinde in quoslibet è Nervis, pro Animæ imperio, adque explendam illius voluntatem, amandentur.

13. *Secundo*, omnem Animæ Energiam, quoties illa actionem ullam aggreditur, corporis ope perficiendam, in hoc unice consistere; quod eo ipso solo, quod vult aliquid determinatum, efficit ut Spiritus Animales determinate moveantur & impellantur in eos Nervos, Musculos, aliasq; corporis partes, quarum motus ad producendum effectum, qui huic voluntati respondeat, maxime inserviant. Sic cum imaginari volumus aliquid, quod nunquam vidimus, efficit hæc ipsa Animæ voluntas, ut Spiritus Animales (ceu Emissarii quidam, quicquid in itinere explorarint Dominæ mox renunciaturi) in eas Cerebri partes confertim confestimq; determinentur, in quibus olim repositæ fuerunt talium rerum imagines, quæ simul collectæ, inq; unam ideam compositæ, speciem rei illius, quam nobis imaginandam proposuimus, Animæ quodammodo possint repræsentare. Sic, cum volumus mentem nostram attentiori cujusvis objecti singularis contemplationi per aliquot temporis momenta infigere; hæc ipsa voluntas, ad spiritus in istius objecti ideam convertendos, continuoq; retinendos, sufficiet. Et sic denique, cum dextram movere volumus; hæc voluntas efficit, ut impellantur spiritus in eos musculos,

musculos, qui manui huic movendæ sunt comparati. Ut demum credamus, omnem Animæ activitatem sive potentiam, quæ in corpus determinatur, in illius voluntate primario & principaliter fundari; secundario vero in impulsu spirituum.

14. *Tertio*, Quod Spiritus Animales possint æquè libere ac diversimode à variis objectorum impressionibus moveri; atq; ab Anima ipsa. Consentaneum quippe est, impressiones varias, quæ mediantibus nervis Sensoriis Cerebro inuruntur ab externis objectis, sufficere ut ad excitandas sensationes varias in Anima; ita & ad concitandos consimiles spirituum motus: idq; citra imperium Animæ, eoq; modo, ut ipsi in hos vel illos è Nervis & Musculis, potius quam in alios influant, partesq; eas, quibus illi inferuntur, moveant. Quod unico hocce Exemplo conficiatur. Si quis manum cito extenderit in oculos nostros, tanquam nos verberaturus; quamvis sciamus eum nobis amicum, & non nisi joco id facere, abstenturumq; ab omni malo nobis inferendo: vix possumus tamen nos ab illis claudendis continere. Indicio equidem apertissimo, oculos non Animæ nostræ opera claudi; cum id fiat citra hujus imperium: sed quod machina nostri corporis sic composita sit, ut subitanea extensio illius manus in oculos nostros, talem impressionem in Cerebro efficiat, quæ ex se sufficit ad impellendos spiritus in eos Musculos, qui deprimendis palpebris inserviunt.

15. *Quarto*,

15. *Quarto*, quod eidem Spiritus Animales è Cerebro in Cor, itaq; in sanguinem, dum is ejus ventriculos pertransit, transmissi; possint tum hujus, tum illius motus variare; idq; diversimode, prout illi majori minorive copia, cumq; majori vel minori impetu illuc fuerint impulsæ. Nam, quoad primam suppositionis hujus partem, spirituum scilicet influxum in Cor; testis est Anatome, Cor nendum Nervulis insignitum esse, à sexta Conjugatione Cerebri derivatis, & triplici loco insertis (uno nimirum, qui in carnosam cordis substantiam fertur; altero, qui in Auriculas; & tertio, qui inter vasa ejus majora) sed & insigni insuper Fibrarum contextu, quæ secundum sinuum ejus recessus hinc inde varie protensæ, figura nervulos ad vivum usque æmulantur, ut *Arist.* eas pro nervis habens forsitan, Cor dixit Nervorum principium; quarumq; ampliores, quisquis à recenti dissectione accuratius inspexerit, porulis conspicuis intus præditas deprehendet. Cuinam autem Usui, precamur, inserviant hi Nervuli? Non, certe, ad efficiendum Cordis Motum, qui dicitur Pulsus; quoniam Cor ante agitur & pulsat, quam Animalis Facultas ad movendi sentiendiq; actus perducatur; quod ex *Harvæanis Observationibus de Generat. Animal.* indubitato constat; & quoniam sanguis ipse copia sua cor movet, in Diastole, Corq; constrictione sua spontanea propellit sanguinem, in Systole, & eo modo utriusq; motus perennatur, quemadmodum fusiori rationum serie à nobis demonstratum, in *Exercit. 6. de Oeconomia Animal.* Neq; simpli-

citer

citer ad sensum ; utpote qui minime exquisitus in cordis parenchymate deprehensus est, id quod in vulneribus ejus vel profundioribus experientia sæpius compertum. Quid itaq; de Usu horum existimemus? Fatendum est quidem, posse eos convenientem Succum Alimentaris portionem è Cerebro in Cor deducere, quo fibrosæ nervosæq; ejus partes continuo desiderant instaurari, quum munus sit universo generi Nervoso commune, ut Succum illum in singulas corporis partes ex eodem nutriendas, deferant, sicut à nobis in *Exercit. de Distributione Succi Nutritii per Nervos*, nervose deductum est ; quumq; alia via detur nulla, per quam alimentum in cor dispensetur, pari cum probabilitate. Nec minus tamen probabile est, eosdem Spiritibus Animalibus quoq; illorum deducendis pariter inservire : quum nihil quicquam repugnantiae mutuae usui huic cum illo videatur intercedere, uti ex eis, quæ de hac re loco modo citato edisseruimus, clare evincatur ; quumq; aliàs durum erit imaginari, per quos ductus illi è cerebro in interiora cordis libere adeo, adeoq; copiose, quàm in passionibus quibusdam experimur, trajici possint.

Et quod ad posteriorem Suppositi partem attinet, spiritus nimirum ita in cor immissos efficere posse, ut tum cordis, tum sanguinis id perlabentis motus, & celeritate, & vehementia, varientur : videtur res adeo manifesta, ut expediatur perpauca. Quum enim Spiritus Animales ejus sint naturæ, ut subtilitate mobilitateq; sua per exilissimos descriptorum Nervulorum furculos permeantes, in ipsas usq; Cordis cavitates facillime ingruant ; sanguisq; liquor
fit,

fit, qui quo majori particularum ignearum, i. e. Spirituum copia perfunditur, eo plus turgescit, dilatatur & micat, eoq; per consequens vehementius ac celerius & in se agitur, & è corde in arterias quasi exilit: vix fieri potest quidem, ut illi in sanguinem aliquando copiose irruant, quin is ab eorum influxu & commistione illico consueto magis incalascet, dilatabitur, seq; expandere conabitur, pulsusq; exinde reddetur proportionate concitator. Deinde, verisimile est, rationem, cur cor pro primaria præcipuaq; sede Passionum vulgo accipiatur, in hoc potissimum consistere, quod in iis motus ejus diversimode alterari deprehendantur, pro variis in eo contenti sanguinis motibus, ab influxu Spirituum Animalium vario excitatis. Quoad enim eorum sententiam, qui arbitrati sunt, Animam Passiones suas recipere in Corde, nulla ratione admitti debet: utpote quæ in eo demum fundatur, quod Passiones in illo excitent quandam motus alterationem; & facile est animadvertere, hanc alterationem non sentiri tanquam in corde, nisi interventu Nervulorum, qui ex cerebro ad illud protenduntur; prout dolor sentitur quasi in pede, opera nervorum pedis, & astra nobis apparent tanquam in cœlo, opera luminis sui & nervorum opticorum. Ita tamen ut magis necessarium non sit, Animam nostram exercere immediate functiones suas in Corde; eo quod in illo suas Passiones sentit: quam eam esse principaliter in pede, ut dolorem inibi persentiscat, aut in cœlo, ut videat astra. Ut solertissime advertit *Clariss. Renat. Des Cartes*, in lib. suo incomparabili *de Passionibus*.

16. Hisce autem Concessis, peropportunum erit, ut quid per Passiones Animi sit proprie intelligendum, explicemus. Eas igitur in genere definiamus, quod sint *Perceptiones quædam, sive Sensationes, Commotionesq; Animæ, quæ ad ipsam specialius debent referri; quæq; per spirituum & sanguinis motum aliquem excitantur, conservantur, & corroborantur.*

17. Dicimus, esse *Perceptiones*; quandoquidem vocabulum istud à Philosophis consuetim usurpatur ad omnes nostras connotandum Cognitiones, tam quæ in Anima producuntur ab rerum per sensus externos perceptarum imaginibus, quam quæ sunt actus ipsiusmet Animæ proprii; modo neq; Volitiones fuerint, neq; Notiones (uti vocant) evidentes; hæ enim inter Actiones illius supra recensitas sunt numerandæ. Dicimus, esse *Sensationes*; quia in Anima recipiuntur consimili prorsus modo, quo rerum externarum idola; nec alioquin sit possibile, ut illi innotescant. Deinde *Commotiones* Animæ vocamus; quoniam ex omnibus Cogitationum speciebus, quæ cadere possunt in Animam, nullæ aliæ eam perinde commovent, percellunt, & quasi concutiunt, ac istæ Passiones; uti quis in semetipso facillime experiatur. Addimus rursus, eas ad *Animam ipsam* speciatim referri debere; ut distinguantur ab aliis sensationibus, quarum alias ad objecta externa, cujuscumodi sunt odores, sapes, colores, &c. supra retulimus; alias autem in corpus nostrum, quales sunt Fames, Sitis, Dolor, &c.

Et

Et subjicimus denique, *Eas excitari, conservari, corroborari per motum aliquem spirituum & sanguinis*; tum ut à nostris separentur volitionibus, quæ fiunt ab ipsamet Anima sola, citra omnem seu in spiritibus, seu in sanguine commotionem; tum ut ultimam proximamq; earum Causam subinnuamus, quæ proculdubio in spirituum ac sanguinis commotione potissimum consistit. Nam

18. Certissimum est, è passionibus dari nullam (si modo simplicem nudamq; exceperis Admirationem) quæ motum aliquem spirituum, ac sanguinis, quinimo & per consequens cordis etiam, peculiarem sibi comitem non habeat: uti in nobismet ipsis toties quoties experimur, clareq; testantur Psychomachia illæ, sive conflictus, quos in plerisq; è passionibus nostris cogimur persentiscere, quique, donec cessaverit ista commotio, cogitationi nostræ manent usq; præsentis, perinde ac objecta sensibilia, dum illi offeruntur per sensus. Hæcque proculdubio Ratio est, cur Anima passiones suas nec cito sistere possit, nec in contrarias ad libitum mutare; maxime ubi illæ fuerint vehementiores. Quippe, quemadmodum Anima, si cui-dam contemplationi summopere attenta, se interim cohibere potest ab audiendo parvo strepitu, aut parvo dolore sentiendo; sed non potest pari ratione efficere, quin audiat tonitru, vel sentiat ignem manui admotum: sic facile quidem potest superare minores passiones; fortiores vero sive vehementius percellentes nequaquam, nisi postquam sedata fuerit sanguinis & spirituum commotio, unde illæ,

feu à caussa proxima fuere excitatæ. Et id quod voluntas, utcunq; rectæ rationi, virtutisq; regimini conformis, ad summum facere potest, dum viget hæc commotio; est non consentire illius effectibus, & cohibere plurimos ex motibus, ad quos disponit membra corporis. Ex. gr. si ira efficiat, ut manus erigatur ad percutiendum; voluntas ordinario eam continere potest, ne percutiat: si metus crura incitet ad fugam capescendam, voluntas illa sistere potest; & sic de aliis.

19. Patet itaq; ex dictis, ultimam immediatamque passionum Caussam in genere consistere, in commotione quadam spirituum, ad nobilissimam Cerebri partem primo excitata, deindeq; in sanguinem, cor, & arterias illi vicinas continuo derivata. Cæterum, cum hoc non sufficiat, ad varias passionum species, quibus concutitur Animi nostri tranquillitas, ab invicem distinguendas: superest, ut de primis earum Caussis, sive unde prima præcipuaq; illarum Genera exoriantur, proxime disquiramus. In aperto equidem est, & cuiq; obvium, quod quandoq; excitari possint passiones ab actione Animæ solius, sese ad hæc vel illa objecta profundius concipienda determinantis; quinimo & solo corporis temperamento, aut impressionibus, quæ casu occurrunt in cerebro (ut contingit, cum nos vel lætitia, vel tristitia affectos sentimus; nullam autem hujus illiusve caussam procatareticam possumus assignare.) Nec minus tamen verum est, easdem omnes & posse, & frequentius solere concitari ab Objectis externis, quæ sensus movent, eoq; pacto
Animæ

Animæ sub Boni Malive specie offeruntur. Quo rite pensculato, consentaneum videtur, ut ad explorandum quænam sint differentiæ passionum primariæ & magis Generales, quot modis ab objectis externis affici possit Anima, strictim examinemus.

20. Adnotandum est igitur, quod objecta sensibilia Animam non afficiant nostram ratione varietatum omnium, quibus sensuum judicio deprehenduntur ab invicem discriminari; sed tantum ratione modorum, quibus nobis vel *prodesse* possint, vel *nocere*, sive quatenus ad naturam nostram spectent: quodq; generalis passionum Usus in eo potissimum videatur consistere, ut confirmet & perseverare faciant in Anima perceptiones sive cogitationes, quas ei bonum est conservare, quæq; alioquin facile possent obliterari. Hoc siquidem pacto Animam disponunt ad res eas expetendas, quas nobis esse commodas dictamine naturæ edocemur, & ad persistendum in ea voluntate: prout etiam eadem agitatio spirituum, unde producuntur, hæc vel illa corporis membra disponit ad perfungendos motus eos, qui earundem rerum executioni maxime inserviant.

21. Adnotandum rursus, omnes Affectus, quos in nobis excitare possunt Objecta externa, ratione variorum modorum, qui ad nos spectent; haud incommode referri posse ad duo Genera præcipua, *Voluptatem* scilicet, aut *Molestiam*, sive *Dolorem*: omnia enim quæ sensibus percipiuntur, Animæ vel Bona apparent, vel Mala; & quicquid ei sub Boni Grative.

Grative specie oblatum est, voluptatem quandam in eadem mox excitat; sicut è contra, quicquid apparuit Malum sive Ingratum, infert Molestiam. Omnis quippe voluptas in fruitione boni: Molestiaq; omnis in mali perpefsione sita est. Ut nemini mirum videri debeat, duo tantum Genera passionum fuisse olim ab *Epicuro*, *Aristotele*q; constituta. Quorum ille quidem ἡδονὴς καὶ Ἀλγυδόνες statuit τὰ μετὰ τὰ πάθη; & porro censuit esse voluptatem πᾶσι οἰκεῖον, passionem naturæ consentaneam; Molestiam vero, Ἀλλότειον, ab eadem alienam: Hic autem, *Passiones*, inquit, novimus, *Cupiditatem*, *Iram*, *Timorem*, *Audaciam*, *Invidentiam*, *Gaudium*, *Amicitiam*, *Odium*, *Desiderium*, *Emulationem*, *Misericordiam*; & universe omnia, quæ consequitur ἡδονή, ἢ λυπὴ, voluptas aut Molestia, seu Dolor.

22. Adnotandum denique, quod omnes spirituum ac sanguinis Motus varii, qui in variis passionibus excitantur, ad duo pariter Genera possint reduci; ad *Contractiones* nimirum, & *Effusiones*, quas *Galenus* dicit Συστολὰς, καὶ Διακλύσεις: quatenus illæ referuntur ad Dolorem & Voluptatem; quia in voluptate, Anima sese, quantum potest, dilatat, i. e. Spiritus, ceu Emissarios suos, diffundit, ut bonum in se admittat, seu ut bono se adjungat voluntate; in Dolore autem se quasi comprimit, retrahitque, i. e. Spiritus intus, versusq; seipsam revocat, ne admittat malum, seu ut se à malo, voluntate saltem, tueatur.

23. Jam

23. Jam vero, cum & quænam sit generalis Passionum Causa, & Notio; & quomodo ad duo Genera summa univérse referantur, clarè expeditivimus: proximum est, ut varias utriusq; generis *species* ordinatim enumeremus. Quod ut præstemus, non erit necessum, ut multa de singulis attingamus, cum recensere solum sufficiat, quibus *Circumstantiis* varientur. Hujusmodi autem Circumstantiæ primario sunt penes *Tempus*; quoniam necesse est, ut diversificetur voluptatis, Molestiæve conditio, prout bonum vel malum Animæ propositum, aut præsens est, aut absens. Quippe delectamur etiam, ac dolemus ob ea, quæ præterrita sunt; quatenus Memoria res quasi præsentès ficit, retractatis puta illarum speciebus, sive simulacris, quibus Anima iterato aut demulceatur, aut offendatur: & consimiliter ob ea, quæ sunt futura; quatenus Anima, providentia quadam præoccupatis rerum imaginibus, eas coram se, tanquam revera præsentès, ficit, adeoq; ipsis aut demulcetur, aut exasperatur, per Anticipationem. Quocirca, quum voluptas, ac Molestia complectuntur, hac ratione, Tria Tempora; & reliquas passiones ipsis subordinatas eadem pariter complecti, liquido constabit ex iis, quæ de earum *Genealogia* ac *Ordine* nobis jam dicenda sunt.

24. Quumprimum novi insolitiq; cujusvis objecti species sensum percelluit; illud mox admiratur Anima, tanquam valde differens ab omnibus, quæ antea noverat. Et quoniam *Admiratio* hæc excitari possit in Anima, antequam aut cognoscat illa,
aut

aut consideret, utrum isthoc objectum sibi sit conveniens, nec ne; videtur propterea, quod Admiratio sit Passionum omnium, post Voluptatem ac Molestiam, prima: quæq; contrario prorsus destituitur, quia ubi objectum sensibus perceptum nihil in se habet rari sive insoliti, eodem nullatenus percellimur, sed illud indiscriminatim, citraq; Animæ commotionem consideramus.

Admirationem consequitur *Existimatio* vel *Contemptus*, prout objectum vel magnum existimationeq; dignum apparet, vel parvum ac despicabile. Quaratione possumus Nosmet ipsos etiam vel existimare vel contemnere: unde ortum suum adipiscuntur primo Passiones, & consequenter Habitus *Magnanimitatis*, aut *Superbiæ*; & *Humilitatis* aut *Abjectionis*. Verum si Bonum, quod in alio quovis præter nosmetipsos objecto magni existimamus, sit eximium; tunc existimatio augetur usq; in *venerationem*.

Ubi objectum non solum in se, sed respectu Nostri etiam Bonum apparet; id sui *Amorem* in nobis mox excitat: sicut è contrario, si nobis Mali quid minatur, id nos stimulat ad *Odium*. Amor enim nil aliud esse videtur, quam propensio Animæ in eam rem, quæ nobis Voluptatem spondeat: Odium autem illius Averfatio, quæ nobis minatur Dolorem. Ne memorem heinc quoq; fieri, ut *Amicitia* nihil aliud videatur esse, quam Amoris; *Inimicitia*, nihil aliud quam Odii constantia.

Ex Amore emergit *Cupiditas*, qua Anima disponitur ad concupiscendum in futurum res, quas ut
fibi

sibi convenientes, voluptatemq; parituras re-
præsentat. Quomodo non solum appetitur præ-
sentia boni absentis, sed etiam conservatio præsen-
tis: quinimo absentia mali, tam ejus quod jam in-
cumbit, quam illius quod creditur posse in futuro
evenire. Anima quippe in Cupiditate seu Deside-
rio cujusvis rei, quam sibi deesse judicat, semper
respicit Futurum. Ubi obiter adnotandum, ut
Cupiditas Amori connexa, sit *Benevolentia*: con-
nexa Odio, *Malevolentia*.

Si ferat opinio nostra, quod Bonum re ipsa ad-
futurum sit; ea fit versus ipsum Animæ effusio, &
quasi tendentia, quæ dicitur *Spes*: & hæc, cum
summa est, exaltatur in *Fiduciam*, seu *Securita-
tem*. Cum autem opinio est, malum esse adfutu-
rum, si illa quidem habeat adhuc hæsitacionis ali-
quid, fit ea Animæ contractio segnior, quæ dicitur
Formido, *Timor*, & (ubi præsertim est aliquanto
gravior) *Metus*: Hicq; cum extremus est, degene-
rat in *Desperationem*. Sin certa sit, tum fit Animæ
contractio magis repentina, ac profunda, quæ,
ubi præsertim malum ingens est, dicitur *Pavor*,
Terror, *Conturbatio*, *Consternatio*, & quæ contin-
git etiam aliquando, *Exanimatio*. Quod si aut
bonum occupatu, aut malum eluctatu non impossi-
bile quidem, sed difficile tamen reputetur; tum si
Anima sic contrahitur, ut in contractione persistat,
efficitur *Pigritia* & *Pusillanimitas*: sin ita contra-
hitur, ut sese ipsam excitans vehementia quadam
quasi resiliat, quadamq; velut alacritate ad superan-
dum difficultates prorumpat; tum, ut seu bonum

P con

consequatur, seu malum avertat, gignitur *Audacia*,
cujus *Emulatio* species est.

Ubi eventus rei concupitæ consideratur, ut à
nostro consilio industriaq; maximam partem depen-
dens; nosq; adhuc de electione mediorum, quibus
eam consequamur, dubitamus: tum oritur *Animi*
Fluctuatio, qua disponimur ad deliberandum &
consultandum. Et si, durante hac Animi fluctua-
tione, nos determinavimus ad quampiam actionem,
rei potiundæ causâ: nisi eventus recte inq; bonum
nostrum succedat, mox afficimur ea Animi ægritu-
dine, quæ dicitur *Synteresis*, five *Morsus Conscien-*
tiae; quæ tamen non respicit futurum, ut affectus
præcedentes, sed præsens aut præteritum.

Consideratio boni præsentis, & ad nos particu-
latim spectantis, in Anima gignit *Latitiam*, cujus
sunt species diversæ. Nam ut possunt variæ insuper
circumstantiæ intervenire: ita possunt varia hujus-
cemodi affectus interstingui discrimina. Quippe,
prout bonum est ingens, aut tenue; insperatum,
aut concupitum; itemq; prout ratio appetitum
temperat, patiturve esse effrænem: efficitur, ut
Animæ effusio, atq; adeo voluptas, sit magna, aut
parva; immodica, aut temperata. &c. ac Remissi-
oris species dicantur *Complacentia*, *Fecunditas*,
Gaudium, *Exhilaratio*: Vehementioris, *Latitia*,
Exsultatio, *Factatio*, *Impetus* five *Ecstasis*, *Ri-*
sus, &c.

Eadem autem ratione, prout Malum præsens est
magnum, parvum, repentinum, &c. ex ipsius con-
sideratione, variæ creantur species (nisi malueris
Gradus dicere) *Molestiæ*: ita enim dici solent:
Ægritudo,

Ægritudo, Sollicitudo, Tristitia, Dolor, Afflictio, Aerumna, Luctus, Mæror, Lamentatio, Fletus, ac Ejulatus.

Verum, cum bonum, vel malum nobis proponitur, ut pertinens ad *Alios*; fieri vix potest, quin eos dignos, vel indignos illius existimemus. Si judicaverimus indignos Boni illius, quod ipsis obtigit; id excitat *Invidiam*, sive *Invidentiam*: si indignos Mali, quod patiuntur; tunc efferimur in *Commiserationem*. Quæ videtur esse species quædam *Tristitiæ*.

Ubi cogitationes nostras reflectimus in Bonum à nobis ipsis præstitum; fit, ut *Animi Acquiescentia* afficiamur, quæ omnium passionum jucundissima est; quemadmodum è contrario, Mali, quod ipsimet nos perpetravimus, recordatio infert *Pœnitentiam*, quæ omnium amarissima est.

Cum memoria recolimus Bonum ab Alio homine præstitum; Eum mox *Favore* prosequimur, tametsi is non fecerit nostri gratia: at si nobis, favori conjungitur *Gratitudo*. E contra, Malum ab Alio patratum, cum ad nos non refertur, efficit solum ut illi indignemur: at cum refertur ad nos, commovet ad *Iram*, quæ ubi primo accenditur, dicatur *Excandescencia*; ac ubi ad determinationem vicissim nocendi excreverit, migrat in *Vindictam*.

Quoties Aliorum de nobis opinionem perpendimus; Bonum quod nobis inesse credimus, disponit ad *Gloriam*, quæ componi videtur ex propria Existimatione, ac *Lætitia*; causa quippe est Te ipsum existimandi, ubi videris te aestimari ab aliis: Malum vero ad *Pudorem*, qui species quædam *Modestiae* est,

aut Humilitatis, & propriæ Diffidentiaë ; cum enim quis eo usq; seipsum existimat, ut imaginari nequeat se ab ullo contemni, non facile potest pudore suffundi. Et hoc quidem ordine, hisq; de Caussis seu Occasionibus gigni reputentur Passiones.

Verum enim vero, ex omnibus quas recensuimus, sunt Sex tantum, quæ pro *Simplicioribus* haberi merentur ; *Admiratio* nimirum, *Amor*, *Odium*, *Cupiditas*, *Latitia*, & *Mæror* : Cæteræ autem omnes vel componuntur ex quibusdam harum Sex, vel earum sunt species. Quamobrem, ne multitudine earum Lectoris animum opprimamus, de effectibus quos unaquæq; ex his sex simplicioribus habeat in spiritus & sanguinem, in sequentibus tantum agemus.

25. In *Admiratione*, qua Anima fertur in attentionem contemplationem Objecti, quod ipsi videtur novum, seu insolitum, summaq; proinde consideratione dignum ; Spiritus Animales quidem subito magnaq; vi determinantur, partim in eam cerebri partem, ubi simulachrum objecti noviter depictum est ; partimq; in Musculos eos, qui inserviunt retinendis sensuum externorum organis in eodem situ, in quo sunt, ut objectum clarius percipiatur : in sanguine vero cordeq; nulla omnino contingit mutatio. Et ratio est ; quod cum Anima tunc non habeat bonum vel malum pro suo objecto, sed solummodo cognitionem rei, quam admiratur ; ipsa omnem vim suam convertit solummodo in Cerebrum, in quo sunt organa sensuum, quorum

quorum ope hæc cognitio acquiratur. Cæterum Excessus Admirationis nonnunquam inducit *Stuporem*, sive Morbum Attonitum, qui vulgo dicitur *Catalepsis*; quiq; nunquam nisi sanitati inimicus esse potest. Efficit enim, ut omnes Spiritus Animales adeo sint occupati in contemplanda conservandaq; objecti imagine, ut eorum in reliquum corporis influxus prorsus intercipiatur, nec ullo modo deflecti possint à primis vestigiis, quæ sequuti sunt in cerebro: unde fit, ut totum corpus, quasi *Catoche* repentina occupatum, rigidum ac immobile maneat instar statuæ. Cujusmodi forsan fuit admirandus ille Affectus, quem depingit *Tulpius* (*cap. 22. Observat. Medicar. lib. 1.*) in Juvene quodam Britanno, qui ex inopinata matrimonii vehementer concupiti repulsa, *Catoche* quasi congelatus, obriguit instar stipitis, inq; eodem situ per integrum diem remansit.

26. In *Amore* (quò incitatur Anima, ad se voluntate conjungendum objectis, quæ ipsi videntur bona & convenientia) cum solus est, i. e. cum neque importunæ Cupiditati, neq; Lætitiæ vehementiori, nec Tristitiæ demum associatur; Spiritus è cerebro per supra descriptos Nervorum sexti paris ramulos deducuntur in ventriculos Cordis, & sanguinem ingressi, mox efficiunt, ut is ob majorem calorem exinde in se accensum, pulsum cordis interiorum, robustioremq; consueto reddat, placidum calorem in præcordia diffundat, indeq; ad cerebrum copiose transmissus, secum eo deferat spiritus paulo fervidiores; qui corroborantes ideam, quam prima
de

de objecto amabili formavit cogitatio, Animam quasi cogunt immorari in illa cogitatione, eidemq; continenter indulgere: atq; in hoc, nostro quidem iudicio, potissimum consistit Affectus Amoris. Id quod ex præcipuis symptomatis, quæ passionem hanc comitari solent, innotescat facillime: quippe qui Amore afficiuntur, pulsum habent æqualem quidem (spiritus enim æquali placidoq; motu in cor immittuntur) validiorem tamen frequentioremq; solito; calorem quendam suavem sentiunt in pectore diffusum; cerebro supra morem calent, adeoq; fiunt ingeniosi; & nedum ciborum concoctionem; ast & omnia alia vitæ munera promptius alacriusq; expediunt. Quæ omnia ad feliciorem Sanguinis Circulationem, ex spirituum dicto influxu, haud immerito possint referri. Ut palam fit, hunc affectum esse conservandæ valetudini summopere utilem; dummodo modum non prætergrediatur. Sin contingat vero, ut eum diu comitetur *Desiderium* effræne; tum, membra sensim enervando, universo corpori summum inducit *Languorem*. Nam Amor adeo impense occupat Animam in consideratione objecti concupiti, ut adhibeat spiritus omnes, qui cerebro insunt, ad ejus ideam continuo sibi representandam: unde universum genus Nervosum, Musculiq; omnes, influxu Animali quo debebant continuo vigorari, defraudantur.

27. In *Odio* (quod directe opponitur Amori; utpote quo commovetur Anima, ad se voluntate subducendum ab objectis, quæ illi offeruntur ut noxia, seu molestiam paritura) spiritus quasi comprimuntur,

primuntur, & retrahuntur versus præcipuam Animæ sedem, ut corroborent ideam odii, quam formavit prima de objecto, quod averfamur, cogitatio, Animamq; ad cogitationes acerbitalis atq; amaroris plenas disponant; adeo ut eorum perpauci, iiq; inordinate ac inæqualiter deducuntur in sanguinem ventriculos cordis perfluentem. Unde fit, ut pulsus reddatur inæqualis ac debilis, & sæpe frequentior ac vermiculans; frigus item, nescio quo calore aspero & pungente mixtum, sentiatur circa præcordia; quinetiam stomachus quoq; ipsemet ab officio concoquendi cesset, inq; nauseam & evomendos cibos jam assumptos, aut ad eos saltem corrumpendos, evadat proclivis. Quæ quidem omnia fidem faciunt clarissimam, odium esse posse nemini frugiferum; nempe cui pro comite semper adest *Tristitia*; quodq; sanguinem, aliorum advocatis spiritibus, debito suo calore spoliatur, ejusq; motum ac distributionem retardat; eisq; de causis Concoctionem labefactat, humores incrassat, succum melancholicum exaggerat, totumq; corpus in marcorem pedetentim inducit. Cæterum hæc passio nonnunquam exaltatur in *Iram*, qua Anima, ob malum acceptum, se primo quidem contrahit, mox autem præ vehementia resilit, & in vindictam, sive ad vicissim nocendum quasi prorumpit: tumq; efficit, ut spiritus nunc extrorsum in cor & sanguinem, nunc introrsum versus cerebrum tumultuose ac summo cum impetu rapiantur; consequaturq; adeo ex ejusmodi motibus contrariis, tum cordis agitatio, palpitatio, fervor, anxietas sive angor; tum sanguinis diffusio, venarum distentio, & faciei, maxime.

maxime vero oculorum rubor ; tum mista quasi ex risu, ac fletu, oris diductio, dentium compressio, &c. Ut liquido constet, esse Iram nemini, nisi ex temperamenti frigiditate somniculosis & inertibus, salutiferam. Ea quippe spiritus primum, dein sanguinem, reliquosq; corporis succos inflamat, & plerunq; in Ephemeram, vel in Synochum de repente agit ; aut si cacochymia subest, in putridam febrem, in aliosq; ex bilis fervore, & ex humorum confusione morbos. Quidam etiam Ira commoti, quasi Attoniti ac extra se positi videntur. Sunt præterea, qui impotenti ira impetuosius concitados Apoplexiam incidisse multos ; nonnullos vero Furore, Comitialis morbi accessione, Paralyfi, Convulsione, Podagra, & Articulorum maxime, ac totius corporis Tremore comprehensos, concidisse tradunt.

28. In *Cupiditate* (qua Anima sic effunditur in bonum, ceu aliquando futurum repræsentatum, ut ob illius retardationem statim quasi contrahatur) hoc singulare occurrit ; quod violentius cor agitet, pluresq; cerebro suppeditet spiritus, quam ulla alia è passionibus. Ex *Desiderio* enim obtinendi quod ardentè concupiscimus, spiritus è cerebro celerissime transmittuntur in omnes corporis partes, quæ possint actionibus eò requisitis quodammodo inferre ; potissimum vero in cor & sanguinem in eo contentum, quo is supra consuetum dilatatus, celeriusq; motus, majorem spirituum copiam denuo mittat ad cerebrum, tum ut ibidem conservent corroborantq; ideam hujus desiderii, tum ut inde deducantur

ducantur in organa sensuum, inq; omnes musculos, quorum motus specialius conducant ad obtinendum quod desideratur. Et ex *Sollicitudine*, quæ ob dilationem fruitionis simul excitatur, iidem spiritus cerebrum versus ex intervallis retrahuntur: unde subtiliore sanguine ab externis usq; partibus simul evocato, cor quasi coangustatur, circulatio sanguinis retardatur, & per consequens totum corpus languidum relinquitur. Ut nemini mirum videri debeat, quod plurimi ex eis, quos φιλογυρία, seu Cupiditas Erotica, Ambitio, Avaritia, aut aliud ferventius Desiderium diu exercuit; in summum corporis languorem, in Cachexiam contumacem, quinimo in Atrophiam, & in Marcorem, in aliosq; frigidos morbos, ex diuturna animi sollicitudine fuerint deducti.

29. In *Latitia* (quæ jucunda videtur commotio Animæ, de fruitione boni, quod impressiones Cerebri ei repræsentarunt ut suum, sibi impense gratulantis, & præ voluptate quasi gestientis.) Spiritus è Cerebro in Cor ac sanguinem copiose, motu tamen placido & æquali, effusi, efficiunt, ut hic illius orificia consueto magis aperiens ac dilatans, liberius celeriusq; circuletur; adeoq; spiritus cerebro copiosius demum suppeditet, qui cum sint ex purissimo optimeq; fermentato sanguine educti, apti sunt firmandis impressionibus, quæ dant Animæ cogitationes lævas & tranquillas. Hincq; contingit quidem, ut tum pulsus evadat æqualis & frequentior, nec tamen æq; intensus ac fortis, quam in Amore; tum sentiatur calor quidam gratus, non solum per pulmonem

pulmonem pectusque, sed per omnes etiam exteriores corporis partes, unâ cum sanguine, qui eo copiose affluere cernitur, diffusus. Hæc autem commotio atq; effusio adeo vehemens repentinaq; esse possit; ut exturbata Anima, impotens fiat ad loquendum, regendumq; corpus: adeo ut etiam Lipothymia, ac Mors interdum ex Gaudio profusiori ac insolenti consequatur; quod nonnullis obtigisse memoriæ proditum est. Ita Lacon Chilo insignis Philosophus, subito expiravit, cum filium victorem Olympici certaminis cerneret. Ita Sophocles, & Dionysius tyrannus victoria tragica rapti sunt. Cujus rei ratio in eo consistere videtur; non quod Lætitia extrema spiritus caloremq; tam vehementer è corde in summa corporis effundat dissipetque, ut id caloris beneficio prorsus destitutum, vel syncope, vel morte repentina corruat; quemadmodum voluit *Fernelius*: sed quod sanguinem impensius dilatando, in causâ sit ut is, apertis extraordinarie orificiis Cordis, tum è vena Cava, tum ex arteria venosa, illud subeat tanto impetu, eaq; copia, ut ibi non possit fermentari ac agitari sat cito à spiritu vitali, ad retrudendas valvulas, quæ in corde sunt; qua ratione suffocat Flammam vitalem, quam conservare solet, cum cor non subit nisi ad mensuram.

30. Deniq; in *Tristitia* (quæ videtur Languor quidam Animæ ingratus, ex opinione mali præsentis exortus, & quo ipsa commovetur ad se quasi contrahendum, ut illud effugiat.) Spiritus intro quidem, sed paulatim impetuq; nullo, revocantur,
ita

ita ut sanguis sufficienti eorum influxu destitutus, nec sat agitatus, lento nimis motu cor pertranseat: unde fit, ut pulsus parvus, tardus, rarus, & imbecillus evadat; utq; quasi vincula sentiantur circa cor, quæ orificia ejus coarctant, ac veluti stiriæ, quæ sanguinem congelant, frigiditatemq; suam reliquo corpori communicant. Ex quibus haud difficile est colligere, hanc Affectionem, maxime si vehementior ac diuturnior fuerit, quamplurima, eaq; gravissima incommoda corpori inferre. Nam, extra hoc, quod spiritus obtenebrat, eoq; nomine ingenium hebetat, rationem impedit, judicium obscurat, & memoriam obtundit; sanguinem etiam refrigerando incrassat, eaq; ratione cor immodice constringit, biolychnium obterit & offundit, vigiliis siccitate inducit, succum nutritium corrumpit, & insignem Melancholiæ proventum exaggerat. Quibus ex causis, corpus pallore defædatur, ignavia torpet, Atrophia liquefcit, & in Marcorem, in aliosq; frigidos morbos præceps ruit. Id quod *Salomon cap. 17, Proverbiorum suorum* palam attestatur; ubi, *Spiritus tristis*, inquit, *exsiccat ossa*. Rarissime tamen compertum est, quemquam ex Mœrore vel intensiori, atq; ex inopinato occupante, incidisse in Lipothymiam, aut derepente sublatum fuisse: idq; horum arbitramur referendum, quod non possit tam parum sanguinis inesse cordis ventriculis, quin sufficiat ad conservandam Flammam vitalem inibi micantem, cum illius orificia ferme clausa sunt.

31. His autem de effectibus harum Sex Passionum, quas solas supra statuimus pro *Simplicibus* accipiendas, dictis; frustra nobis videtur, *ceterarum* porro, quas singulatim atq; ex ordine enumeravimus, contemplationi inhærere. Quæcunq; enim numerantur aliæ perturbationes Animi, in hæc quæ diximus Genera conjiciendæ sunt: utpote quæ vel ex quibusdam horum componuntur, vel eorum diversæ sunt species. Ne igitur aut nequicquam laborare, aut pensi parum meminisse videamur; de Animi Pathematis, & quibus ea modis nos immutare, inq; morbos conjicere possunt, dicta hæc sint.

EXERCITATIO IX.

*De variis Excretorum ac Retentorum vitiis,
unde succrescant Morbi.*

SUMMARIUM.

A R. T. 1 Introductio, unde fit, ut Succorum nutriendo corpori utilium Retentio inutilium vero Excretio sit ad vitam necessaria; subinveniens. 2 Quot sint eorum, quæ debent excerni, Genera. 3 Ratio Generalis, cur Excrementa præter morem coercita æconomiam corporis perturbent. 4 Item, cur omnis immodica, repentinaque vacuatio sanitati pariter incommodet. 5 Nocumenta Fæcum Alvi; 6 Urinæ; 7 Sudoris & Transpirationis insensibilis; 8 Item Bilis; 9 Humoris in Pancreate sequestrati; 10 Secrementi in Renibus Succenturiatis reperti; 11 Phlegmatis Acidi in ventriculo; 12 Inlipidi in Intestinis; 13 Pituitæ in Cerebro in palatu & naves stillantis; 14 Salivæ in Glandulis sublingualibus; 15 Mucci Tonsillarum; 16 Liquoris Lymphæductuum; 17 Lachrymarum; 18 Ceruminis Aurium; 19 Catameniorum in Fæminis; 20 Seminis in utroque sexu; 21 & Lactis denique in Nutricibus.

Proxime sequuntur perpendenda, quæ excernuntur ac subsistunt præter naturam; his enim nulla causa est efficacior ad morbos. Nam, quum in substantiæ istius, quæ de singulis corporis nostri partibus effluxu perenni decedit, refarcitionem, novi alimenti subsidio diutius opus sit; atque in ipsa alimentorum concoctione, necessario aliquid Excrementorum in dies succrescat: quamdiu quæ in partium alimoniam cedere debent, in corpore retinentur, quæ vero naturæ legibus in corpore dejici exterminarique solent, qualia, quantum, & quando oportet, procedunt; viget utique sanitas, & corpus, quasi sarcina levatum, robustius, adque functiones aptius ex singulis partibus efficitur. Verum si succi utiles præter naturæ institutum evacuentur; mox dejiciuntur vires, partesque genio suo defraudantur: aut si Excrementa, quæ debent evacuari,

evacuari, supra modum ac tempus consuetum retineantur; morbi illis cognati exinde suboleant.

2. Naturæ legibus ad vitam necessariæ vacuationes sunt. (1) Alvi dejectio. (2) Urinæ è renibus & vesica profusio. (3) Sudor vel universi corporis exhalatio. (4) Bilis acrioris & amarulentæ è folliculo suo effusio. (5) Humoris cujusdam insipidi ac anodynus è Pancreate destillatio. (6) Liqueoris cujusdam item peculiaris è Renibus succenturiatis amandatio. (7) Phlegmatis Acidi è ventriculo. (8) Et Insipidi ex Intestinis. (9) Muci è Cerebro per nares, & è Glandulis pituitariis per palatum. (10) Salivæ è Tonsillis, & Glandulis sublingualibus. (11) Ceruminis ex auribus. (12) Et Liqueoris denique è Lymphæductibus excretio. Aliæ quidem non simpliciter, sed vel in tempore, vel ex consuetudine necessariæ sunt; ut Hæmorrhoidum Mensiumque eruptio periodica; item expectoratio sputi è Pulmonibus, Lachrymarum quoque è Carunculis lachrymalibus, Lactis è Mammis, & Seminis è vasis spermaticis profusio. Dantur forsitan & aliæ, quarum exacta adhuc desideratur notitia. Credibile siquidem est, tot esse Excretorum species infimas, quot sunt distincta Parenchymata, aliæque partes ad ejusmodi munus in corpore destinatæ: cum durum sit imaginatu, Naturam sibi fabricasse diversæ conformationis organa, diversive uti, ad unum idemque munus obeundum. Credamus itaque, tot esse præter naturam Retentorum differentias, quot sunt genera partium excretioni speciali in-

inservientium: & similiter dari tot genera vitiosæ Excretionis, five nimix, five imminutæ, five demum depravatæ; quot sunt viæ diversæ, per quas excretio fieri debeat. Sed cognitis solummodo hic insistemus.

3. Quandocunq; contingit, ut quodvis eorum, quæ diximus, aut plane *subsistat*, aut pariori quam par est quantitate, modoq; ac tempore indebito excernatur; necessum est, ut œconomia corporis perturbetur: idq; magis vel minus, pro suppressi Excrementi natura, proq; dignitate partis, quam præcipue inundarit. Siquidem nulla non rejectaneorum redundantia, naturæ molesta atq; gravis, Morborum fit materia. Hæc enim plerumq; calorem nativum, primarium in singulis coctionibus Efficiens, mole sua nimio opere vel premunt, vel obrunt: unde illius Functiones periclitantur omnes. Nonnunquam putredinem, alienasq; pravas qualitates sibi sensim contrahentia, eas aliàs sanguini, aliàs Succo Nutritio, adeoq; ipsis etiam partibus solidis communicant imprimuntque: unde Cachexiæ, emendatu difficillimæ, succrescunt. Nonnunquam vias publicas, corporisq; ductus obstruentia, aut Succi alimentaris distributionem, aut Nectaris vitalis Circulationem cohibent atq; impediunt: quorum ex utrovis illas malorum consequatur.

4. Immodica porro, repentinaq; *Vacuatio*, etiam si eorum sit, quæ desiderant foras excludi, procreatrix est morborum fertilissima. Hac quippe
vires

vires usq; adeo sæpe dissolvuntur, ut simul Anima deficiat: quandoquidem cum supervacaneis non parum Spiritus, ac proinde caloris vitalis unà exhauritur; unde tum Naturales, tum Animales functiones protinus languescunt, & crudi ac frigidi morbi emergunt. Consultissime igitur ab Hippocrate dictum est, *Plurimum atq; repente evacuare, periculosum esse & naturæ inimicum; maxime si infuetum id est.* Hincq; censuit idem venerandus senex, *Hydropicos aut in pectore suppuratos, qui uruntur aut secantur, si pus aut aqua universim simul effluerit, omnes commeri.* Cujus Aphorismi ratio fundari in hoc videtur, quod immutetur subito omnium viscerum habitus ac positio, quæ mole contenti humoris prius turgebant; & puris aut serosæ colluviei acrimonia tenerrima vasa reddita, facile dehiscant, quo tegmine confestim abducto, ruunt spiritus foras, iisque dissipatis, & motu cordis proinde fatiscente, ingruit syncope, ut plurimum lethalis: sed de Excrementorum, quæ supra enumeravimus, præcipuis; & qua ratione singula morbos invehere possint, speciatim disquirendum est.

5. *Ex Alvi adstrictione,* quot quantaq; suboriri solent sanitatis incommoda, vel Tyronibus & Æsclepiadeæ familiæ noviter initiatis perbelle notum est. Illinc nempe vaporibus tetris caput tentatur, corpus ingravescit, ventriculi & concoctio offenditur, & appetitus dejicitur, ac reliquæ functiones deteriores evadunt. Illinc Intestina non paucis di-
 risq; symptomatis torqueri solent; quorum præcipua sunt, Dolor tum Colicus, tum Iliacus, miserabilis

rabilis Ileus (quem sæpe committit intestinum, si cum resiccato stercore vel in scrotum, vel in disruptum umbilicum procidens, retrudi nequeat) & diu fatigans Tenesmus. Quod si fæces præterea putrescant, fætores & prava qualitate sic universum corpus inquinant, ut etiamsi illarum decursus redeat, sæpe tamen inquinatum corpus è vivis excedat.

6. Nec minus conspicua sunt *Urinæ* suppressæ nocumenta. Si quando enim purgamentum illud serosum, quod *Urinæ* materiam constituit, aut non probe à sanguine in Renum parenchymate separatur, aut obstructo Ureteris capite cohibetur: id sensim vel per Emulgentem in venam Portæ redundans, universam sanguinis massam serosa scaturigine inquinabit (unde Cachexia serosa, Leucophlegmatia, & nonnunquam Hydrops etiam; disruptis scilicet per distensionem Lymphæductibus: quam causam subinuisse forsitan reputetur *Hippocrates*, quum ait, *Quibus Hepar aqua plenum eruperit; iis venter aqua repletur.*) Vel ea sede congestum, ilia lumbosq; copia distendet, è quibus etiam diu multumq; destillans, in capacitatem Abdominis denuo illabitur, Ascitem facile inducturum. Hujus copia interdum vidimus totam ventris, Lumborumq; regionem distendi, & (quod adhuc magis mireris) serum tum dejectione, tum vomitione reddi sincerum. Deinde, quum obstructa vel coangustata vesicæ cervix *Urinæ* effluxum sistit; assiduum meiendi desiderium illico premit, summusq; sed irritus conatus est, venter à

R

pube

pube usq; ad umbilicum collectæ Urinæ copia distenditur, & diris cruciatibus dolet; halitus ex putrescente lotio teter admodum & fætidus expiratur, quem frequens consequitur animi languor & defectio, principio quidem levis citoq; evanida, deinde vero sudore frigido erumpente gravior & periculosior: quibus tandem crebro violenterq; pressus æger miserrime succumbit.

7. His autem nec pauciora, nec mitiora quidem inducuntur mala ab impedita *Diaphoresi*; quam in eum finem instituit natura, ut excrementum sanguinis serosum (exigua salis portione imprægnatum, nec soluto sulphure prorsus destitutum) unâ cum derafis emortuisq; partium solidarum particulis, ex habitu corporis, per inconspicua cutis spiracula, vaporum specie continuo exhalent. Circa hujus suppressionem igitur advertimus; quòd cum Excrementa sanguinis, quæ ad dictum modum per cutim evaporari desiderant, sint duplicis generis; alia nimirum Tenuiora & Aquosa, quæ (velut vapores ex aqua Thermarum, aut è fermentescente vino effluvia) à sanguinis liquore in arteriis quasi ebulliente, perenni exhalatione avolant; Crassiora autem & Sulphurea alia, quæ, tanquam cineres ab incendio residui, fæcesve vini post fermentationem subsidentes, à sanguinis massa pariter secerni debent: si Horum alterutrum, aut (quod sæpissime fit) utrumq; intus cohiberi contingat, vix fieri potest utique, quin insignes exinde consequantur in sanguine tum corruptiones, tum perturbationes. Ut res specialius dicatur; propter istiusmodi

modi effluvia cohibita, sanguinis massa, mole aucta, protinus turgescit, velutiq; novo inspirata fermento, fervorem concipit; qui nondum deflagrato illius sulphuri mox communicatus, febriles effervescentias & tumultus accendit. Quemadmodum enim Vina, vel quando aliquid heterogeneum, nec Unitionis assimilationisq; capax (cujus sortis sunt adeps, butyrum, oleum, cæteraq; pingua doliis infusa) iis super-affusum est; vel quando fæcibus propriis, seu Tartaro nimis opulento ditescunt, sponte fervores concipiunt, immaniterq; adeo ferociunt atq; ebulliunt, ut doliorum aut ora excedunt, aut latera diffringunt: ita similiter & sanguis, sive ob excrementorum confusionem, seu ob sulphuris redundantis ac inhibiti efferationem, ultra modum effervesceat, & fermentatione præternaturali tumultuose agitur, vasa distendit, pulsum celeriores excitat, & ceu liquor sulphureus concepto incendio, calorem adurentem quaquaversus diffundit. Hancq; rationem esse arbitramur, quæ frequentissime Febres per *Διαπνοή* impeditam accenduntur. Ab hac enim primum inflammantur spiritus & sulphur, ac tum sanguis universim incalcescit. Hujus quippe tenues acresq; vapores, ac ipsum calorem præter naturam Cutis densitas aut adstrictio cohibet, nec prodire finit; qui geminatus sanguinem inflamat, & nonnunquam quoq; corrumpit. Porro, haud raro evenit, ut Latex serosus (liceat nobis hoc vocabulo uti, non tantum tanquam recepto, sed tanquam usitato à Recentioribus) post varias cum sanguine circulationes, ex arteriolarum extremis in habitum corporis effusus,

ibidemq; densatâ cute repressus atq; collectus; in carnes musculosas, Cerebri membranas, nervosumq; genus copiose redundet; eoq; pacto, Capitis gravedini, Coryzæ, Catarrho, Rheumatismo, aliisq; id genus affectibus & ortum præbeat, & scaturiginem. Nonnunquam eruptiones Sulphuræ, sive biliosæ, per poros exitum sibi quærentes, intra cutim detentæ, viq; frigoris aut auræ subito admixtæ suppressæ atq; obstructæ, in acres & igneos halitus degenerant, cum multa materia falsa & adusta in orbem quasi se cogunt & conglomérantur, pertinaciterq; ad plures menses sæpe cuti adhærescunt: & tunc quidem perversam & alienam prorsus naturam induunt; unde Impetigines, Scabies, Herpetes, &c. non sine cruciatu, maximoque scalpendi ardore ac pruritu ut plurimum infestantes. E contra vero *Sudor immoderatus*, ut & *Diaphoresis nimia*, dissipat vires, & una eliquat partes, imprimis externas, atq; diffusis spiritibus infitis, facile frigidam post se relinquit intemperiem. Requiritur enim ad justam caloris partium excitationem, vigorationem, & conservationem, debita quædam Lucta exhalationum inter transpirandum. Quæ, si deficiat, calor actualis quoq; (quem in ipsa hac lucta ex parte consistere, supra diximus) debilis valde ac languidus evadit, partesq; frigida intemperiei prompte exponuntur.

8. Verum jecinoris officium esse, sanguinem è Vena Portæ excipere; ab *Humore Felleo*, qui eidem commiscetur, per colaturæ modum elutriare; depura-

depuratumq; in venam Cavam deducere, dum bilis per alias peculiare vias, partim in Porum bilarium, partim in Cystim felleam, sensim deponitur: hodie notius est, quam ut heic dici debeat, aut prolixè demonstrari. Palam itaq; est, quod si sanguis ab excremento hocce sulphureo ac amarulento, in parenchymate hepatis, probe non depuretur; sit necessum, ut is à requisita sua puritate, atq; nitore confestim deficiat, tincturaq; fellea profunde contaminetur. Hinc autem gravissima mala prodeunt. Bilis nempe cum sanguine in summum corpus effusa Ictero cutim deturpat; & si quando forte putrescat, aut ferociat, Febres accendit ardentissimas. Etenim Sulphur nimis exaltatum, & plus debito turgescens, maximas in sanguine effervescentias concitat: hincq; contingit, eos esse febribus maxime obnoxios, quorum sanguis sulphure uberius imprægnatur. Eadem porro, à sanguine separata quidem, propriis tamen conceptaculis, Poro bilario scilicet, & Cysti fellea, diutius coercita, nec tempestive evacuata; interdum in calculos obdurescit, incurabilem Ictericam parituros; interdum cum ingenti impetu foras erumpens, perq; Ductum communem sibi exitum quærens in intestina, aut biliosas vomitiones, aut choleram morbum, aut Diarrhæam, aut Dysenteriam inducit.

9. Confimilis fere malitiæ est diutius subsistens *Pancreatis Excrementum*, veteribus prorsus ignotum, & à *D. D. Whartono*, Doctissimo nostro Collega, non ita pridem feliciter inventum, fuseque descriptum, in accuratissima sua *Adenographia*.
Ubi

Ubi multis rationum momentis asserit *vir clarissimus*, genuinum Pancreatis Usus esse, humorem quendam insipidum, crassum, lenem, atq; anodynum, excrementitium tamen, nec sanguini commiscendum, ex Nervorum *sexti paris* ramulis, cum nonnullis spinalis medullæ propaginibus in *Plexu superiori* Abdominis Unitis, excipere, perq; *Ductum Virsungianum*, vas suum proprium, in Intestina deducere; ut exinde unâ cum humore Felleo & fæcibus alvi foras amandetur. Hoc autem concessio, videtur utiq; verosimillimum, quod hic humor excrementitius, si aut in ipso Pancreatis parenchymate, aut in Ductus Virsungiani capillaribus, præter naturæ morem subsistat; diversi generis affectibus, iisque gravissimis, ortum dare possit. *Parenchymate* quippe obstructo, necesse est, ut humor à Nervis rejectus, ibidemq; sensim congestus, sanguinis transfluxum impediat; eoq; nomine, primum laxum quidem mollemq; Tumorem, deinde vero siccescens renitentem ac vere Scirrhosum ingeneret. Cujus naturæ ac originis forte fuere stupendi illi Tumores, quos *Cl. Riolanus* in cadavere *Illustr. August. Thuani*, & *Fabric. Hildanus* in Fabro quodam lignario, post mortem dissecto, se invenisse commemorant. A nobis etiam ipsis (recordamur) in Virgine quadam inveteratam Chlorosin patiente, Tumor in Pancreate durus usq; adeo olim deprehensus est, ut penitioribus sub umbilico partibus vel os, vel calculus concrevisse putaretur. Sin autem *Ductus Pancreatici* emphraxis eveniat; tum Excrementa alvi nimia acrimonia æstuant, ob defectum mixturæ lenioris hujus humoris:

humoris: dum is regurgitat in universum corpus, quod inde ignavia, torpore, summaq; ad motum ineptitudine afficitur; quemadmodum videre est in Ictericis, quibus ductum hunc semper obstructum esse, experimentis Anatomicis pro certo adstruit *Solertiſs. Whartonus.*

10. Qui criminibus veris oneravit quoq; *Secretum illud Aquosum*, quod è Liene, per Funiculum Nervosum, in Glandulas Renales, *Renes Succenturiatos* à *Casserio Placentino* dictas, importari, in earum substantia à succo quodam Utiliori separari, indeq; per peculiarem cavitatem dextro latere in venam Cavam, sinistro in Emulgentem; conspicuo valvulaq; munito ostiolo patescentem derivari, ceu nervoso generi inutile, venoso autem proficuum, deponi opinatur. Nam (ut ejusdem verbis utamur) si conjecturæ locus sit, crederemus Glandularum harum obstructionem, ex parte saltem, causam esse posse Serosæ illius colluviei, quæ nervosum genus debilitat, tonumq; partium fibrosarum enervat. An vero hæc eadem sit colluvies serosa, de qua tam copiose scripsit *Carolus Piso*; non pertinaciter asseruero: quanquam haud improbabile videatur, ejusdem vel consimilis generis esse. Etenim si concedatur, Glandulas hæc Renales destinari secretioni inutilis & serosi humoris in Nervos deducti; siq; suo aliquando non recte fungantur officio: sequitur necessario redundantia & colluvies serosa in nervoso genere, quæ non tantum Nervos ipsos laxet, sed & fibrosas totius corporis partes enervet, multorumq; morborum seminarium fiat.

11. Re-

II. Reperitur in *Ventriculi* cavitate *Mucus* quidam *pituitosus*, ovorum albumini consistentia haud multum dissimilis, Acoreq; insigni aculeatus; quem è *Coeliacæ* arteriæ ramo stomachico in ventriculi tunicas effusum, ibidemq; à sanguine sequestratum, eo demum perduxit *Natura*, ut & *Appetitum* exciter, & ciborum tum dissolutionem (fermenti incisorii instar) tum concoctionem adjuvet. Hic autem, si aut in Arteriæ dictæ capillaribus, aut in ipsius ventriculi tunicis impactus, præter morem subsistat; haud contemnenda mala inducit. Quippe in priori casu, ex emunctioribus *Circulationis Harvæanæ* cultoribus neminem esse arbitramur, qui ibit inficias, quin necessario consequatur, ut tota sanguinis massa, à *Phlegmate Acido*, uti debuit, minime depurata, brevi contaminetur, incrassetur, & ace scat. Unde credibile est, contumacissimos illos affectus, *Scorbutum* scilicet, & *Febrem* quartanam ortum suum & fomitem trahere posse. Quoad *Scorbutum* enim; verissimilimum videtur, eum à sanguinis *Μόλυσσι & Απεψία*, ob *Phlegmatis Tartarei*, i. e. *Acido-salini* admistionem immoderatam, potissimum oriri. Id quod ex ipsa *Symptomatum Scorbuticorum* genealogia, haud obscure constat. Nam, cum isthæc sanguinis spurcicies seu infida defæcatio, in causâ est, ut crudiores, fixiores, tartareæq; ejus partes, deficiente *Fermentatione vitali*, nec ad statum volatilitatis attollantur, nec ullo assimilationis vinculo invicem uniantur; sed tanquam alienigenæ, inq; familiam unam coire abhorrentes, facile inter circulandum

culandum diffocientur: singulae eo damno mulctant humanum corpus, cui producendo sua natura aptiores sunt: Viz. Spirituum vitalium paucitas & torpor in sanguine, torpidum reddunt corpus: unde Lassitudo spontanea. Partes fluidae & acres, propter immaturitatem ex arteriis eructatae, Nervos ubiq; vellicant, & quasi lancinant, nec non molliores carnes corrodunt ac exedunt; unde Convulsiones, Gingivarum laxitas, & Ulcera: Crassiores autem & tartareae, ossium membranis gravitate sua atq; acrimonia molestiam ac dolorem inferunt; unde dolor ὀστέονωσ, sive ossa gravans, de quo tantopere conqueruntur è Scorbuticis plerique. Præterea, id Medicis experientia compertum est, quod Cordis Tremor ac Palpitatio solet in nullo alio morbo, quam in Scorbuto frequentius infestare. Causam autem haud inconsulto forsan retuleris ad crudum, saleq; fixativo copiose imprægnatum sanguinem; cujus crassiores particulae, acerbitate ac aspredine infames, dum nervosas Cordis fibrillas in transitu acriter pungunt, id ad sese consueto violentius agitandum, undiq; vibrandum, & quasi contorquendum, quo à molestia illa denuo vindicetur, irritant atq; exstimulant: quomodo Sternutatio ac Pandiculatio ex consimilis asperitatis humoribus, in anteriores Cerebri membranas, & panniculum Carnosum delapsis, excitari solent. Ut ut se habeat hæc res, ex dictis interim clare liquet, unde usu venit, nullum alium morbum tot, tamq; diversis Symptomatis hominem obnoxium reddere, atq; Scorbutum; qui Morbus Πολύμυρρ, proinde, nec sine fontica

S caussa,

caussa, indigitatur. Sed revertendum est in viam.

Quod ad *Febrem Quartanam* spectat; plusquam probabile fecit *Willisius* noster (vir solidæ quidem eruditionis, & Philosophiæ Spagyricæ mysteriis longa feliciq; ἐγχειρήσει exime versatus; uti insignis ille Liber, quem de Fermentatione & Febribus conscriptum, non ita pridem in publicum emisit, claram fecerit fidem) quod in ea sanguis, dulci sua, spirituosa, balsamicaq; indole exutus, dyscrasiam quandam acidam, penuriosam, non-nihilq; austeram sibi contraxerit: eo fere modo, quo Vinum ac Cerevisia, tonitru commota, fæceq; turbida infecta, suppressis spiritibus accessere perhibentur. Quodq; idem hoc pacto à nativa sua puritate longe degener, & facibus acidis ad spirituum usq; fixationem conspersus, de novo affluentem chylum rite concoquere & assimilare minime valeat; sed in liquorem extraneum corrumpat: qua cum ad plenitudinem ac turgescentiam in vasis saturatur, consequitur mox hujus materiæ fluor, velutiq; spontanea effervescencia, Accessionem febrilem cum rigore & calore inducens. Hoc autem supposito, superest inquiramus, Undenam isthæc Calcanthina diathesis sanguini adveniat? & cujusnam partis vitio potissimum conscribi debeat illius Redundantia? Si ad figmentum illud vulgare, de Succo Acido à sanguine in Lienis parenchymate separato, indeq; in ventriculi fundum per vas breve venosum refuso, confugiamus; res fane erit tenebrarum plena, nec ex errorum labyrintho unquam nos expediemus. Nam (ut animadvertere omittamus,

mus, quam spissa falsarum, sibiq; invicem manifesto repugnantium opinionum caligine versati fuerint omnes, quotquot leviusculas suas hactenus scriptis divulgavit de Ulsu Lienis hariolationes.) Acidio rem sanguinis partem, Melancholiæ nomine vulgo insignitam, in Lienem per Arteriæ Cæliacæ ramum splenicum, secretionis gratia, importari; affirmarunt quidem quamplurimi, gratis tamen omnes, nulla vel rationum, vel experimentorum vi in rei evictionem prolatâ. Ut merito mirari fubeat, Undenam primi sententiæ hujus Authores tam portentosum insomnium sibi comminiscendi, aliisq; demum pro sacrae veritatis dogmate divendendi ansam furripuerint. Maxime quum nemini Anatomicorum adhuc contigit, vel minima Aciditatis indicia in Liene deprehendere: è contra vero quilibet facto experimento facile cognoverit, sanguinem in Liene, tum humano, tum brutorum, ejusdem saporis ac dulcedinis esse, cum eo, qui in aliis corporis partibus reperitur; ipseque complurium Animalium splen, citra ullam melancholici saporis offensam, non raro comeditur. Deinde, ex Circulationis Harvæanæ legibus pro indubitato constat, motum sanguinis in vase brevi venoso esse è ventriculo versus venam Portæ, non vero à Liene ad ventriculum, quemadmodum hi supponunt. Sin ad ea vero, quæ de Generatione Excrementorum in Sanguine à nobis alibi (*viz. in Oeconom. Animal. Exercit. 6. & Artic. 3.*) dicta sunt, respexeris; simulq; attento animo pensitaveris, quomodo quodlibet excrementum indebite retentum, inq; vasa redundans, totam sanguinis massam spurcitie

contaminet, & suis qualitatibus noxiis corrumpat: res erit quidem explicatu perfacilis. Phlegma nempe Acidum (quod è Cæliacæ arteriæ ramo stomachico in ventriculi tunicas eructari, inibi à sanguine puriori elutriari, denuoq; in ventriculi capacitatem, excitandi appetitus ergo, transmitti debere ostendimus) totum griphum nullo negotio persolvat. Id enim, cum Acore eximio insignitum sit, ubi in venoso genere consueto magis redundat, ipsi sanguini consimilem qualitatem acidam, penuriosam, & in omnibus Calcanthinæ stypticitatis æmulam facillime impertiat; eoq; nomine Febri Quartanæ causam continentem præbeat. Sed Disquisitio hæc alterius loci est, & fusiori eget contemplatione.

Porro in casu *Posteriori*, ubi nimirum hocce sanguinis rejectamentum, ipsis ventriculi tunicis impactum, ibidem stagnat, nec in ejus cavum pertransit; fieri vix potest quidem, quin aut ventriculi Inflammationem (remoratâ sanguinis Circulatione) aut Tumorem Scirrhosum (qualem describit *Forrestus*, lib. 18. obser. 32.) aut Anorexiā cum Apepsia conjunctam, aut aliquod aliud consimilis periculi nocumentum brevi ingeneret.

12. His quadantenus similia profert incommoda *Phlegma emortuum*, sive *Insipidum*, intra Intestinatorum tunicas coercitum. Nam, vel exinde per venulas Meseraicas in venam Portæ abductum, corpus universum crudo, mucilaginoso, albicanteq; sanguine suffundit, inq; Leucophlegmatiam, seu (si dicere mavis) Cachexiam Phlegmaticam perducit:

ducit : vel ibidem stagnans , sensimq; copiosius collectum , aliàs quidem venulas easdem comprimendo , sanguinis reditum impedit ac obstruit , adeoq; Phlegmonem accersit ; aliàs Laëteas similiter circumqua; coangustando , Chyli transfluxum remoratur , eoq; pacto Atrophiam universalem committit ; alias ipsa Intestinorum corpora distendendo , ac divellendo , dolores Colicos ciet , pali infixi vel perforantis terebelli speciem præ se ferentes . Deinde , quum ex Intestinorum cavitatibus parcius id evacuatur ; sensim auctum caloris vi sic tandem crassescit , ut prorsus obstruens intestina quasi infarciat , fiatq; latentium difficiliumq; morborum caussa . Cujus rei insigni exemplo fit Caroli Quinti Imperatoris Legatus quidam , qui (referente *Fernelio*) immani intestinorum dolore per plures annos torquebatur , nec non tumore à dextro Hypochondrio per ima ventriculi in sinistrum exporrecto . Huic quum sexennio toto remedii genus omne tanquam emolliendo scirrho adhibitum fuisset ; injecto tandem acriori Enemate , durum ac firmum quippiam , medio ductu pertusum , pedis longitudine detractum est ; quod ille intestini portionem esse metuebat . Sed quum repente levatus videretur , adhibito consilio , iterum , ac tertio clystere prolutus est , rursusq; simili evulsâ materiâ continuo pristinae est valetudini restitutus . De *Cl. Just. Lipsio* quoq; extat historia fere consimilis , quam disertissimis *Melchioris Adami* verbis annectere lubet . “ Is diu tædiosissimo cum malo con-

“ flictatus , febrilesq; insultus varios expertus ,

“ sumpto aliquando pharmaco materiæ commotæ

“ onus .

“onus excernens, percepit ingentem se copiam
 “alvo effundere, eamq; continuam & cohæren-
 “tem. Intuetur *Lipsius*, quid rei sit; videtq;
 “attonitus massam figura & colore intestina expri-
 “mentem. Consternatus itaq; illico *Heurnium*
 “advocat; de vita sua actum exclamans: Omnia
 “enim intestina se effudisse. Inspicit alvi proluvi-
 “em *Heurnius*, & læto vultu ad *Lipsum* conver-
 “sus, respice, inquit, *trophæa de tuo morbo: hic fo-*
 “*cus & sentina totius mali jacet.* Erat nempe lenta
 “& viscida Pituita, paulatim in tota intestinali
 “fistula coacervata, à sedentaria & in studiis con-
 “tabescente vita, ejus figuram referens: quæ pu-
 “trescens partibusq; vicinis nobilibus noxam com-
 “municans sentinam in totum corpus propagave-
 “rat. Sic fomite mali expurgato, recreatus est vir
 “clarissimus, & ad pristinam sanitatem brevi rediit.
 Crassior porro hæc Pituita in cæci aut coli intestini
 cellulis diutius coercita, nonnunquam concrevit in
 calculos; quales sæpe vidimus, instar nucis My-
 risticæ, dolore nullo exturbatos. Hæc igitur ma-
 la concrevissent Phlegma insipidum efficit; quo ex-
 uperante animus viresq; languent, ventriculi cru-
 ditas adest, tarda; alvi dejectio, flatus plurimus
 obmurmurat, venter friget, ac nonnunquam coli-
 cis cruciatibus dolet.

13. Nec semper defunt isti sua crimina *Mucco*,
 qui è *Cerebri* ventriculis partim per nares, partim
 per palatum excernitur. Nam, cum indubitata
 Anatomiae fide edocti simus, naturam in Cerebro
 instituisse tres patentes Meatus, in quibus Excre-
 mentitii

mentitii humores evidenter deprehenduntur, & per quos, ceu Canales Excretorios, eidem sunt exturbandi; Unum scilicet è *Quarto* cerebri *ventriculo* in *Infundibulum*; & reliquos duos ex *primo* & *secundo* ventriculis, per nervos Olfactorios vulgo dictos, in foramina *Cristæ Galli* utrinq; adfitæ, unde excrementa in os *Cribrosum*, indeq; vel in palatum, vel in nares pedetentim deducuntur: si aliquando contigerit, eadem in alterutro horum ductuum subsistere atq; coerceri; erit de necessitate, ut gravia mox insequantur sanitatis nocumenta. Maxime vero, ubi emphraxis ad duo *Crura* superiora principii Spinalis medullæ usq; pertigerit. Sunt enim crura illa in ipso concursu Nervorum omnium, qui intra calvariam oriuntur, sita; & propter continuitatem cum medulla spinali, è qua reliqui omnes nervi prodeunt, haud incommode dici possunt eorum quasi centrum: ut in ipso partis hujus cum cerebro confinio, Sensum Commune perfici, veritati summe consentaneum videatur. Et, quo lucidior, & ab omni Excrementorum immunditie defæcatior conservetur pars hæc totius Cerebri nobilissima; illi appositæ videre est Glandulas duas, *Pinealem* & *Pituitariam*, quarum munus præcipuum est, excrementa cerebri fecerere, inq; expulsionem convenientia loca sensum deponere. Itaq; quoties ejusmodi excrementa vel in ipsis cerebri ventriculis, vel in modo descriptis ductibus ad eos pertinentibus, diutius obhærent; coagmentatione assidua quasi in cumulum assurgunt, exituq; sibi quæsito, in interiores corporis sedes prolabuntur, in hisq; varios morbos excitant:

tant: scilicet in *Nervorum* origines irruentia, Apoplexiam, Paralyfin, Stuporem, Tremorem; in *Sensuum* organa, cæcitatem, surditatem, tinnitum, odoratus privationem; in *Nares*, gravedinem, seu Coryzam; in *Fauces*, & in *Asperam arteriam*, raucitatem; in *Pulmones*, Tussim, Asthma, Phthisin; in *Ventriculum*, cruditatem; in *Intestina*, alvi profluvium; hincq; si in *Venas Lacteas* unà cum Chylo se insinuent, tempore crassescencia tum eas, tum Glandulas Mesenterii, tum reliqua viscera infarciunt, obstructionesq; pariunt. Sic Excrementorum è Cerebro destillatio quamplurimorum est morborum procreatrix. Eadem porro, etsi pituitosa, lenia, & aliquatenus dulcia, aut insipida saltem, sua natura existant: diutius tamen in Cerebri sinubus retenta, plerumque vel falsam, vel acrem qualitatem tempore conquirunt; unde scaturiunt Catarrhi falsedine & acrimonia infames. Quinetiam non nunquam, portione eorum tenui calore dissipatâ, in Grândines & calculos compinguntur; advertente *Cl. Sylvio*, qui in Glandula Pineali non semel aliquot arenulas, quin & aliquando calculum exiguum, pisi partem quartam æquantem, & subrotundum observavit.

14. Ad eandem familiam spectat quoq; *Liquor* iste *Salivalis*, qui Græcis *Σιαλγν* dicitur, quemque, ceu Succus Nutritii secrementum tenue, aquosum ac pellucidum, è cerebro, per spongiosos & peramplos Nervorum Tertii paris ramos in Glandulas Maxillares profundi, hincq; per Ductum Salivalem in os expui, enucleate demonstravit Solertiss.

tiff. *Whartonus* noster, in sua *Adenographia*. Hoc autem Excrementum in iudicium pariter advocari, fas est. Quippe quod in *Ductus salivalis* angustiiis præ crassitie sua subsistens, accumulationeq; assidua immoderatus exuperans, nonnunquam tum Linguam ipsam, tum Musculum maxillarem digastricum ductui contiguum, Tumore Oedematoso premit. Cujus naturæ ac originis forsan erat insignis illa *Ranula*, quam sub lingua excrescentem, feramentoq; candente demum feliciter sanatam observavit *Tulpius* (*Observat. medicar. lib. 1. cap. 52.*) qui Chirurgos tamen, & consultissime quidem, adhortatur, ne Cauterii actualis atrocitate in consimili casu utantur. Sic vero iste. “ At vero, si
 “ mollis & sequax sit *Ranulæ* materia (quod facile
 “ attactu dignoscitur;) noli (inquit) de exustione
 “ cogitare: sed excide duntaxat summam ipsius
 “ tunicam; & effluet sponte, vel exprimetur sal-
 “ tem digito, limpida ac viscida quædam pituita,
 “ simillima ovi albumini, recens ex effracta testa
 “ excidenti.

15. Eadem fere dicantur etiam de *Mucco Tonsillarum*; qui est humor quidam excrementitius, crassus, viscidus, albidus, & dulcis, à Cerebri parte inferiori, per nervos præsertim Tertii paris, stillans sensimq; depluens, vel partim forsan à sanguine ex arteriolis in Glandulas faucium, Tonsillas vulgo dictas, effuso secretus, & in fauces osque demum excretus. Hujus enim destillatione immoderata imbutæ sæpe tument Tonsillæ; & interdum, remorata simul sanguinis circulatione,
 T quoq;

quoque inflammantur, abscessuque factopus in os & in fauces emanat: unde Ulcus sequitur sordidum, & quo graveolens fit expiratio. Oritur porro ejusmodi Ulcus nonnunquam citra Phlegmonem, ex humore falso vel acri, qui in Tonsillis diutius retentus, earum mollem laxamque carnem exedit; interdum & ex contagionis labe lue venereæ familiare est.

16. Horum agmen claudit nobilissimum illud sæculi hujus nostri in *Microcosmo* inventum, *Liquor* scilicet *Lymphæductuum*; cujus historiam habes à nobis (*in Oecon. Animal. Exerit. 9.*) fusiori quidem stylo, fideque Anatomica conscriptam; quemque pari jure poteris cum præcedentibus adducere pro tribunali. Hic enim primo insignem plane in Hydropis generatione sibi solet contrahere reatum. Nam, quando vel à Succo Nutritio, cui vehiculi vicem præstat, in Glandulis eo destinatis non rite separatur; vel etsi separatus, sanguini tamen non refunditur: tum in artubus & habitu corporis, quasi aggeribus factis, restagnans, Anasarcam, serosamve Cachexiam necessario inducit. Quum autem, obstructis Lymphæductibus, alicubi tantam in molem fuerit congestus, ut tenuissimas earum tunicas violentius distendendo forte disrumpat: in partes vicinas, quasi ex fissa olla guttatim stillans, inundabit. Idque si prope venæ Portæ truncum (ubi ingens Lymphæductuum multitudo) contingat; aqua in vacuum Abdominis spatium sensim depluens, Ascitem mox excitat, ventremque totum stygiis undis implet. Sin in Thorace; eadem, haud secus

fecus atq; suppurans Pleuritis, affatim irrumpit in illius capacitatem, & Hydropem Pectoris committit: non enim aliter tanta feri collectio præter naturam illic fieri potest. Deinde hic Latex serosus nonnunquam erumpit in Uterum; eumq; vel in portentosam magnitudinem, simulatâ graviditate, intumescere facit; vel Fluore seroso incurabili continuo plorare. Nonnunquam in Scrotum, disruptis Testiculorum Lymphæductibus, sibi inusitatam viam parans, infert Hydrocelem. Interdum & in ipsum Pericardium, factâ in aliquo è vasis serosis ad Cor spectantibus rimulâ, excidit: unde Palpitatio cordis, & inde suffocans mors haud raro consequitur. Quod si Lymphæductuum membranulæ tenaciores fuerint, ita ut distensionem insignem absq; dilaceratione ferant; tunc in vesiculas quasdam aqua turgidulas attolluntur, quas ὕδαρες vocant Græci, quæq; hepati adnascens, peculiarem Ascitidis speciem constituunt. Quælibet autem vesicula inter binas dictorum vasorum valvulas quàm proximas efformari contingit: quia vero aqua nec prorsum propter obstructionem, nec retrosum ob valvularum interceptionem, fluere potest; interstitia intumescunt in figuram orbicularem, aut saltem ovalem, qualem in Hydatidibus sæpissime cernimus. His sæpe pecudum boumq; jugulorum jecur scatere deprehensum est. Et *Platerus*, ex *Johanne Aicholtzio*, de Fæmina quadam hydropica narrat, aquam in Abdomine nullam comparuisse; sed intestina, unâ cum reliquis visceribus, angusto spatio contenta apparuisse; ipsum vero Abdomen à cute ad Peritonæum quasi alba pinguedine

pinguedine duntaxat contextum videbatur, vesiculis crebrioribus, majoribus minoribusq; aqua limpida refertis, invicem cohærentibus. Quibus, Auctarii loco, adjicere juvat paucula ex *Cl. Whartono nostro*, qui de Glandulis Artuum, earumq; Tumoribus, eximia solertia differens, hæc habet verba. “ Altera causa communis horum Tumorum à Nervis videtur originaliter petenda; nempe à superfluis eorum humiditatibus, quas in Glandulas expuunt, vel quantitate, vel qualitate vitiosas. Hæ enim superfluitates, si in venas non satis expedite transmittuntur, Glandulam nonnihil infarciunt: unde fit, ut vice versa aliquid detrimenti Arteriis & venis à Nervis primo læsis redundet, illæq; circuitum sanguinis difficulter in Glandulis peragant, tumorq; consimilis excitetur ei, qui oritur ab arteriis & venis primario affectis. Si vero superfluitates dictæ sola quantitate percent, aut qualitate non maligna, nimirum visciditate, crassitie, aut similibus; tumor simplex exorietur, & ab omni malignitate alienus: si materia affluens venenosa aut contagiosa fuerit; oritur tumor veneno peculiari respondens, pestilentialis nempe, vel venericus.

17. In hunc autem censum cadunt *Lachrymæ*; utpote liquori Lymphæductuum plane congeneres, quæq; maxime constant ex humore aqueo & salino-subacido, qui è Nervorum secundi, tertii, quarti & octavi parium ramulis, per Plexum Retiformem decurrentibus, effusus, inq; Glandularum Lachrymalium parenchymate à Succo Nutritio puriori

ori ad nutriendos oculos destinato separatus, per puncta Lachrymalia guttatim exprimitur. Neq; hæ enim omni culpa carere videntur. Enimvero, si quando eveniat, ut hæc Lachrymarum materia, five ex nimia sua falsedine (quæ Scorbuticis admodum familiaris est) seu ex labe maligna (id quod sæpissime fit in Lue venerea) seu ex diuturna in dictis Glandulis infarctum patientibus detentione, seu quacunq; demum alia ex causa, acrimoniam corrosivam sibi conquiescit: vix fieri quidem potest, quin cuniculos intus in tenerrima Glandularum earum substantia agens, Fistulam excavabit, quæ *Rhyas* (eo quod finit humorem continuo defluere) audit. Deinde, nonnunquam exiles earundem Glandularum meatus crassitie, lentoreve suo obstruendo; eoq; pacto circuitum sanguinis in iisdem impediendo: Phlegmonem parvam inter majorem oculi angulum, & nasi radicem, quæ *Agylops*, & *Anchylops* dicitur, excitant. Et ex hoc parum bene curato affectu, sinus quoq; consequitur, aut oculi Fistula. Cæterum, erit hoc loco peropportunum, eos erroris manifesti redarguere, qui existimant, ingentem illam Lachrymarum copiam, quam continue effundunt Fistula lachrymali laborantes, ex sola erosa Glandula promanare. Non enim censendum est, omnes lachrymas ab ulcerosa parte stillare; cum puriores ac limpidiores sint, quam ut ulceri originem debeant: Verum sordes Ulceris membranas oculorum irritantes occasionem exhibent perpetuo lachrymandi; haud secus sane atq; iis accidit, qui festucas, arenulas, aut humores pungentes, imo acria Cæparum incisarum effluvia, in oculos suos excipiunt.

18. Verum hic nobis è memoria pene exciderant *Sordes Aurium*, *κυψελίδα* Græcis, Latinis autem *Cerumina* & *Marmorata* dictæ; quæ videntur quoddam Cartilaginum adfitarum sudamen, flavescens, amarum, ac more medullæ ossium inflammabile; non vero Bilis species quædam ex Arteri-olis capitis in Auriculæ alvearium exsudans, sicut *Aristoteli* olim visum est, à *Casserio Placentino* longa argumentorum serie acerrime propugnatur, Nosq; etiam ipsimet horum vestigiis errantes, (*in Oecon. Animal. Exercit. 6.*) asseruimus. Hocce Cerumen, cum non expurgatur, interdum auditui damnum adfert maximum, tum obstruendo meatum auditorium, quod à *Galeno* fuisse scriptum fuit (*i. de Sympt. Causs. cap. 3.*) tum etiam aliquando, quod in calculi duritiem convertatur, quemadmodum quidam noverunt è Recentioribus; rarissime tamen id contingere, ac solum in iis, qui negligentia magna ducti, expurgationi harum for-
dium operam dare noluerunt, fatendum est. Præ-
terea, nemo inficiari potest, ipsas acrimoniam in-
signem ex diuturna inhæsiione posse suscipere, quæ
in auribus pruritum inferat, & scabiem, ac profun-
diores etiam partes exulceret, ut quotidiana experi-
entia constat.

Supereſt, de earum etiam, quas non simpliciter
quidem, sed vel in Tempore, vel ex Consuetudine
necessarias esse diximus, vacationum suppressarum,
omissarumve noxiis paucula subnectamus: quarum
classẽ constituunt, in Fæminis Mensium, Hæ-
morrhoidumq; in utroq; sexu eruptio periodica;
item

item Seminis è Vasis Spermaticis, Lactisq; è Mammis profusio solennis. Horum siquidem suppressio, atq; etiam parcior, & non qualis, aut quando expedit, facta vacuatio; tametsi vere Symptoma est, Morbi tamen Causa fit evidens. De singulis itaq; figillatim, breviter quidem, proq; instituti nostri ratione, nobis nunc dicendum.

19. Quod ad Fæminarum *Catamenia* attinet; si in horum Utilitatem præcipuam, Causamve finalem, cujus gratia potissimum à Natura fuerint in Mulieribus (ut & in Simiis grandioribus, aliisq; forsan nonnullis foemellis viviparis) instituta; utrum scilicet conservandæ in Individuis sanitatis ergo, an vero in prolis aut concipiendæ, aut nutriendæ gratiam? inquireremus, hoc in loco parergon prorsus foret. Reservatis igitur in aliud magisque opportunum tempus speculationibus nostris super hoc problemate, circa quod tamen insignes quædam, nec ab aliis sat dilucide hætenus explicitæ difficultates sese offerunt: nobis impræsentiarum sufficiet, si ex Hystericis affectibus, qui Mensium suppressioni ortum suum potissimum debent, præcipuos, un cum verisimillimis eorum Causis, compendiose perstrinxerimus. Quod ut felicius, cumq; majori Tyronum fructu absolvamus; ut de Circuitus sive Periodicationis mensium causa & ratione, quam prorsus ignorasse videntur veteres, paucula prælibemus, oportet. Advertimus itaque, quod nedum redundans, ast & fermentatione quadam peculiari impetum faciens, sanguis sit menstrui in mulieribus Materia. Ut enim Mari-

bus,

bus, sic etiam Fæminis, circa annos pubertatis, ingens incidit corporis universi mutatio: ac tum temporis, increscente jam & vegetiori facta in omnibus partibus, maxime vero circa Genitalia, calore vitali, pubes erumpit, fratrant mammæ, corpus Cupidinis æstro titillatur, exuberans sanguis calore tum suo, tum spirituum Seminalium, veluti extenuatus, circumquaq; diffunditur, vixq; suis canalibus coercitus, viam sibi parat, qua dimanet. Quamobrem hac ætate, prodidit *Hippocrates, Maribus sanguinis è naribus profusiones, Puellis vero menstruorum eruptiones obtingere.* Illis siquidem arteriolæ quæ ad nares constitutæ sunt; His vero quæ in Uterum, inq; ejus cervicem inferuntur, facilius promptiusq; referuntur & patefiunt. Itaq; qui in universo corpore redundat sanguis, è ramis arteriæ magnæ descendentes cruralibus in arterias Uterinas deductus inibiq; fermento Uterino quasi inspiratus, ac fermentescens, eas copia & calore distendens aperit, ut ab illarum extremitatibus exstillans dimanet, profluatq; è sinu pudoris. Imminutâ hujusmodi effluxu copiâ, & turgescentiâ sedatâ; quod reliquum est & corpori necessarium arteriæ retinent, per venas ad cor continuo reducendum: & dum menstrui nihil amplius erumpet, quæ ad uterum pertinent oscula arteriolarum sponte sua occludentur, & connivebunt. Mensis unius curriculo tantum denuo congeritur & luxuriat, quantum ante profluxerat; idq; deinceps simili prorsus ratione, naturæ impulsu per loca muliebria deponitur. Diximus vero, *Sanguinem Fermento Uterino inspirari;* ne aliquisquam existimet, meram sanguinis

sanguinis redundantiam Circuitus menstrualis causam esse; cum iis etiam, quæ sanguinis exiguum congefferunt, quanquam parcius, statis tamen periodis effundatur. Nam sicut in ventriculo, aliisque forsan nonnullis corporis partibus; ita & in Utero pariter inesse femina quædam Fermentativa, quæ per universum corpus sese diffundant; totamque sanguinis massam effluviis activis imbuant, ut is statis quibusdam circuitibus, Lunaribus nimirum volatilisetur magis, & acrius effervescat: hincque provenire, quod Fæminæ à decimo quarto circiter anno ad quinquagesimum usque singulis mensibus per uterum purgentur; veritati summe consentaneum est. Experientia siquidem quotidiana edocemur, quod in fœminis, à fermento Uterino se recte habente, facies colore florido & eleganti suffunditur, calor in universo corpore vegetus & copiosus existit, nimisque luxurians sanguinis massa singulo mense, præsertim decrescente aut silente Luna (quæ ut luminum varietate, tum crescens, tum senescens, mensem dimetitur; sic hominis, ut sane reliquorum omnium humores, rata ordinis constantia regit atque moderatur) Catameniorum defluxu depleri necesse habet: eo autem deficiente, fiunt tum virgines, tum mulieres pallidæ, morbidæ, ac velut exangues, anhelosæ, & ad quemvis motum ineptæ; ut verissime dixisse videatur *Præceptor (i. de Morb. numer. ib.) Mulierem sanam ex mensibus judicandam.* Bene igitur res eunt mulierum, si menstrua bene respondeant; nam & universum corpus a sanguinis pleonasmō, & uterum ipsum ab excrementorum colluvie ex naturæ præscripto vindicant.

dicant. Si vero supprimentur, nec statis temporibus emanent, diversimoda malorum gravissimorum generata tum ipsi Utero, tum universo corpori ita affectarum mulierum inferunt; viscerum scilicet obstructions; Nauseam, Lumborum, Scapularum, Capitis, totiusq; corporis gravitatem, fædum faciei colorem, Lienis tumores, varices, Chlorosin, item Febres, Pleuritidem, Peripneumoniam, Cancrum, morbum Comitiale, Apoplexiam, hujusq; pernicipi quamplurima alia, quæ ab Hippocrate (*Lib. 1. de Morb. num. 6. & 7. & lib. de Virgin. Morb. num. 1, 2.*) fuse recitata invenies; quæq; eo amplius solent exacerbari, & fieri sæviora, quo retentio menstruorum est magis diuturna. Diu enim in Utero, tanquam in sentina omnis impuritatis, coercitus sanguis, ob moram facillime putrescit, in deterrimamq; abit labem: unde, elevata deletetiâ aurâ ex utero, cor laceffente & feriente, emanant diri affectus, ferini & prorsus sævi, syncope, cordis dolor, exsolutio, & alia truculenta pathemata repullulant; quæ referunt Laurentius (*lib. 7. de re Anatomica, quæst. 11.*) & Ludovicus Duretus (*in appendice de Vulnerib. ad com. text. 44.*) Immoderatam porro Mensium purgationem excipit eorum symptomatum invasio, quæ immodicam sanguinis effusionem sequi solent; cuiusmodi sunt virium imbecillitas, inappetentia, cruditas, fædus faciei color, pedum ac deinde reliqui corporis tumor œdematosus: quorum omnium causas proximas ac continentes ex eis, quæ supra de spirituum vitalium exhaustionem, ejusq; effectibus à nobis dicta sunt, nullo ferme negotio deducas.

20. Quod

20. Quod ad ultra consuetum tempus retenti, inq; conceptaculis suis putredinem concipientis *Seminis* (cujus Materiam, utpote sanguine multo nobiliorem, nec non spiritibus generosissimis locupletatam, è Cerebro medullaq; spinali, alibi, viz. in *Oecon. Animal. Exercit. 10.* enucleate deduximus) vitia attinet; testatur experientia, omnibusque in confesso est, ea tum plura esse, tum graviora, quam quæ ex intermisso foeminarum tributo Lunari modo diximus suppullulare. Nam, quod *Seminis*, quam sanguinis pravior fit corruptio, ex communi illo Axiomate perspicuum fit; scilicet, *Quod res tanto deterior evadit, cum à propria natura recedit, quanto in statu suo nativo perfectior erat.* Jam nullus est in vivente corpore præstantior ac purior succus, quam Semen; quod propterea à natura renutriendis particulis, & insuper Generationis eximio, ac propemodum divino operi deligitur ac destinatur: ideoq; nec alius, ubi à seipso degeneravit, & in venenosam abiit malignitatem, sævior atq; lethalior, ut in progressu mox constabit. Sapienter itaq; *Galenus* (6. de *Loc. affect.*) quærens, quænam deterior noxa, an quæ à Semine retento & vitiato, an quæ à Menstruo provenit, decrevit eam, quæ à semine, oppido praviorem existere. Jam vero, quod omnia Animalia, Cupidinis cestro, ex pleonasmo genitalis nectaris, percita ferociant; & nisi se invicem, per voluptatis *Aphrodisiæ* exercitium, fruantur, plurimum tandem & à consuetis moribus, & à sanitatis statu recedant; apertius est, quam ut lata

U 2

prosequi

Prosequi debeat oratione. Ita profecto *Viri*, maxime Juniores ac polygoni, ex diutius intermissa, ferventiusq; concupita Veneris palæstra, alias quidem Anorexia, universi corporis gravedine ac torpore, summoq; animi etiam angore conturbantur; alias Febres Spermaticas (quarum ideas ac differentias singulari solertia describit *Sinibaldus, Geneanthrop. lib. 9. tract. 1.*) capitisq; dolores acerrimos incurrunt; alias, victâ honestate, ac pudore despecto, Priapismo insaniunt & Satyriasi. Cujusmodi fuit Satyriasis illa apud *Schenckium*, in qua virga biduo post mortem tensa ac rigida perduravit; itemq; illa *Heracliti Imperatoris*, qui referente *Pomponio Laeto* (in compendio *Hist. Romanæ*) periit novo cladis genere, testium nempe folliculo sursum verso simul cum virili membro, & semper tenso, adeo ut quoties meieret, nisi tabula umbilico admota prohibente, vultum lotio sparsisset. Quarum utraq; proculdubio contigit ex semine acrius calefacto, corrupto, & turgesciente. Ita pariter *Mulieres* quædam, acrius *πολυσπερμίας* igniculis prurientes insaniunt præ desiderio consuescendi cum viris; & in nonnullis usq; adeo sævit hoc malum, ut vel veneficio afflatæ, vel sideratæ, aut à *Cacodæmone* obsessæ vulgo judicentur. Hinc tantus in *Virginibus*, juxta ac viduis salacioribus symptomatum *Hystericorum* proventus. Hinc ardens matricis Pruritus, & *Nymphomania*, seu *Furor Uterinus*, in quo tantus pungit libidinis aculeus, ut cogantur mulieres, fractâ pudoris lege, despectâq; bonæ famæ reverentiâ, virum quemcunq; obvium in amplexus accersere, ac sollicitare, beneq; mutoniatos.

toniatos eligere, ut fortius in venerea palæstra vel-
tentur. Non nullæ autem hoc œstrum atrocius,
præ verecundia huic sexui innata, fateri non auden-
tes; interim taciturnæ vivunt, & in principio
mœrore corripuntur, veneris meditantur illece-
bras, de quibus forte si sermo incidat, oculi huc
illuc agitantur lascive, genæ rubore suffunduntur,
pulsus immutantur; donec penitus profligatâ
honestate, ac gentilitii omni prorsus decore con-
tempto, garrulæ evadunt, petulcæ, procaces,
impudentes: quare de virorum congressu, deq;
lecti-lucta loquuntur solum, obscœna dicteria, ac
propudiosa jactant, virosq; tandem ad explendam
illam uteri aviditatem invitant, sollicitantq; effron-
tes. Hæc fuit abstrusa vis morbi, quæ oppressit
Crotonienses Virgines, auctore *Petro Crinito* (*lib.*
3. de Honest. Disciplin. cap. 9.) ut cum nullum ex-
taret in ipsis morbi levamen, in præaltos puteos se
projicerent. Satis insuper Virginum Milesiarum,
& Lugdunensium mulierum historiæ conspicuæ
sunt: quibus tamen addenda erit Mulier illa apud
Matthæum de Grad. (*Consil. 80.*) quæ dum utero
non gestabat, mentis incurrebat tenebricosam per-
turbationem, membrorumq; omnium tremorem:
inde à ventris quodam murmure ac rugitu, adeo
effreni libidinis incendebatur pruritu, ut si vir ejus
præsto non erat, in insaniam aliaq; turpia sympto-
mata præceps iret. Sed quis adeo prudens, adeo
facundus poterit ingenitæ hujus Tarantulæ vene-
natos mille morsus aperire ac depingere? Et dies
nos deficeret, si vel enumerandis Fæminarum af-
fectibus diris, è minera spermatica catervatim
suc-

succrescentibus, immoraremur. Quamobrem dixisse sufficiat, eos fere omnes vel ad spiritibus fervidis afflatum, & effluviis feminalibus, tanquam peculiari quodam Fermento, turgescens Sanguinem referri debere; vel ad Cerebrum Nervosumque genus, maligna quadam aura ex utero, sive per cæca ac latentia spiracula, sive per nervulos in Plexu superiori Abdominis concurrentes, sursum sublata, percussum vellicatumque. Quæ aura certe tam venenata existit, tamq; perniciosa; ut partium quas attigerit facultates offundat, earumq; functiones intercipiat. In hujus rei specimen en! nobis sese offert ab Utero Strangulatus, Hystericorum symptomatum facile gravissimus. In hoc quippe primum quidem, quum levis adhuc & exigua est mali causa, ex Utero sublatus vapor, ventriculum feriens, Nauseam quandam movet, cui tamen raro succedit vomitio, sæpe tædium quoddam & cibi fastidium; idq; interdum cum murmure ventrisq; rugitu, interdum citra hæc. Quum vapor in Diaphragma Thoracisq; partes effertur, Respirationem brevem crebramque, tanquam compresso pectore, facit. Simul etiam Cor obsidens, levem interdum animi defectionem inducit, qua tamen vix immutatur pulsus. Metus hinc atq; desperatio agram concutit, ac plerumq; tanta, ut se mox interituram putet, nullaq; ratione in spem erigi & recreari possit. Malum altius in Fauces invadens, Nervorumq; sexti paris, ramulos male mulctans, eas quasi vinculo constringere, & Musculos Pharyngis convellere videtur, prorsusq; spiritum intercipere, magno suffocationis metu,

metu, imo nonnunquam & discrimine. Ubi vero Cerebri arcem conscenderit, aliàs quidem Nymphomaniam supra descriptam, cum garrulitate, petulantia, iracundia & inquietudine, excitat; aut alia desipientiæ genera metus horrorisq; plena: aliàs quasi soporem quendam ac veterum parit, quo mulier corruens velut attonita jacet, sine motu, sine sensu ullo, respiratione adeo parva & rara, ut interdum nulla esse credatur, tanquam ipsa jam mortuà extinctaq; sit: aliàs Epilepsiam, cum motibus convulsivis, risu Sardonio, fletu, ululatu, &c. gignit. Hiq; varii sunt ordines, variæq; Hystericarum accessionum formæ, quæ circuitu & ad phases Lunares, more morbi Comitialis, repetunt; aliis quidem crebrius, aliis rarius, pro majori minorive corrupti Seminis copia ac fermentatione. Et pluribus quidem hæc deduximus; quod haud spernendæ utilitatis sit speculatio.

Cæterum, cum Semen sit quasi *Flos alimenti*, ut sensit *Pythagoras*; quiddam à dorsi spina derivatum, ut *Platoni* visum est; pars cerebri, ut *Alcmaeo*; particula à corpore animaq; avulsa, ut *Epicuro*; revera autem purissima, generosissima, & non nisi magno naturæ labore elaborata pars Succus Nutritii: manifestum est, neq; Venerem etiam quoquo modo salubrem esse, nisi cui forte multo jam tempore præter consuetudinem sit intermissa. Huic idcirco moderata confert; quod titillantis aut turgescantis materiæ exuperantiam, tanquam onus, insensam deponat. *Immoderata* verò multiplex affert detrimentum, summamq; perniciem. Spiritus enim affatim exhaurit, succumq; nutritium pinguiori

pinguiori sua, balsamica, ac generosa parte spoliatur: usque nominibus Animum infringit, sensus omnes infirmat, Oculorum aciem summopere hebetat, sæpeque visum aufert; Arthritidem, & præcipue Podagram & Ischiada progignit; Canitiem, calvitiumque ante senium, imo & senium quoque ipsum, ac interitum ante diem accersit, Cerebrum molle laxumque reddit, universumque corpus emollit atque enervat. Hinc docte simul ac lepide vates ille,

*Est veneris fugienda tibi immoderata voluptas;
Nam Capiti, mentique nocet, sensusque retundit,
Virtutemque hebetat Animalem, & corporis omnes
Debilitat nervos, infirmaque pectora reddit, &c.*

Refert Arnaldus (in speculo introductorio Medicinae) factam aliquando corporis cujusdam Anatomen, inventum fuisse caput exhaustum Cerebro; cujus rei portentosæ eventum prudentes Medici in frequentissimum veneris Usus, cui ille apprime deditus erat, unamini voto rejecerunt: & hinc roboratur opinio Hippocratis, (à nobis alibi ex Modernorum observationibus stabilita) qui majorem seminis portionem à Cerebro delabi existimavit. Viden' ergo juvenus petulans, quantis quamque multis obnoxiam morbis tua te lascivia reddat? Hem! itane homines audent impetu effræno Genii in Venerem irruere, nullo habito sanitatis studio? Ergo nec à tanta infirmitatum colluvie terreberis miser Anthropos? ut perbrevis, eaque dolosa voluptate fruaris, valetudinem pessum dabis, qua sine nullum bonum jucundum esse potest? Sed,

Dura

*Dura aliquis praecepta vocet mea; dura fatemur
Esse, sed ut valeas multa dolenda feres.*

21. Denique, quoad *Lactis* nocumenta; paucis advertimus *primo*, Duplicem agnoscendam esse *Lactis* materiam; aliam nempe *Chylosam*: *Spermatricam* autem alteram. *Priorem* quidem censemus multo maximam *Lactis* portionem constituere; non vero immediate à ventriculo ad *Mammas* per vasa peculiariora (taliora siquidem, ut ab omnibus ferme *Anatomicis*, qui in hac ætate lyncea florent, sedulo quæsitæ, nemini tamen hætenus comparuerunt; ideoque non dari omnino conjicere fas sit) transmitti; sed per *Perqueti* Ductum *Chyliferum* in *subclavias* primo deferri, indeque per *Cordis* ventriculos cum sanguine circulari, adeoque per *arterias Thoracicas*, tempore lactandi, in *Mammarum Glandulas* refundi; in quibus à sanguine, per modum separationis meræ, secernitur, & nutriendo infantulo in porositatibus *Mammarum* asservatur, dum sanguis illi modo commixtus iterum per *venas Mammarias* in corporis medullarum reducitur. *Posterior* vero, sicut probabile est, nervorum *Thoracicorum* opera, quorum plurimi furculi ad *mamas* tendunt, suppeditatur. Nam hi *Nervi*, lactationis tempore, multo majores magisque conspicui, ac succulenti, quam aliis temporibus deprehenduntur; ut evidenter videre est in *Vaccis*, *Canibus*, *Felibus*, &c. lactantibus. Idem confirmatur, quod *Lac* sit omnium corporis partium sufficiens alimentum, quare continet in se non tantum id, quod

X

instauret

instauret sanguinem deprædatum, sed & quod partes etiam spermaticas pariter absumptas reparet, easdemq; plurimum adaugeat. Infantes enim alimento spermatico, propter continuam eorum augmentationem, quam maxime opus habent. Cum ergo solo lacte è Mammis exsucto nutriantur, necesse est ut lac illud idoneam in se contineat materiam, quæ in partium spermaticarum alimoniam facile cedat: quam partem lactis ut multo nobilior, ita è Nervis quoq; quorum succo fimillima existit, in Mammas derivari necesse est. Quippe nullum aliud Vas adhuc repertum est, unde hujusmodi materia Mammis subministretur. Accedit, nutrices raro imprægnari: si vero forte concipiant, iis lac vel in Mammis sensim deficere, vel ita vitari, ut infanti insufficientem nutritum præstet, imo ut plurimum summe noxium. Cujus rei Ratio est, quod nobilissimus Succus Nutritivus spermaticis partibus nutriendis maxime idoneus, ad Uterum divertitur, mammasq; deserit; quo fit, ut Lac, solitis Nervorum vectigalibus destitutum, vappescat, & nutritioni ineptum evadat; quemadmodum solide ratiocinatur *Whartonus*, in *sua Adenographia*. Hoc autem posito, advertimus *Secundo*, quod immoderata Lactis profusio, vel retentio, in causa esse possit, ut puerperis, infantulorumq; lactationi assuetis quamplurima mala obveniant. Ex diuturna opimi hujus liquoris è Mammis exsuctione plurimum emaciari Nutrices, vigoreq; juvenili, ac vultus amænitate præpropere spoliari; experientia certo constat: nec aliter quidem fieri potest. In Mammas quippe converso, maximam-
que

que partem impenso Chyli flumine; reliquum corporis genio suo defraudari, necessum est; unde Contabescentia, Gracilitas membrorum, & præmatura senectus. E contrario, intermissam Lactis evacuationem sequi solent Mammarum inflammatio, Tumores Scirrhusi, Lactis in Tubulis lactiferis Coagulatio, Febres puerperarum propriæ, Cancer, aliaq; id genus dira accidentia, de quibus passim agunt Practici; quorum ad libros Lectorem brevitatis studio remittimus, ad alia jam progressuri.

EXERCITATIO X.

*Morborum tum Similarium, tum Organicorum
Causse, quot qualesq; sint; & quo ritu
singula corporis œconomiam
pervertant.*

SUMMARIUM.

ART. I. Introductio, dicendorum capita complectens. 2 Intemperiei Calidæ causa speciatim assignantur, & explicantur. 3 Quomodo intemperies calida oriatur à corporis animivè Motu vehem. niori. 4 Quomodo item à Putredine: 5 à Constipatione habitus corporis: 6 à Calidiorum contactu: 7 & ab intro assumptis calefacientibus. 8 Frigidæ intemperiei causse ad quatuor classes reducantur. 9 Quæ immediate propriaq; vi alterando infrigident: 10 quæ calorem vitalem suffocando: 11 quæ dissipando: 12 & quæ deniq; necessarium pabulum eidem subtrahendo. 13 Quibus à causis inducatur intemperies Humida. 14 Quibus item Sicca. 15 Intemperies Compositæ unde producantur. 16 Quot modis excitentur intemperies Materiales. 17 Causse communes Affluxionis: 18 & Obstructionis. 19 Tumores, quomodo fiant, ¶. 20 Dari totius substantiæ morbos, clare evincitur. 21 Unde sic dicti sunt. 22 Cur alias nominantur morbi Qualitatum Occultarum: 23 & cur deniq; Venenatorum morborum charactere nonnunquam insigniantur. 24 Venenarum permagnam extare varietatem: idq; tam respectu diversorum Modorum, quibus nos ad interitum ducant; quàm variarum corporis Partium, quas speciatim invadant. 25 Omnia tamen vel Spiritibus Vitalibus & Sanguini, vel Spiritibus Animalibus cum roscido Nervorum liquore, tanquam subjectis suis primariis, proxime immediateq; imprimi. 26 De Sanguine, res pluribus argumentis conficitur. 27 Mutationes omnes, quas sanguini peculiariter insensa Deleteria invadere possint, vel ad Fusionem, vel ad Coagulationem, in genere spectare. 28 Dari venena quadam, quæ in Spiritus Animales proximius agant, Cerebro specifica hostilitate noceant, universq; generi nervoso. & qualia sint. 29 Horum energiam præcipuam aut in Figendo, aut in ferociter Exagitando Spiritus Animales, consistere. 30 Causarum malignarum & venenatarum divisio in intus genitas, & forinsecus advenientes. 31 Humores in corpore nostro venenatum miasma inducere posse. 32 Causarum venenatarum, quæ extra corpori obveniant, reductio ad tres classes. 33 Aeris inquinamenta exitiaria, quibus Pestis ortum suum debet, derivantur ab Mineralium exhalationibus. 34 Contagii natura & vires explicantur. 35 Quid illud sit, quod ab infecto corpore dimanat. 36 Quomodo idem se habeat per medium transitus sui. 37 Cur omnia Miasmata è corpore peste infecto exhalata non constituent ubiq; fomitem. 38 Quo ritu pestilentia semina è fomite suo excussa, sese in alienis corporibus propagent atq; multiplicent. 39 Solutio problematis illius, an peste morbosum corpus contagiosum sit ratione Morbi; an vero ratione Causse morbificæ. ¶ 40 Generalis morbi Organici notio. 41 Causse morborum in Situ inconcinno: 42 in Figuratione incommoda: 43 in Magnitudine injusta: 44 in Numero indecenti: 45 & in Soluta deniq; Unitate partium. 46 Corionis, ¶.

I. Quot

Quot qualiaq; sint Morborum genera; quot Caussarum morbos efficientium differentia; & cuiusmodi res eæ sint; quæ caussarum morbificarum naturam induant, quæque ratione ex iis unaquæq; ad Nosogenesin genuinè faciat; hætenus summam ac veluti volante calamo expeditimus. Restat nunc tantum pari breviloquentia explicemus, quænam singulorum morborum sint Caussæ in specie. Quod ut commodius, uberioriq; Tyronum sedulo legentium fructu præstemus; nobis heic edisserendo recolendus venit idem notionum ordo, quem in enumerandis morborum generibus summis supra in Exercit. 2. observavimus. Primo itaque dicendum est

De caussis morborum ad partes Similares spectantium.

Horum statuuntur Genera duo; quorum alteram morbos *Intemperiei* complectitur, alterum *totius substantiæ*, seu (ut vulgo nuncupantur) *Qualitatum Occultarum*: Prius porro fundari dicitur in *Qualitatum Primarum*, & nonnunquam etiam *Communium* (quas ex Emunctioribus quidam rectius vocant *Modos materiæ*) *Asymmetria*: Posterius autem in perversa malignaq; *Spirituum insitorum* *Diathefi*, quæ illi ad Νέκρωσιν tendant, quæq; ad *Formam totamq; substantiam* à nonnullis refertur.

Intemperies Simplex ponitur, & *Conjugata*: & *Simplex* rursus distrahitur in *Calidam*, *Frigidam*, *Humidam*,

Humidam, Siccam. Quarum de Caussis jam speciatim.

2. Quoad intemperiei *Calida*, in quamcunq; corporis partem infederit, Caussas; animadvertendum est, quod ex omnes à *Galeno* olim, hodieq; etiam à præstantissimis Medicis unanimiter ad *Quinq;* classes reducantur; ad *Motum* scilicet, *Putredinem*, *Cutis constipationem*, indeq; exortam *Δι-σπορῶς* retentionem, *Viciniam rei calida*, & *Assumpta* deniq; *calefacientia*. Verum hæ res non omnes eodem modo calefaciunt, ast aliæ proxime & per se, aliæ per accidens. Nam

3. Primo, *Motus*, five Animi sit, five Corporis, modo vehemens aut diuturnus, calorem in partibus excitat & auget; nimia spirituum & sanguinis agitatione. Palam quippe est, sanguinem & in seipso tanto magis incallescere, & per universū corpus concitatus diffundi; quanto magis inter agitandum attenuatur, atq; concutitur: ac necessum est propterea, ut partes solidæ perinde eo intensiori calore distemperentur, quo copiosiori fervidioriq; sanguine perfunduntur; maxime ubi earum renixus fuerit Arteriarum vigorationi, appulsiq; sanguinis impetui quodammodo proportionatus. Quod ad sensum etiam evidentissime apparet in aucto pulsu ab violentiori corporis exercitio; nam in motu membrorum fortiori Musculi fere omnes tenduntur, ac proinde pertransituro sanguini plusculum renituntur: unde Arteriis eo ad luctam magis irritatis, auctoq; intus à spirituum vitalium quasi incarceratione calore, pulsus frequentiores,

quentiores, fortiores, ac pleniores eduntur. Et hinc est, quod Febris Ephemera adeo frequenter, & nonnunquam Synochus quoq; simplex, ultra modum celebratis exercitiis validioribus succedant.

4. Secundo, *Putredo* pariter vim obtinet in augendo Animalium calore insignem; utpote quæ synthefin illam, seu mixtionis vinculum, quo heterogeneæ sanguinis particulæ in unum liquorem uniformem, unamq; naturam fimilarem consociatæ sunt, unitæ, velutiq; colligatæ (motum scilicet Fermentationis vitalis æquabilem) magna ex parte dissolvit; ita ut Hypostaticis illius principiis varias in partes suapte sponte facessentibus, sulphureæ seu ad ignescendum proniores particulæ, à misto solutæ, efferatæ, supraq; cæteras evectæ, promptissime accendantur. Unde universa sanguinis massa, concepto incendio, continenter ebullit, motu rapidissimo per vasa, quinimo & per carnes defertur, & inter deflagrandum quamplurima intensissimi caloris effluvia quaquaversum dispescit; eoq; pacto quem in se conceperit fervorem partibus solidis inurit. Idem & in corporibus Inanimatis frequentissime contingit; in fimo nimirum Equino putrescente, in foeno recenti ante plenam exsiccationem in loco angustiori recondito, in Columbarum stercore, & similibus: per putredinem à mixtionis vinculo expeditis, concitatis, inq; ignem denuo erumpentibus eorum particulis sulphureis. Huncq; verum esse modum, arbitramur, quo Febres putridæ in sanguine nostro accendantur.

5. Tertio,

5. Tertio, *Habitus corporis Στέγνωσις*, seu *Constipatio Constrictio*νè, indeq; proveniens *Διαπνοή* impedita, ad inducendam intemperiem calidam admodum efficax est. Sanguinis enim effluvia fervida, quæ per inconspicua cutis spiracula transpiratione continua foras exhalare debent, si ob exteriorum densitatem intus retineantur; eo unde modo fuerant explosa confertim regrediuntur, inq; ejusdem sanguinis undas sese immergentia, ejus & molem augent, & (extranei fermenti more) motum intestinum pervertunt: unde is plus solito mox turgescit, fervorem in spirituosius ac subtilioribus partibus primo concipit, & incendio sensim latius per universa gliscente, ex toto demum incenditur, simulq; æstu & motu citatissimo in vasis urgetur. Ita frigus externum, adstringentia balnea, &c. quæ porulos cutis vel obstruere, vel constringere & claudere apta nata sunt, Februm frequentissimæ causæ existunt: & leviores quum fuerint, Diariam; quum vehementiores, Synochum consuecte proferunt.

6. Quarto, Effectum consimilem, tametsi magis immediata virtute, infert *Calidorum Contactus*. Quum enim sit de Agentium naturalium natura, ut qualitates, quibus ipsa prædita sunt, corporibus contiguus impertiant; de necessitate consequitur, ut quæcunq; calidiora corpori nostro occurrunt, atq; forinsecus applicantur (cujus census sunt solis æstus, omnisq; ambientis fervor, ut & medicamenta calefacientia) calorem quo insigniuntur, eidem

eidem per contactum imprimant. De Calidis autem è propinquo agentibus eadem prorsus est ratio: hincq; evenit, quod partes corporis Phlogosi, Erysipelate, Bubone, Anthrace, aliove quovis tumore calido ferventes, vicinis partibus communicare soleant, & Febres Symptomaticas vulgo (minus recte tamen, ut alibi forsan ex professo demonstrabimus) vocatas excitare.

7. Quinto, Et quod res calidæ corpori nostro forinsecus tantum admotæ præstant, illud certe multo valentius præstare possunt *intro* & in viscerum meditullia admissæ, sive cibi potusve sint, sive medicamenta, vel aer calidus & æstuans intra pectus inspiratione attractus. Atq; his modis agant necessum est omnes illæ causæ, quæ corporis eucrasiam immutando, eidem morbos inferre valeant in intemperie calida essentialiter fundatos: aliæ nimirum corpus immoderate excalefaciunt per se, sive propria sua virtute; ut Calida tum extra admotæ, tum intro assumptæ: reliquæ vero per Accidens, sive proximioris causæ interventu, quemadmodum Motus vehementior, Putredo, & porulorum in cute coarctatio.

8. *Frigida* intemperiei Causas quod attinet; eæ omnes, quotcunq; & qualescunq; sint, à Recentioribus commodissime ad Quatuor ordines revocantur: quorum primus omnia complectitur eæ, quæ corpus nostrum immediate propriaque vi alterando refrigerant; secundus, quæ calorem vitalem suffocando: tertius, quæ eundem dissipando profusius;

fufius ; & Ultimus, quæ pabulum calori nativo subtrahendo, idem agunt.

9. (1) *Alterando* & per fe infrigidant, aeris omniumq; frigidorum occurfus.

10. (2) Calorem vitalem *suffocando* frigidam intemperiem accerfunt, tum quæ halituum fanguinis ex arteriolarum finibus per habitum corporis explosionem continuam impediunt ; cujufmodi funt ambientis aeris frigus, balnea aluminofa, &c. quæ spiracula cutis constringant claudantque ; tum quæ Biolychnii flammulam feu nimia copia, feu cruditate ac crassitie alimenti quafi obruunt ; cujus fortis funt ingens fanguinis plethora, à polyphagia, aut confuetæ alicujus hæmorrhagiæ fuppreffione proveniens ; item ejufdem fanguinis cruditas, & fixitas, qua is à spiritibus vitalibus attenuari, volatilizari, incendiq; denuo minus aptus evadit ; quo pertinent etiam magna fupervacuorum fuppreffio, otium, fomnus nimius, motus atq; triftitia. Hoc autem externæ ac visibilis flammæ exemplo haud incommode potest explicari. Nam ficut ardentis candelæ flamma cito à fuis fuliginibus extinguitur, fi cucurbita aut fimile quid concavum ipfi injiciatur, quo privatur circumfufi aeris ventilatione : ita & Flammula cordis opprimitur & quafi fuffocatur, ubi fanguinis exhalationes per diaphorefin difflari prohibitæ, intusq; præ viarum anguftia retentæ, in eam confertim & facta conglomeratione refluent, ipfiusq; micationem impediunt. Deinde, quemadmodum fenfim languescit ignis

ignis culinaris tandemq; emoritur, quando nimia ut ut alias quam facillime incendibilis fomitis copia obruitur: ita vitalis igniculus sanguinis vel purissimi redundantia prægravatus, paulatim marcescit. Deniq; ut flamma eo citius ac facilius fatiscit, quo majori lignorum viridum multitudine opprimitur: sic eo languidius ardet micatq; flammula vitalis in cordis sacrario, quo crudiori fixioriq; sustentatur sanguine, qui non nisi difficillime illi cedat in alimentum.

II. (3) Calorem vitalem *Dissipando* frigidam inducunt intemperiem, quotquot spiritus (caloris authores) & sanguinem (caloris subjectum primum) immoderatus exhaustiunt; cuius census sunt tum animi tum corporis motus nimii, circumfusi aeris æstus, cibi potusq; calidiores ac discutientes, immodicæ vacuationes, vigiliæ, moeror, cura atque sollicitudo, ac præsertim præmatura & effrenata Clinopalis; indeq; est, quod frequentius lascivientes immaturam senectutem incurrunt, atque Macrobiæ fiunt. Sub eodem lemmate cadit item Bilis, si forte in massa sanguinea redundet atq; ferociat. Quamvis enim sulphuræ sit promptissimeq; accendibilis naturæ, eoq; nomine inter calidioris intemperiei causas effectrices potius recenseri sæpenumero mereatur: eo ipso tamen, quod apta existat nutritionem partium, sive irritando importune Excretricem, sive ultimum attenuando alimentum, non nihil impedire, & ipsam constitutionem insitam partium aliquando extenuare, spiritusq; adeo insitos, influentes nimium acres ac voraces

paces reddendo, absumere & dissipare; ad numerum eorum, quibus atteritur ac dissipatur calor vitalis, haud indigne referri videtur. Hincq; fortassis contingit, quod Biliosi sint & extenuati habitus, & εὐσάφης (cæteris paribus) minus vivaces. Quippe, cum vita, tanquam lumen, in naturali Calore consistat; calor autem naturalis in perpetuum de novo accensis spiritibus resideat, ac conservetur: quid mirum, si ex profusiori spirituum impendio (quale biliosis maxima ex parte solenniter contingit) vita ocyus extinguatur?

12. Postremò, & intemperies frigida in corpore excitatur, contabescente calore *ex necessarij alimenti defectu*. Etenim omnibus Animantibus à natura insitum vivendi instrumentum est Calor natus (i.e. in sanguine à spiritu vitali perpetuo accensus) qui ut ignis noster in ligno, sic ille in triplici corporis substantia solida, humoralis, & spirituosæ sedem habet, quam assidue depopulatur & absumit; brevi perituram, nisi novo identidem esculentorum & potulentorum appulsu indies reficeretur: haud secus atq; ellychnij flamma, si ipsi nihil vel parum nimis olei subministratur, marcescit tandem & extinguatur. Quo respiciens Medicinæ princeps Hippocrates (1. Aph. 14.) pluri alimento puberum corpora indigere scripsit; quia plurimum hujus caloris obtinent; alioquin, inquit, consumitur eorum corpus: contra, senum corpora, quia paucò calore prædita sunt, paucis egent succendiculis. Nihil mirum idcirca est, si calor natus, in quo vita consistit, subtracto alimento, mox fatiscat:

cat: illico succedenti frigore, quo mortem designavit *Aristot.* corpus inanime relinquens. Atq; hac ratione diutina inedia, & ciborum penuria, vel utilium succorum, Sanguinis scilicet, quo tanquam oleo Flammula vitalis continuo conservatur & instauratur; & Roris Nervorum, quo partes solidæ dietim refarciuntur, evacuatio nimia, calorem nativum depauperando, frigidam intemperiem inducunt. Ne vero quis miretur, cur pleræq; ex eis, quas intemperiei calidæ causas modo diximus, heic etiam inter causas frigidæ à nobis sint recensitæ: sciendum est, omnes causas, quæ alias intemperiem calidam inferre solent, si excessu nimiae sint, aut diutius insideant, fieri etiam causas frigoris. Exempli grat. vinum modice haustum, utile suppeditando alimentum, calorem auget; nimia vero copia sumptum, eundem obruit & suffocat. Quod æque verum est quoq; de cæteris.

13. *Humida* intemperiei Causæ generis sunt duplicis; *Aliæ* nimirum *alterando* immediate; *supervacuas humiditates* in corpore præter naturæ institutum importune *retinendo* *Aliæ*, corpus supra modum humectant. *Prioris* generis sunt humidum & pluviosum cœlum, balneæ dulces præsertim à cibo, potus liberalior, humectantium ciborum copia, & medicamenta humectantia: efficiunt enim hæc omnia, qualitatem suam exuperantem imprimendo, ut corpus immodica humiditate universim inundetur. Ad *Posterius* autem spectant, Excrementorum, Seri præsertim & pituitæ, parcior evacuatio, vita otiosa ac effæminata, somnus mul-

tus,

tus, & prohibita corporis transpiratio : quorum unumquodq; in causa esse potest, ut in corpore minus, quàm par est, humoralis substantiæ fiat à calore nativo dispendium.

14. *Sicca* vero intemperies à contrariis invehitur causis; nimirum vel ab alteratione Exsiccantium, cujusmodi sunt cum intus assumpta Alimenta, aut Medicamenta, quibus extenuandi dissipandiq; vis inest eximia; tum admota extrinsecus, vel ambientia, velut aer ficcior, & balnea aluminosa, nitrosa, sulphurea, bituminosa: vel à nimia humorum utilium Resolutione, sive per vacuationes manifestas, sive διαφωρήσει facta, cum paucitate alimonix; exhausto enim, qui carnes perfundebat, succo, jam omnes partes, veluti genio suo defraudatæ, præ siccitate marcescant, necesse est; (quod sapienter edocuit *Hipp.* eo Aphorismo, quo humidioribus corporibus famem ex usu esse monet: λιμός γάρ ἐνεαίνει τὰ Σώματα,) vel deniq; à meatuum, per quos succus alimentaris ad partem aliquam deferri debuerat, obstructione; qua intercepto idonei pabuli subsidio, pars siccescendo sensim contabescit; quæ vera est Atrophix idea. Atque sic quidem omnes *Simplicium* intemperierum Causas, tum varios Modos, quibus singulæ corporis afficiant, compendio verborum perstrinximus.

15. *Compositæ* intemperies à compositis simplicium causis existunt; aut talem simplicem quamcunq; agnoscunt, cui insit facultas inducendi qualitatem

tatem geminam. Ita aer calidus plerumq; & calefacit, & exsiccat; quod & alimenta calida pleraq; facere possunt.

16. Cæterum, quum ex modo dictis intemperiebus vix ullam invenire liceat, quæ nuda, five immaterialis diu persistere possit, quin sui similem Humorem aliquem vel progignat, vel accersat; quumq; non solum Tumores omnes præter naturam, sed & morbi alii partium complures ex humorum congestione, aut affluxu oriantur: proximo propterea loco expendendum, quot modis Intemperies cum Materia excitetur; quidq; Fluxionem moveat, & in hanc, non illam partem deducat.

Paucis igitur monendum est, Humorem omnem, qui Materialis intemperiei causa existat, vel in parte affecta sensim produci & coacervari; vel in eam, factâ Metastasi, confertim influere. *Congestus* fit bifariam; vel partis nempe ipsius vitio, vel Alimenti. Ob *Partis* vitium; vel quod allapsum alimentum nec conficere, nec absumere valens, non pauca inde congerat supervacua: vel quod excrementa ea, quæ necessario aliàs, & non nimia quantitate genita sunt, non valeat expellere; idq; vel quia sese, præ fibrarum laxitate, satis contrahere nequit; vel quia meatus aliquis excrementis eliminandis destinatus, debito modo non patet. *Alimenti* verò vitio; quum illud nimis copiosa suppe- ditat excrementa, vel nimis viscida, tenaciusq; parti adhærescentia.

17. *Affluxionis* autem causæ communes sunt
(1) *Nimia materia Mobilitas*; quum vel copiosior est, vel colliquefacta, vel jactata vehementius; talis quippe nequit propria sede coerceri, sed suapte impetu confertim erumpit effluitque: (2) *Partis Mittentis validior impulsio*; quælibet enim corporis pars privata, quoties humoris alicujus seu copia, seu pravitate, se sentit stimulatam; ad expellendum mox insurgit, & in alias partes imbecilliores quicquid molestum est amandare molitur, quod fibras suas undiquaq; constringendo præstat: & (3) *Recipientis expulsio tardior*; ubi siquidem excipiens exceptum prompte deponere non valet, ab illo prægravetur necessum est. Unde usu venit, ut Fluxiones à nobilioribus impulsæ partibus ad ignobiliores ac imbecilliores tum ruant, tum in iisdem stagent; sive illæ natura tales sint, sive morbo aliquo præcedaneo languidæ. Natura tales dicantur, quæ laxam, mollem, raramq; obtinuerint substantiam; ut Axillæ, Inguina, Adenes, & alia quæcunq; spongiosa mollisq; genita est: quæ cum parte Mittente connexum, & vias, quibus humores admittant, amplas & patentes habent, egredientes vero angustas; sicuti ad Renes, ad Pulmones, ad Testiculos, ad Uterum, ad aliasq; fedes, in quas humor illabi consuevit, prona facilisq; est fluxio; & quæ deniq; ita sitæ sunt, ut mittenti subjaceant, & ad eas ex mittente via proclivis sit; quandoquidem materia gravis facilius deorsum fertur, & in proclive devolvitur.

18. Præcipua

Præcipua autem causa, cur pars recipiens in expellendo deficiat, consistit in *Obstructione*. Cujus causæ sunt (primo) *Ineptior partis permeabilitas*, à frigore, à rebus adstringentibus, à Nervorum vigore & tensitate aliquo modo nimis, à compressione, à ligatura, à contusione denique, vel à luxatione exorta: (Secundo) *Materia ad permeandum ineptitudo*, ob ejus duritiem, copiam, aut figuram; à frigore etiam, & stupore, sive qualitate narcotica, deniq; à crassitie, & visciditate: (Tertio) *Partis à plenitudine oppressio*, à victu pleniore, ab intermissis exercitiis, & ab evacuationum consuetarum suppressione. De quibus impræsentiarum non est cur plura addamus.

19. Satius fuerit adnotare, quomodo ex hisce causis generalibus, *Affluxu* nimirum materiae, & *Obstructione*, omnes *Tumores* suboriuntur, gerentes ideam humoris, unde nati sunt: Collecto quippe in parte affecta humore, mox excitatur Tumor, qui pro diversitate succi sanguinei, biliosi, pituitosi, melancholici vel crassi, appellatur *Erysipelas*, *Phlegmone*, *Oedema*, *Scirrhus*; aut si mixtæ sit naturæ, mixtam sortitur appellationem: in privatis etiam partibus quibusdam peculiaribus nominibus insigniuntur; ut *Pleuritis*, *Peripneumonia*, *Phrenitis*, *Ophthalmia*, &c. Ex inutili pariter materia (succo Nutritio forsan, seu luxuriante, seu depravato) eadem ratione fiunt *Strumæ*, *Scrofulæ*, *Gangliæ*, *Melicerides*, *Steatomata*, *Atheromata*, *Acrochordones*; ejusq; generis tubercula.

Z

Hoc

Hoc pacto quinetiam *Apothematata* ab initio exsurgunt, augentur, ac denuo rumpuntur. Obstructio nimirum humori affluenti remoram facit, qui propterea in tumorem excrescit; & hic tandem, factâ circumquaq; distentione, cavitatem aut rupturam efficit; quæ, accedente nova materia, perpetuo augetur, donec aperto abscessu pus effluat. Atq; hisce modis, ubi ad partem aliquam humor aliquis pervenit, sive in ea sensim colligatur & congeratur, sive ad eam confertim affluat; ejus intemperiem immutare potest, qualitates suas eidem communicando & imprimendo.

Præter tum nudas, tum materiales partium Similariū intemperies, quarum Causis hætenus insudavimus explicandis; restat & aliud adhuc morborum Similariū Genus, quod omnes *Totius Substantiæ*, seu *Occultarum Qualitatum* vulgo vocatos morbos, in se complectitur.

20. Dari hujus sortis affectus quosdam, in partes similes insidentes, perspicuum est, primo ex fide *Experientiæ* (cujus convictione fueritne ulla rationum vis præstantior?) quæ omnium venenorum lethalium, quæ *δηλητήρια* nuncupantur, quoniam ubi animalis corpus fuerit ingressa, totum id momento temporis miraculose immutant, velutiq; compendiarie perniciæ labefactant & jugulant; energiam longe aliam esse à primarum qualitatum efficacia, atq; abditioris originis clare testatur. Secundo ex *Hippocratis* (qui divinum Medicinæ oraculum dignè audit) & *Aristotelis* (quem summi Philosophi cultu & honore dignatur posteritas) aucto-

auctoritatibus. *Hic* enim longa argumentorum serie reliquit demonstratum, res quascunq; (ergo certe & Hominem) interire & corrumpi, alias sensim dissolutâ temperie, inductâq; putredine, aliâs totâ illius substantiâ ab externis quibusdam causis offensâ. *Ille* autem, quum morbos alios â victus genere, alios â spiritu, quem trahimus, fieri docet; hunc idcirco in omnes publicè grassari arbitratur, quod inspiratus aer omnes indiscriminatum attingat, qui Νοσέρω ἀπὸ κρείων (quam *Expirationem* recte interpretatur *Galenus*, proprietate totius substantiæ insensam) in se continet. Tertiò ex apodictico hocce solertissimi *Fernelii* ratiocinio.

“Est, inquit, quispiam deleterium medicamentum
 “hauserit, quo è vita sit excessurus. Id quidem
 “sensim partium omnium, maximeq; principum
 “spiritus, humores, totamq; substantiam labe-
 “factabit atq; corrumpet, dum tandem mors se-
 “quatur & interitus. Partium autem corruptio &
 “affectio tanta, quæ actionem primum ac per se
 “lædit, morbus est, isq; verè Similaris, quòd tum
 “omnis instrumenti ratio integra persistat. Atqui
 “intemperies non est. Idipsum igitur sit oportet
 “Similaris morbi genus, quod nos substantiæ cor-
 “ruptelam appellavimus.

21. Hi morbi *totius substantiæ* dicuntur duplici jure; scilicet quia ipsorum Causæ neq; primis, neq; secundis qualitatibus, sed totius substantiæ proprietate, seu (ut *Hippocratis* phrasi utamur) κατὰ τὰς ἐλασ οὐσίας, corpori nostro ἀλλοίωσιν sive mutationem inducunt: & quia ejusdem quidem

neq; temperamentum, neq; qualitates, sed totam substantiam (quo nomine Spiritus Vitales, partiumq; infitos, qui omnia regunt & continent, intelligi expedit) primum ac per se afficiunt atq; immutant.

22. Nec minus recte tamen *Qualitatum* etiam appellantur *Occultarum*; quandoquidem eorum Causa & ratio abdita, delitescens, & occulta, neq; demonstrari, neq; certo explicari potest: utpote quæ non à primis simplicibusq; rerum naturis ortum ducens, sed illarum ordinem longe prætergressa, vix ulla potest mentis humanæ acie comprehendere; Deo duntaxat cognita immortalis, qui universitatis rerum parens atq; auctor est. Quo respiciens perpetuus artis nostræ Dictator, *Hippocrates*, unumquemq; jubet agnoscere & observare, [*ἐὰν ὁ Θεὸς*] si quid in morbis *Divinum* inest, ut bonum & admirabilem Medicum se præstet: veterum more, quicquid admirabile supraq; modum ingenii humani videretur, *Divinum* modeste appellans. Quem locum explicans *Galenus*, *Divinum* interpretatur ambientis nos aeris conditionem, non eam sane quæ in primis est qualitatibus, sed multo præstantiorem occultioreque, quam in *Νοσπλεῶ ἀπὸ αἰσιν* rejecit *Hippocrates*, quæque vis quædam videtur deleteria toti nostræ substantiæ prorsus insensa ac exitialis. Et merito quidem; quippe non pauci ex his, qui in nobis fiunt divini occultiq; morbi, efficientem causam habent toto confusam aere, quasi sparsum quoddam morborum Seminarium, cujus vis est vitæ primordiis summe hostilis ac perniciofa.

23. Porro

23. Porro *Venenatorum* morborum Characterē quoq; inscruuntur; idque, nostro quidem arbitratu, consultissime. Quum enim de strictim sic dicti Veneni essentia sit, ut Animalis corpori quomodocunq; communicatum, illius universas, aut particulares saltem quasdam, easq; principes ac vitæ summe necessarias functiones, incomprehenso modo, atq; ferocia indomita adoriatur & lædat; spiritus (totius conservatores) profliget; humorum utilium, Sanguinis præsertim & Balsami Nervorum, motus ac fermentationes pervertat, eisdemq; coagulationes ac corruptiones primum, & deinde partium substantiæ corruptelam ocys tardiusve inducat; hisq; demum modis in summum vitæ discrimen conjiciat: Quumq; è dictis morbis pleriq; hæc omnia in nobis pari sævitia, pari; exitio præstare communiter animadvertantur; quid impedimento esse possit, quo minus ad τῆς θανατοῦ, seu Venenorum indolem, atq; malitiam quam proximè accedere reputentur?

Cæterum, circa diversa horum nomina, quàm de propriis Causis, nos minus anxii essemus oportet: quoniam utrum totius substantiæ, an vero occultarum qualitatū, an deniq; venenatos vocitaveris; genuini Artis Apollineæ filii semper eos designari intelligent, qui tota specie & vi deleteria nos vel gravissime offendunt, vel plane enecant; & quoniam hujus disquisitionis nostræ potissimum interest, ut (tametsi haud satis ἀκριβῶς fortasse, consueto saltem dilucidius) explicare conemur, qua ratione, quibusq; modis ipsorum Causæ tam
diræ

dira atq; horrenda symptomata in corpore nostro excitare valeant. Qua quidem in contemplatione ut felicius versemur, & quantum ferant cæcutientis ingenioli nostri vires, Lectoris animum summa Zetematis obscuritate, rerumq; eò spectantium confusione liberemus: æquum est paucula præmittamus de natura Venenorum in genere, deq; ritu, quo ex iis pleraq; tanta in nos agant immanitate, ut quicquid substantiæ nostræ attigerint, in suam naturam subito ac furtim trahant, atq; immutent, nec sævire desinant, dum sensim serpent in omne corpus.

Monendum est igitur,

24. *Primo*, Quod sicuti in amplissimo Naturæ campo immensa reperiatur varietas Venenorum, si diversas ipsorum formas, & loca in quibus nascuntur consideremus: ita, si ad subjecta in quæ promptius agant, variosq; hæc lædendi modos respiciamus, eorum non minor occurrit diversitas. Nam quamvis omnia *Θανασιμὰ* in eo conveniant, quod *φθαρτικὰ τῷ σώματι*, corporis corruptiva sint; & quamvis ex eis dentur haud pauca, quibus tam insigniter deleteria vis inest, ut indiscriminatim quodvis adoriantur, illudque, feralis instar ignis, vi caustica redigant in cineres: sunt tamen nonnulla etiam, quæ certas quasdam corporis partes, cæteris relictis intactis, invadere perhibentur, & tanquam specifico dissidio animata, sese nunc versus Cor, nunc versus Cerebrum, nunc versus viscera alia diffundere. Æque varius deinde est Modus ipse, quo nos ad interitum ducunt. Quippe
ex

ex eorum censu, quæ Cerebro determinatè inimica creduntur, alia torporem & Coma somnolentum; alia convulsiones, risum Sardonium, deliria varia, Tarantismum sive insanum Choreas ducendi desiderium inducunt; alia è diverso mœstítiam, timiditatem, & fatuitatem ad mortem usq; durabilem pariunt: & eorum pariter quæ Cordi insidiantur, alia lipothymiam, syncopen, frigidosq; sudores accersunt; alia autem dolores vehemētissimos, ardores, inflammationes, febres excitant; & sic de cæteris. Ut certissime constet, quod sicut sua est cujusq; veneni species & natura; ita suus cujusque sit in nos agendi modus peculiaris: unde ab aliis venenis alia symptomata inducantur.

25. *Secundo*, Quod quanquam hæc vera sint; & in tanta Venenorum diversitate reperiri vix possit unum, quin assiduū incrementum sumens, ferim prorepet in omne corpus, universamq; ejus Oeconomiam denuo demolietur: rationis patrocínio tamen haud prorsus destituti videbimur, si duplicia tantum statuamus subiecta, quibus uniuscujusq; veneni labes proxime & immediate infligatur imprimaturque, & quorum interventu reliquum corporis consequutione quadam inquinetur. Hæc autem, sicuti nos quidem arbitramur, sunt *Nectar Vitale*, universum corpus perenni circuitu circumfluens; & *Spiritus Animales*, una cum *Rore Nervorum*, quem è Cerebro ac Medulla spinali in omnia membra diffundi in præcedentibus explicatē diximus, Nam

26. De

26. De *Sanguine* res adeo clara est, ut citra experientiae offensam fides non abrogari possit. Primo enim compertum habemus, existere *Toxica* quaedam *Cardiaca*, seu quibus cum *Spiritu Vitali*, & sanguinis massa peculiare intercedit dissidium; ut ipsamet vitae principia hostiliter aggredi censeantur, Cerebro interim ab omni noxa, ab omni perturbatione remanente prorsus immuni. Hincq; proculdubio usu venit, quod à *Pharmacis* quibusdam *δυσχολοις* icterus flavus, aut niger; modo *Elephantiasis*, modo affectus leprosi, fædæq; totius corporis intumescentiæ producantur. Quod his, qui à *Serpente Hæmorrhoo* morfi sunt, sanguis per omnes corporis vias confertim effundatur. Quod è cryptis subterraneis, ut & à recens accensis carbonibus erumpentes vapores, non raro *Spiritus Vitales* suffocent, unaq; sanguinem congelent, ac in motu suo sistant, quo minus in corde perennet vitae flammula. Quodq; à *Miasmate* *ἀγμώδεις* *Ecchymata* & *Exanthemata* (certissima syderati sanguinis indicia) in cute agminatim efflorescant. Deinde, ex *Circulationis Harveanæ* doctrina indubitato constat, quod in ictu venenatæ sagittæ, serpentum morfu, punctura phalangii aut *Scorpi-onis*, aliisq; id genus toxicis, quæ forinsecus nobis adveniant, virus à particula læsa mox una cum revertente sanguine ad cor deferatur; unde extrorsum diffusum, spiritus, sanguinem, humores, partiumque substantiam contagione labefactat: nec ulla alia excogitari possit ratio probabilis, cur cuti inflatum venenum sensim in principes corporis partes serperet,

serperet, ipsasq; permutaret & destrueret. Quibus subjungatur & hæc consideratio, quòd è forinsecus admissis venenis alia quidem citius, alia tardius vires suas prodant: hujus autem diversitatis ratio ab expeditiori segniori; sanguinis iniquatione videatur potissimum petenda. Quippe, si virus inflicto stimulo donatur acutiori; tum contingit, ut vis ejus lethifera sanguinis massæ impressa, in sævissima symptomata è vestigio erumpat, indeq; consequatur modò febrilis effervescentia, cum vomitu, siti, & præcordiorum æstu; modò totius intumescencia, cutis discoloratio, sæpe exanthematum & anthracum eruptio, non raro item repentina virium prostratio, in tantum ut subita mors sine tumultu, ferèq; insensata obrepat; & omnia hæc insigniter corrupti, tacitèq; syderati sanguinis interventu. E contrario, quoties venenum hebes est, & segnioris activitatis; id ipsum non statim se prodit, nec fera sui indicia exserit, dum post longa temporis intervalla tacita fermentatione maturetur, & prius totam sanguinis massam infecerit: uti observare licet in quibusdam venenis, quæ perhibentur ad distans, & non nisi post aliquot menses, aut annos perimere; cujus sortis est demorsu eructata rabidi Canis saliva, quæ tam segniter in sanguinem agit, ut raro ante diem vigesimum, interdum non nisi anno symptomatis se prodat. Ubi obiter notandum, quòd si spiritus vitales (sanguinis custodes) ab hoste laceffiti, ipsam aggredi, & de victoria certare valeant; a conflictu hoc ingens sanguinis ebullitio, febrilis incendii æmula, concitetur: sin vero veneni particulæ, viribus longe potiores,

spiritus istos subito profligent ac extinguant; tum statim massa sanguinea tanta perniciē corrumpitur, ut nec in vasis circulari possit, nec in corde rite accendi.

27. Quo loco si forsā inquiratur adhuc, *quas Mutationes in substantia consistēt, ut sua subeat labe venenata infectus sanguis, unde vitæ sustentandæ minus idoneus reddatur?* Respondemus, quod quanquam istiusmodi alterationes adeo in tenebris fiant, ut ipsarum ratio formalis omnino nos lateat, neq; ratione, neq; sensu, sed solo eventu & experimento comprehensa: factâ tamen cum affectibus aliis consimilibus comparatione, arbitrari liceat, posse eas omnes vel ad *Fusionem*, vel ad *Coagulationem* in genere reduci. Sunt enim venena quædam, quæ sanguinem ferociter agitando fundunt, ejusq; ferositatem nimis præcipitant: cujus census sunt Pharmaca illa ferociora, quæ vel hypercatharsi deleteria, aut urinæ profluvio, aut totius intumescētia, vel fæda cutis discoloratione, vel pustularum eruptione, profusorem serosi laticis secretionem faciunt; dum interea magna ebullitio sanguini inducitur, qua Spiritus vitales copiose disperduntur, salis & sulphuris particulæ ab effervescētia immoderata supra modum exaltantur, & sæpe assantur, adeo ut icteritia aut flava, aut nigra consequatur. Ad quam classem pertinere videtur etiam Serpentis Hæmorrhoi virus, de cujus stupenda facultate mentionem supra fecimus. Existunt autem & alius generis venena, quæ sanguinem congelant, ejusq; mixtionem destruendo corrumpunt.

Quoties

Quoties enim à veneno profligati spiritus vitales dissipantur, aut extinguuntur, æquabilem sanguinis mixtionem dissolvi necesse est; unde particulæ crassiores se mutuo implicant, & instar lactis ab infuso acido, invicem coagulantur; eoq; pacto grumescens sanguis in vasis circulari redditur inidoneus. Hujus coagulatae portiunculæ per venas intus subeuntes, inq; cordis ventriculos delatæ, illic stagnare aptæ sunt; eoq; nomine crebras syn- copas & lipothymias pariunt: extrorsum vero effusæ per arterias, modò uberius congestæ per totum nigredinis suffusionem inducunt; modò parcius sparsimq; erumpentes, maculas tantum, aut vibicum instar stigmata purpurea, cæteraq; indomitæ malignitatis phænomena constituunt. Et in hoc quidem Venenorum ordine primum sibi locum vindicare videatur infensissimus iste generis humani hostis, *Miasma Pestilentielle*; cujus vim deleteriam in hoc potissimum consistere reputemus, quòd Spiritus vitales quam ocysimè extinguendo, universam sanguinis massam coagulare faciat: id quod Exanthemata interdum purpurea, interdum viridia aut nigra, in cute efflorescentia (horum quippe materia nil aliud videtur, quàm mortificati coagulatiq; sanguinis portiunculæ foras in extimam Epidermidem protrusæ, illicq; hærentes) dilucide testantur; & permagna rationum vi persuasum reliquit doctiss. *Willisus* noster, in libro suo *de Febribus*.

28. Quod ad *Spiritus Animales* autem, roscidumq; *Nervorum liquorem* attinet; experientia

pariter compertum est, existere quoq; venena quædam, quæ in hos proximius velutiq; ex determinato diffidio latenter agentia, Cerebro specificè nocent, universoq; generi nervoso; illæso interim Corde. Qualia sunt Solanum hypnoticum, maniacum, Hyosciamus, Opium, herba Sardonias seu Apium risus, virus rabidi Canis, Tarantulæ, Torpedinis, Aspidis, cerebrum Felis, venenum Epilepticum, Mercurius, & ejusmodi alia, Cerebro potissimum & Oeconomix Animalis occulta proprietate infesta. Deinde ex diversis horummet effectibus exploratum habemus, quod corpora nervosa, unà cum Spiritu Animali, haud eodem prorsus modo à quibuscumque impetuntur afficiunturque; modò enim stupore, modò spasmis & motibus convulsivis, iisque diversi generis & moris mulentur. Ex. Gr. à Tarantula demorsi insana tripudiandi libidine tentantur; è Torpedine pisce per tridentem, aut retium funiculos vis transmissa, manum piscatoris stupefacit; Pastinacæ sylvestris radices, aut Lollii semina comesta insaniam inducunt; Opium, Mandragora, Hyosciamus, &c. Narcotica somnum altum, & haud raro lethalem accersunt; Vulneratis ab Aspide supervenit capitis gravedo, oculorum caligo, sensuum hebetudo, stupor, segnities, somnolentia, corporis refrigeratio, crebræ Oscitationes, Spasmus, Convulsio, & tandem, nisi cito succurratur, trium horarum spatio, ipsa mors. Hæc autem & pleraque alia symptomata contingere solent sine insigni aliqua sanguinis perturbatione, aut noxa cordi illata. Argumentum profecto apertissimum, quod Veneni corpuscula,

corpuscula, quamcunq; in corporis partem im-
pegerint, Spiritus statim Animales apprehendant,
eorumq; interventu ac quasi vehiculo primum in
Nervos, ac deinde in Cerebrum convehantur:
ubi nunc ipsam met cerebri substantiam, ac Menin-
ges, ut & origines Nervorum graviter ferientia &
laceffentia; nunc vero in Nervis confluum Suc-
cum Nutritium fermento suo inficientia ac cor-
rumpentia, modo hæc, modo illa symptomata dira
respectivè inducunt.

Sed metam nondum attigimus, & non in media
via vecorditer subsistendum. Heic Quærent in-
super curiosi, *Quanam sint Alterationes illæ, sive
noxæ impressiones, quas Spiritus Animales, unâ
cum Cerebro & appendice nervoso, à dictis Venenis
patiantur, ut functionibus sensus & motus rite ob-
eundis non sufficiant?*

29. Dicimus igitur, quòd etsi non facilè per-
spici possit, quis optimus Spirituum Animalium in
Cerebro nervisq; sit status, nec quibus illi modis
de optimo statu decedant; quantum tamen per
conjecturam nobis assequi liceat, haud improbabile
sit, Spiritus hosce à Veneno vel *Figi* prorsus, &
in motu suo impediri; vel impetuose inq; varias
motuum Anomalias *exagitari*.

Circa *prius*, Spirituum scilicet *Fixationem* ac
Congelationem; res nec obscura quidem, nec
difficilis admodum videtur. Quum enim Spiritus
Animales, quibus rara Nervorum corpora inflan-
tur, quorumq; è cerebro excursu, ad idemq; recur-
su ordinato sensus & motus actiones peragi cense-
mus,

mus, sint substantiæ admodum subtilis; ideoq; in motibus suis possint vel levissima quaq; causa aut perverti, aut intercipi: quoties Venenum aliquod fixativum, seu vi styptica donatum occurrit, idipsum certe eos apprehendere potest, & adeo in Nervorum meatibus inconspicuis figere, ut ulteriori progressu prorsus priventur; unde movendi sentiendiq; potentias intercipi necesse est. Hicq; forsitan modus est, quo omnia Venena Hypnotica ac Narcotica dicta nobis modò profundum lethoq; per similem somnum, modò stuporem omnimodamque sensus privationem inducere solent.

Quoad *Posterius* autem, effrenatam nempe Spirituum *Exagitationem*; si Cerebro Nervisq; inflicti Veneni particulæ tali sint ferocia præditæ, aut ejusmodi configurationis, ut cum Spiritibus Animalibus fermentationis vinculo unitæ, impetuose effervescent, & horum vorumq; commoveantur: eos ab expansione ac excursu suo sæpe in fugam & retrocessum cogere possunt, & non raro in varias motuum Anomalias præ orgasmo adigere. Hincq; cerebri & nervosarum partium affectiones diras, Convulsiones nimirum, Tremores, Resolutiones, Rigores, reliquaq; pessimæ notæ symptomata profluere arbitramur. Et quidni ita arbitremur? Equidem rationis fide constat, quod & ipsimet Spiritus Animales, & Venenati Miasmatis particulæ adeo agiles sint, inq; motum quemvis vel perniciosissimum comparatæ; ut alterutræ per totam alterius massam citissime, tanquam luminis radii per medium diaphanum, trajiciant. Et autopsias testimonium habemus, Nervos tenerioris esse

esse texturæ, sensusq; exquisitissimi; ut objecta quævis vehementiora minime ferant. Id quod vel exinde fiat perspicuum, quod in ira, excandescencia, horrore, aliisq; nonnullis Animi pathematis fortioribus contingit nonnunquam paralyfes, tremores, contracturas membrorum subito ingruere; resolutis nempe, aut contractis etiam ob Spirituum Animalium æstus & agitationes inordinatas, Nervorum funiculis. Quinimmo, quando Succus Nutritius, quo reparari desiderant, nimis acris, acidus, austerus, aliave admodum incongrua qualitate infamis eis suppeditatur; ut in Scorbuto inveterato haud raro accidit; isthac injuria laceffiti modò tensitatem suam deponunt, ac resolvuntur; modò sese versus originem, præter voluntatis imperium, contrahentes, spasmos *αλγεις* ac rigiditates artuum efficiunt. Quid igitur statuendum existimes de malignis veneni effluviis, quæ & longe expeditioris energię sunt, & nervoso generi multo magis improporcionata atq; infesta?

Cæterum quæ alterutro è dictis modis, figendo nimirum, vel impetuose exagitando Spiritus Animales, in Cerebrum & Nervos agunt Venena; modo crassiora existunt, & solum quando in substantia valde corporea applicantur, noxam infligunt: modo tenuia admodum ac fere corporis expertia, sensusq; nostros effugientia; adeo ut è punctulo quodam in extima cute atomi virulentæ, fermenti more intus subeuntes, sese per totum genus nervosum quam ocysime diffundant. Virus interdum rei perniciosæ comestum, primo in ventriculo inchoat tragcediam; unde diræ vomitiones, singultus, cholera,

cholerae, dysenteriae, &c. sæpius simplici contactu in superficie corporis miasma funestum relinquit, quod cito & perfacile fermento suo contagioso spiritus per totum dispersos corripit & contaminat. Et labes extremitatibus Nervorum ubivis, sive intus sive extus, inflicta, facili eorundem ductu latius dispergitur; illico pluribus ejusdem rami furculis, ac ipsomet demum Cerebro in mali consensum adductis.

Jam vero, hisce de natura Veneni in genere; de subjectis quibus Miasma Virulentum, cujuscunque demum sortis sit, proximè ac immediatè imprimi solet; deq; diversis modis, quibus venena nos diris symptomatis semper excruciant, & haud raro è medio tollunt, præmissis: proxime consequitur, Venenatorum Morborum Causas, harumq; differentias præcipuas indagare sedulo conemur.

30. Quoad eorum *Causas* itaq; observandum est, ejusmodi Causarum quæ abscondita proprietate nobis contrariæ sunt, Alias in ipsomet corpore nostro progigni; Alias forinsecus advenire.

31. Super venenis quæ *intus gignuntur* (quæq; non, ut cætera foris adventitia, primo suæ naturæ ortu; sed longo ordinis progressu atq; mutatione talia evadunt) experientia persuasum nobis esse debet, in excrementis nostris, immo & in humoribus utilibus corruptionem gigni posse adeo insignem, quæ non modo Veneni vires ac perniciem exæquet,

exæquet, sed & ipsa tota venenum sit. Ita enim Syncopen gravem admodum & periculosam ingruere sæpe compertum est, solo ex concreto sanguinis grumo; maxime ubi is vel in ventriculo, vel intestinis, vel in pectore, deinde ubi in Utero vel vesica computrescens delituit: fitq; ea cum pulsu parvo, respiratione difficili, extremorum frigore, & sudore frigido, subortâ interdum febre. Ita in Uteri strangulatu plerunq; mulier sine motu, sine sensu quasi extincta jacet, cum pulsu parvo obscuroq; eatenus, ut interdum ne percipi quidem possit; cum animi defectione, & difficili respiratione, quæ non modo pectus opprimit, sed & fauces tanquam manu prehensas præcludit: hæc tamen omnia vel â suppressis mensibus, vel â cohibito semine proficiscuntur. Itaq; â pede, vel â digito manus vapor quidam in cerebrum conscendere sæpe deprehenditur, auræ frigidæ persimilis, qui ipsum attingens sensus mentemq; perturbat, & Epilepsiam infert. Quibus citra animi præjudicium pensiculatis, quis non vaporem illum sive â sanguine menstruoso, sive â retento semine, sive ab alio quovis humore in dissitissimis etiam corporis partibus insigniter corrupto exortum, multoq; magis ipsummet humorem, unde is prodiit, censeat venenatæ qualitatis conditionem ac malitiam obtinuisse? Quænam (obsecramus) manifesta, sive ex primis, sive ex secundis sit qualitatibus, hæc tam sæva possit invehere? Hanc sanè causam, quæ mole exigua, maximas solo contactu alterationes inducit, recte *Galenus* (6. de loc. affect.) & Scorpionis & Phalangii ictibus comparat, qui-

bus exiguo veneno per punctulum injecto, totum corpus afficitur, breviq; admodum tempore sævissima symptomata invalescunt. Nam, sicut horum Animalculorum venena, corpori per sensibus ferè inconspicuum foramen inflicta, gravia symptomata inferunt, dolores, lipothymias, demantias, & infinita alia: ita quoq; vapores exigui è corrupto aliquo humore, ut ut mole parvo, in corpore genito, venenatam pravitatem sensim induente eructati, nonnunquam & similia, & majora his inducunt. Hujus rei veritas adhuc porro patet in Febribus malignis, in quibus eadem plane symptomata conspiciuntur, quæ in iis, qui assumpto veneno pereunt. Exemplum prostat illustre 3. *Epid. com. 3. agr. 4.* De quo *Galen.* ita est ratiocinatus: *Ut epoto lethali veneno, inquit, quidam postridie vel tertio moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente: ita & hic ager statim tertio die censendus obiisse, à qualitate succorum virulentorum, non à phrenitide peremptus.* Sed soli lucem frustrà foenerasse censeamur; res enim adeo clare ex se patet, ut tanto rationum & auctoritatum apparatu minime indigeat.

32. Inter Causas vero, quæ *extra* corpori obvenientes, venenatorum morborum effectrices existunt, recenseri merentur (*primò*) *Aer* maligno ac deleterio, seu pestilentiali miasmate inquinatus, spirandoq; in pectus admissus; (*secundò*) *Contagium*; & (*tertiò*) *Venena* seu imprudentius *intro assumpta*, idq; vel cibi, vel potus, vel medicamenti specie; ut Fungi, Arsenicum, Auripigmentum,

mentum, Napellus, & alia prope innumera, quæ non afflatu, non adhæsu, sed haustu solo enecant: seu *extrinsecus nos attingentia*, ut rabidi canis & venenatarum bestiarum virus, quod in particulam demorsu apertam eructatum, contactu eam quidem primum, deinde vero Spiritus ac humores, eorumque interventu reliquum corpus omne, fermentatione perniciofa, inquinat. De Venenis utriusq; quidem ordinis à nobis modò disputatum est: restat igitur tantum de coeli inquinamento pestifero, deq; contagio, animi nostri sensum, ut ut forsan à vulgari Medicorum doctrina in nonnullis alienum, succinctè aperiamus.

33. *Aerem* itaq; quod attinet (ut eis quæ supra *Exercit. 5.* fusius edifferuimus, heic paucula addere liceat) minime dubitandum est, quin omnis Pestilentia ortum suum ducat (saltem si ad physicam & immediatam ejus causam, omisâ Summi Numinis vindictâ, respiciamus) à venenatis quibusdam, seu Spiritui Vitali nostro atq; sanguini summe infensis inquinamentis, aeri passim inspersis. Hæc autem inquinamenta derivari volunt *Nonnulli* à malefico quodam Coelorum aspectu, certaq; configuratione Syderum, quæ occultas malignasq; suas influentias, ex definitis temporum intervallis, in globo huic terraquo circumjectum aera ejaculari, à *Mathematicis* supponuntur: *Alii* verò ab *Terrenis* tantum petunt *Expirationibus*. Quorum sententiæ, ut conceptui humano magis familiari, & è rebus à sensuum nostrorum sphaera minus remotis deductæ, nos quidem assentimur: alteram

B b 2

tamen,

tamen, ceu probabilitatis quiddam in se continen-
tem, prorsus rejiciendam esse minime censentes.
Nam,

1. Certissimum est, aerem hunc, cujus inspira-
tione vivimus, non esse Elementum purum ac sim-
plex; sed constare ex ingenti halituum vaporum-
que congerie, qui perpetim è globo terraqueo ex-
pirant, quibulq; variæ salium, sulphuris, aliorum-
que mineralium exhalationes confusæ & commistæ;
corpusculorum ἀτμοειδῶν hic densam quasi nebu-
lam constituunt. Quoniam autem hujusmodi he-
terogenea effluvia & motum obtinent perniciosi-
mum, & figuris admodum inter se diversis insigni-
ta sunt; necessum idcirco est, ut alia aliis præ
continua inquiete occurrantia, pro eorum tum
motibus, tum configurationibus variis, cum his
cohæreant, mutuoq; combinentur; ab istis vero,
reciproca arietatione, repellantur & resiliant: un-
de forsan Sympathiæ & Antipathiæ omnis ratio
haud incommodè deducatur. A diversis porro
harum Exhalationum motibus ac agitationibus,
quæ ad fundum atmosphæræ, sive prope superfi-
ciem terræ fiunt, hic illevè tractus aeris diversas
subit alterationes; quibus corpora composita
maxime vero Animalium diversimodè afficiuntur:
intestinalis quippe motus particularum uniuscujusq;
Animalis à motu & temperie particularum in aere
volitantium plurimum dependet. Hæ siquidem
illas continuo ad motum ac avolitionem sollicitant,
consopitas exsuscitant, avolantium dispendia re-
parant, flammulam vitalem nitrositate sua foveant,
eiq; pabulum nitrosulphureum suppeditant, &
ad

ad Spirituum vitalium accensionem plurimum conferunt. Hinc, quamdiu motu & configuratione utræq; conveniunt, sive apta utrinq; intercedit temperatio; aer Spiritu ductus omnium Animalium vitam & sanitatem tuetur ac sustinet: sin vero aeri innatantia corpuscula ejusmodi sint figuræ & activitatis, ut vitalibus animalium principiis totius generis contrarietate adversentur; horum à cæteris, quibus colligantur, elementis mixtiones solvunt, & motus salutare pervertunt. Unde in Animalibus crases perduntur, vita profligatur; eaq; vix dum extinctâ, corpora putredinem subeunt. Hacq; ratione arborum etiam folia, segetumq; culmi syderatione percussi derepente emarcescunt; ut nil mirum sit, tantam inter pecora sæpenumero ex aeris inquinamento grassari luem, quæ simul totas interficit greges; quinimmo Pestilentia semina sparsim per aerem volitantia se primo exferere, & generi humano internecionem intentare.

2. Veritati summè consentaneum est, quod sicut venenata corpuscula, in terræ visceribus superficieve concreta, mixta Arsenicalia, Antimonialia, Mercurialia, Aconitalia, &c. constituunt: ita hæc in vaporem usq; resoluta, è terræ gremio eructata, inq; aere agglomerata, auras exitiales creent, à quibus morbi maligni ac pestilentes originem & seminarium suum fortiantur. Halituum enim venenositas omnis non à putredine quidem simplici; sed à Mineralium, unde eructantur, pernicie profluit dependetque.

Jam:

Jam vero, his positis, non improbabile videtur, quod quæ alicui aeris tractui pestilentiae semina primò affigunt, sint Mineralium, maxime salium ac sulphurum efferatorum, venenata effluvia; quæ modò è specubus & cavernis, post diuturnam incarcerationem, sensim exhalantur; modò, post terræ motus, ex ejusdem hiatibus confertim erumpunt, aeris puritatem exitiosis halitibus citò corrumpentia. His autem pernicie finitimi sunt halitus isti, qui à militum castris squalore immundis, ab insepultis cadaveribus, à locis cœno stagnante ac foetido obfitis, &c. erumpunt. Hujusmodi enim corpuscula ad dictum modum exhalata, longa putredine miras *δυναμεις & ἀρεότητες* sibi adsciscunt; ut propterea aliis quibuscunq; incongrua sint & heterogenea: adeoq; in aerem suscepta, ipsum (tanquam liquoris massam) fermentent, ac à natura sua salubri & benigna in perniciosam venenatamq; pervertant; quemadmodum rectè Philosophatur pereruditus noster *Willisius*, in libro suo incomparabili *de Fermentatione & Febris*.

Et de prima Pestis Origine, seu unde sævissimum illud humani generis flagellum primitus procedat, tantum: superest, de ejusdem *Propagatione*, seu quomodo ab alio subinde in alium, ab infecto in sanum, tanquam ex traduce, sive vi quadam seminifica, transmigret, paucis inquiramus. Hoc autem per *Contagium* fieri, omnes vel plebei norunt: ideoq; quid sit *Contagium*, & quæ ejus natura, explicare jam conabimur.

34. *Contagii* nomine, igitur, intelligi volumus *Energiam istam, sive actionem, qua inquinamentum morbificum ex uno corpore in aliud analogum tacite derivatum, morbum plane consimilem in ipso paulatim, & veluti fermentando progignit. Fermentando* dicimus; quoniam ad affectum quemvis contagiosum rite proprieq; sic dictum constitutum necessario requiritur, ut à se emittat *seminale* quoddam sui generis *Fermentum*, quod se latenter in corpora quidem alia, eis tamen unde ipsummet profluxerit analogia, insinuans, sensim morbum ejusdem speciei in eadem introducat: & quoniam corpus peste infectum alteri duo communicat, vapores nimirum sive halitus, quos Græci νοτεῖς ἀπορροῖαι, & ἀπορροῖαι, morbidas expirationes, vel morbosa effluvia nuncupant; & inquinamentum venenosum, seu Semina Pestilentialia, quæ Μιασμάτα ἢ Σπέρματα appellat Hippocrates, quæq; fermentationis ope tragœdias suas excitant. Quum autem hæc Communicatio sive traductio μασμάτων pestilentialium diversimode fieri possit; scilicet vel *immediate*, ut cum per contactum corporis infecti, vel excrementorum inquinamento prægnantium, istud seminarium imprimatur; vel *mediate*, idq; sive per *aerem*, ut cum ab una domo in alias remotas labes transfertur; sive per *fomitem*, ut cum quispiam vestes aut supellectilem è domo infecta, post aliquot dies aut menses; aut annos quinetiam translatam manibus suis contrectans, peste corripitur: idcirco ut *Contagii* natura, unà, cum diversis ejus modis quibus communicari solet, plenius.

plenius adhuc innotescat; heic expendamus oportet, *Quid illud sit, quod ab infecto dimanat; quomodo id se habeat per medium transitus sui; & quoritu affectum sui similem in alio corpore producat.*

35. Circa *Primum* ita censendum arbitramur. Effluere continuo corpuscula quædam ex omnibus rebus utcunq; solidis, quæ in aere circumcirca velut nebulam sive halonem ad extremum diffusionis suæ constituunt; olim statuit *Lucretius*, his versibus,

*Usq; adeo omnibus ab rebus res quaq; fluenter
Fertur, & in cunctas dimittitur undiq; parteis :
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi;
Perpetuo quoniam sentimus, & omnia semper
Cernere, odorari licet, & sentire sonorem, &c.*

â nobis in *Physiolog. nostr.* ad *Epicuri* mentem clare ostensum est, & ab omnibus ferme sanioris Philosophiæ cultoribus hodie creditum. Hæc autem corpuscula, sive atomorum moleculæ, concretionum earum, quibus decedunt, naturas & conditiones adeo resipiunt; ut quæ è corpore insigni aliqua virtute ac efficacia prædito effluunt, ipsæ eandem in se separatim tueantur atq; retineant: omnis enim concretio majorem minoremve energiam fortitur, pro majori minorive particularum, quibus constat, mobilitate & activitate. Quæ ratio videtur, cur quæ ab *Electro* ejaculantur effluvia paleas, festucas, plumas, aliaq; consimilis levitatis corpora versus se movere ac allicere valent; quæ autem è *Magnete*, ferrum; & quæ â sulphureis corporibus, qualia

qualia sunt Succinum, Ambra grisea, Camphora, Bitumen, Moschus, omniaq; Aromata, emanant, totam viciniam odoribus replent. Quum itaq; peste inquinata corpora halitus venenosos seu pestilentia effluvia à se in circumfufum aera continuo expirant; quumq; venenum pestilens, licet mole quidem perexiguum, maximæ tamen energiae fit & activitatis: ut semina ejus effluxa, aeriq; inspersa, pari virtute insigniantur, necessariò consequitur. Ut certo statuamus, idipsum quo pestilentiae contagium retinetur & transfunditur, esse corpuscula quædam è corpore infecto vaporum specie exhalata, & originis suæ indolem malignam planè referentia.

34. Circa *Secundum* observamus, quod quæ ab infectis exhalant pestilentiae Semina, sint naturæ adeo validæ, adeoq; indomitæ, ut in aere licet ventis agitato, aut solis ardoribus æstuante, sese illibata satis diu conservare queant; immo vero inter varias exhalationum confusiones, aliorumq; corporum allisiones, ad alia loca transferri, non tantum ad propinquas ædes vel civitates, verum etiam ad longissime distitas regiones. Cujus rei extant Exempla apud *Appianum Alexandrinum de bello Illyrico*, & *Fracastrum de morb. contagios. lib. 2. cap. 7.* Unde usu venit, ut isthuc virus, minima licet atomorum congerie constans, tenues non evanescat in auras, nec facile extinguatur; sed proxima fermento suo imbuat corpora, eoq; pacto sibi novas copias adsciscat, viresq; acquirat eundo: idque præcipue ubi in idoneum subjectum impegerit;

tum enim sese mox exerit, & pestem prius extingui visam de novo resuscitat, sagittas suas lethiferas longe lateq; evibrans. Ita sæpe compertum est, à conclusis, multosq; annos reservatis vestimentis, aut lectis infectis, dum jam innoxie contrectari posse crederentur, totas familias, imo ex iis tota oppida infecta fuisse. Apud *Trincavellium* (lib. 3. *consil.* 17.) Francazanus narrat, Justinopoli post sævissimam pestem funes, quibus mortui ad sepulchrum deferabantur, post capsam quandam abjectos fuisse; atq; ibi per annos 20. aut plures latuisse: quos cum servus loco postea moveret, incidit in pestilentialem febrem, contagiòque illius reliqui infecti sunt, ut 10000. homines hac occasione fuerint è vivis sublati.

37. Heic si curiosior quispiam illud quærat, *Cur omnia miasmata, corpore peste infecto exeuntia, non constituunt ubiq; fomitem, subjecto commodò ad fomitem dato?* Sciat is, quòd semina contagii per se tenuia admodum & subtilissima sunt; ac propterea deferuntur ut plurimum & disperguntur per aerem, nec facile alicui rei propter tenuitatem & subtilitatem adhærent, sed unà cum aere facillime inspirantur (unde periculosa est conversatio cum infectis): at si illa miasmata tenaci alicui vaporis fuerint immixta, atq; ita ad commodum inanime corpus delata; illi firmiter adhærebunt, & fomitem constituent. Et hinc est, quòd pestiferorum novissimi halitus (utpote feminibus pestilentialibus summè prægnantes) è jam moribundis expirati, contagii feracissimum fomitem constituere, tristi adstantium

ex-

experientia sæpe compertum sit ; quippe moribun-
 dorum calor jam pene extinctus, omniq; vigore
 privatus, putridas fuligines amplius attenuare &
 discutere nequit, ideoq; crassas tantum & tenacissi-
 mas exhalationes emittit, quæ cuicunq; corpori
 obvio facile adhærent, eiq; se affigunt. Hicq;
 proculdubio est ille halitus verus (â multis pro fa-
 bula habitus) de quo tam mira loquuntur vulgares,
 cum asserunt se vidisse ab ægro extremum spiritum
 jam reddente exiisse venenum pestilens instar parvæ
 nebeculæ cæruleæ (nam hujusmodi halitus talem
 colorem referre videntur, si candela ardens paulò
 longius â lecto adstet) idq; se in hanc aut illam rem
 in vicinia sitam insinuasse. Cæterum Fomitis rati-
 onem habere potest, quicquid ad contagionis femi-
 na & excipienda & retinenda, donec iterum alteri
 corpori communicentur, aptum est. Talia sunt
 omnia, quæ raram, laxam & porosam substantiam
 nacta sunt, ut linum, gossypium, plumæ, pelles
 pilosæ animalium, & quæ ex his conficiuntur
 vestes : hæc enim subeuntes fumos & vapores
 [ἀπορροιας & ποροῦντος ἀπορροιας] prompte excipi-
 unt, ac diu absconditos retinent. Contra verò, quæ
 solida & densa sunt, maximè si eorum polita sit
 superficies, cum effluvia contagiosa haud facile ad-
 mittant, ad contagium etiam recipiendum & con-
 servandum minus apta existunt ; cujus sortis sunt
 lapides duriores, porphyrii, marmorei, vitra, &
 metalla. Minime tamen interim negandum, quin
 parietes etiam & muri contagium suscipere possint :
 quod apud Judæos frequens fuisse, ea, quæ in sa-

eris de Leprosis ædibus dignoscendis & repurgandis legimus, clare docent. Hinc.

38. Circa *Tertium* deniq; statuere liceat, quod quamprimum istiusmodi fomes vel movetur, vel excutitur, vel aliquo modo nonnihil invalescit; emergens quasi è latebris venenum pestilens in obvium quemq; involat, & correptis primum spiritibus, eorum societate sive vehiculo intus convehitur, ubi sanguinem deinde & humores quoscunq; in vasis confluos fermento suo altius inspirat, iisq; brevi coagulationem & corruptionem inducit, quemadmodum supra indicavimus.

39. Heic autem occurrit haud contemnenda quaestio illa, *An peste morbosum corpus sit contagiosum ratione Morbi; an veroratione Causæ morbificæ?* Super hac igitur difficultate, statuendum censemus *utriusque*; nempe *primario* Causæ morbificæ ratione, absq; qua nec contagium, nec morbus fieri potuisset unquam, *secundario* ratione Morbi; nam postquam causa morbifica in corpore generavit morbum, etiam ipsi simul impressit facultatem sive potentiam eandem causam multiplicandi, quæ multiplicata ulterius diffundi & disseminari potest in alios. Eodem prorsus modo sicut fit in Fermento, cujus exigua portiuncula magnæ massæ farinacæ admista, totam mox fermentescere facit; ita ut postea quælibet istius massæ particula æque efficax reddatur ad similem quoq; effectum edendum: hæc autem vis isti massæ *primario* impressa

preſſa eſt à primo fermento, ſecundariò aucta à fermentatione. Atq; ad hunc modum per ſubtiliſſima Effluvia, quæ Fermenti naturam ex integro æmulantur, fieri morbi peſtilentialis veluti tranſmigrationem quandam, ad ſimilitudinem veritatis proxime accedit.

40. Per morbum deniq; *Organicum* ſive Inſtrumentarium unanimiter rectèq; quidem intelligere omnes vitiatam Conformationem, in quovis corporis Organo ſenſibili (ut in brachio, crure, venis, arteriis, nervis, aliisq; ſimilibus) ſenſibiliter factam, ejuſq; actiones manifeſte lædentem; hancq; conformationem pravam in partium Organum conſtituentium vel Situ inconcinno, vel Figuratione incommoda, vel Magnitudine injuſta, vel Numero indecenti, vel Continuitate interrupta conſiſtere, pridem à nobis dictum eſt. Hicq; nil amplius reſtat, quam ut de dictorum morborum Organicorum Cauſſis generatim eademq; ſerie agamus.

41. Quoad *Situs* vitia, igitur, ſciendum eſt; partem aliquam malè collocari poſſe vel proprii ſui ſitus reſpectu, vel ratione Connexionis quam cum aliis partibus obtinuiſſe debuit. *Prius* quidem contingit, vel quando pars ante nativitatem & in ipſa conformatione in locum indebitum diſponitur; quod ſemper fit ob etrorem virtutis plasticæ, quæ nonnunquam, etſi haud frequenter, partium conſuetas ſedes immutare, & ſiniſtri lateris propria viſcera in dextrum tranſferre obſervatur; cujuſ rei exemplum:

exemplum fane prodigiosum memoriae consecravit
*Cl. Joh. Riolanus, in Disquisitione de transpositione
 partium naturalium & vitalium in corpore humano,*
 ubi quamplurima invenies notatu dignissima: vel
 quando situm sibi à natura consignatum mutat post
 nativitatem; quod fieri potest varias ob causas.
 Primò scilicet ob partium, à quibus in suo loco
 contineri debuit, laxitatem aut solutam unitatem:
 quomodo, laxatis Mesenterii membranis, intestina in
 scrotum per processum Peritonæi delabuntur, &
 Enterocелеm constituunt; & vulnerato Abdomine
 prorsus excidunt; item Uterus, ruptis laxatisve
 vinculis, deorsum inter femora ad pugni amplitu-
 dinem propendet; & vulneratâ vel erosâ oculi
 tunicâ Corneâ, Uvea seipsum foras præcipitat.
 Secundò, ob ligamentorum contractionem nimiam,
 five ea ab exsiccatione, five à repletionem contingat;
 necessum quippe est, ut quælibet pars sequeretur
 motum ejus, cui per commune vinculum firmiter
 adligatur. Tandem ubi pars violenter vel *πάσει*,
 vel *ώσει* sede sua deturbatur; quod in Articulorum
 luxationibus frequentissime contingit. Nam omnis
 Luxationis & Subluxationis causæ sunt Externæ,
 vel Internæ. Hæ sunt humor tenuis, qui ligamen-
 tum emolliendo relaxat, ita ut ossa liberius vagari
 atq; acetabulis excidere possint; & humor crassus,
 qui paulatim cavitatem ossis excipientis replens,
 tandem os exceptum extrudit, ob factam Anchy-
 losin. Illæ vero sunt percussio, distorsio violenta,
 casus, membri distensio, &c. *Posterius* autem fit,
 cum pars, quæ alteram contingere debebat, eam
 non attingit; aut è contra eæ, quas sejunctas esse
 decebat,

decebat, conjunguntur: quorum utrumq; easdem fere causas habet, quas situi vitiatum post ortum contingenti modò assignavimus. Nam, cum diversæ corporis nostri partes certorum vinculorum & ligamentorum interventu invicem connectantur; & quæ sejungi debent, aliarum interpositione discernantur ac determinentur: si partes, quæ inter alias mediæ intercedunt, laxentur, vel ligamenta disrumpantur, aut vulnerentur; partes, quæ antea conjungebantur, disjungi necessum est, aliasq; simul, quas sejunctas esse decebat, conjungi. Exemplum hujus ultimi morborum in conformatione generis insigne recensuit *Cl. Sennert. in lib. 2. institut. medic. part. 2. cap. 13.*

42. *Malæ Figurationis* causas quod attinet, advertendum primò, quod partis alicujus figura vitari possit vel per se, vel per accidens. *Per se* quidem (seu κατὰ τὴν αἰτίαν τοῦ λόγου, ut loquitur *Galenus; De Causis morborum, cap. 7.*) quum naturalis ac propria ejus figura invertitur; idq; aut in ipsamet conformatione, sive dum Embryo adhuc est in fieri, aut tempore gestationis in utero materno, aut in ipso partu, aut post partum denique, maxime dum ossa adhuc mollia sunt, tenera facileq; flexibilia. Cum in utero *formatur* Embryo, ob errorem virtutis plasticæ, vel materiæ seminalis ineptitudine, vel matris imaginatione fortiori, vel aliqua alia de causa in opere suo impeditæ ac interturbatæ. *Gestationis* tempore; quando gravida mulier propter casum, percussione, terrorem, & similia, aliquod figuræ vitium membrum tenelluli

foetus

foetus imprimit. *In ipso Partu*; dum ob oris uteri angustiam, infantis magnitudinem, obstetricis incitiam, membrum aliquod violentius comprimitur & distorquetur. *Post partum*, ab eis omnibus, quæ vulnerare, contundere, confringere, aut contorquere membra possunt; item ab imprudentia & errore Cheirurgorum, qui collisa contractave ossa non recte & ad pristinam figuram composuerint. Quo pertinent etiam membri alicujus tum Alogotrophia, tum Atrophia. Per *Alogotrophiam* incurvari ossa, indeq; corrumpi membrorum figuram; certo certius est. Nam si ossa, ex. gra, vertebræ dorsi, ab altero latere plenius alantur, adeoque secundum istud latus magis excrescant, quam secundum oppositum; necessum est illa eò ipso incurvari. Quippe in hoc casu, eodem modo se habet plenior istius lateris nutritio ad incurvandam os, quo se habet cuneus immissus ad incurvandam columnam; excepto tantum, quòd cuneus certis tantum locis lateris columnæ infigatur, plenior vero nutritio lateris ossis fiat ex æquo secundum totam ejus longitudinem. Etenim alimentum intra os assumptum, qua parte liberalius admittitur, ea id suffarciendo, ad modum cunei columnæ intrusi, in longitudinem auctiorem protendit: qua parte verò parcius, ea id minus protendit; unde necessario accidit os incurvari versus latus, quod pari passu cum altero non elongatur. Quæ ratio est, cur spina dorsi, costæ, tibiæ, aliaq; ossa in Rachitide frequenter à debita sua figura sensim alienantur; sicuti tum admiranda ingenii subtilitate, tum rationibus apodicticis edocuit ornatiss. ille vir, *Glissonius noster*,

in lib. suo de Rachitide. Quinetiam & partes carnosas propter improporcionatam alituram sua figura spoliari posse, minime dubitandum est. Ita enim non solum in Elephantiasi, ob corrupti & peculiari quadam labe depravati succi nutritii luxuriam, nares, labia, atq; aliæ partes adeo crassescunt, ut figura admodum vitietur; sed in aliis quoq; tumoribus idem contingit. *Atrophia* autem è contra partes nimium extenuat, eoq; nomine deformat. Per *Accidens* verò mutatur Figura, cum ἐτερόρρων γίνεται τὸ μέγεθος, in aliam partem vergit membrum, ob nervorum resolutionem, convulsionem, sectionem; item ob Phlegmonem, Scirrhum, cicatricem præduram, aliosq; ejusmodi affectus, qui tendines & nervos sese contrahere facientes, partes vicinas ad se trahunt, adeoq; figuram corrumpunt.

Advertendum secundo, omnem Figurationem indecoram vel ad Superficiem spectare, vel ad Cavitates. Quæ *Superficiem* dehonestant, in genere Sex sunt, viz. (1) Indecens *Asperitas*, cujus causæ esse possunt acria quævis, acerbæ, abstergentia, vehementer exsiccantia, erodentia; hæc enim omnia manifeste exasperant. (2) Incongrua *Levitas*, quam inducere apta nata sunt humectantia, oblinentia, pinguis, glutinosa. (3) *Rectitudinis* inconcinna, qualem in justo minus arcuatis & ad lineam rectam inclinantibus costis habent pueri nonnulli Rachitide deformes; idq; ob modò ex Glissonii mente explicatam Alogotrophiam. Quum enim anterior pars cujusvis costæ mollior ac spongiosior sit, quam ejusdem posterior, ut in

confractis costis patet ad sensum; & cum partes ossium molliores in Rachitide facilius excipiant alimentum & augeantur, quàm partes duriores & solidiores, ob rationes firmissimas ab eodem *Glissonio*, cap. 13. allatas: hinc necessario consequitur, anteriores costarum partes, quòd molliores sint, magis produci sive elongari, quàm posteriores; atque ita à semicirculi figura longius recedere, sternumq; elevando pectus acuminare. (4) *Curvitas* invenusta, quali tenentur vatii, quibus foras, & vari, quibus intro crura contorquentur: cujus causa item vel ad inæqualitatem nutritionis, vel ad confractorum ossium vitiosum coalitum haud immerito referatur. (5) Indecora *Gibbositas*, ut quum extrorsum luxatæ vertebrae dorsi gibbum efficiunt. Et (6) incommoda *Planities*, quæ exemplificari potest in depressione cranii, aut nasi, &c.

Cavitates vero (sive *Receptacula* sint, ad aliquid excipiendum continendumq; comparata, ut conceptaculum chyli, vesica Urinaria, vesicula fells, vesiculæ seminales, &c. sive *Meatus*, per quos aliquid transire debet, ut intestina, venæ, arteriæ, nervi, &c.) figura sua exiuntur bifariam, quando nempe nimis vel dilatantur, vel angustantur. *Receptacula* quidem supra modum *Dilatantur* ab eis omnibus, quæ ea replent & distendunt: *Angustantur* vero (ubi isthuc vitium ab ortu non fuerit) vel ob intus contentam materiam alienam, vel ob alias causas, quas angustiam in meatibus procreare jam dicturi sumus.

Meatus autem *Dilatantur* & *Aperiuntur* trifariam, viz. (1) per *Ἀνασφύσιν*, quæ fit à copia,
vel

vel qualitate, maxime vero caliditate intus contenti humoris ; tum à medicamentis laxantibus, vasorumq; extremitates aperientibus : (2) Per Διαπήδησιν, quæ fit ab humectantibus & rarefacientibus : (3) Per Διαίρεσιν, quæ fit à causâ vel Ero-
dente, ut humoribus, aut medicamentis acribus ; vel incidente ; vel distendente, ut humoribus copiosis ac turgescantibus ; vel rumpente, quales sunt motus vehemens, clamor impetuosus, grave pondus incumbens, aliaq; vasorum διάβρωσιν efficientia.

Angustantur vero quinq; modis, qui sunt (1) Ἐμ-
φράξις, *obstructio*, quum meatus ab incidente in-
tusq; hærente materia quasi infarcti vel clauduntur
& abolentur, vel angustiores redduntur ; quod viti-
um non modò inconspicuis in cute foraminulis, sed
& venulis, & arteriis, & intestinis, ductibusq;
omnibus frequens inesse solet, & quamplurimorum
affectuum, maxime chronicorum, causâ sæpe ex-
istit. Hujus autem Causas supra recensuimus.

(2) Στενοχωρία, *Constipatio*, cum aliquid ipsis pa-
rietibus meatus adnascens, eum vel angustiore
reddat, vel plane claudit, qualiter accidit in meatu
Urinario à caruncula adnata obstructo ; semperq;
fit à carnosa excrescentia, aut tumore in ipso mea-
tu genito. (3) Σύμφωσις *Coalescentia*, cum post
male curatum vulnus aut ulcus parietes meatus ali-
cujus sponte uniuntur ac coalescunt, uti nonnun-
quam fit in vagina uteri post partum difficilem coa-
lescente ; idq; forsan ob nimiam sanguinis aut
lochiorum glutinositatem. (4) Θλίψις, *Compressio*,
quando meatus aliquis à tumore, aliquave alia re
foris incumbente, eumq; seu gravitate, seu co-

arctatione, seu quocunq; alio modo comprimente, angustatur; quomodo aspera arteria & œsophagus coarctantur ex premente angina, & propter inflammationem vesicæ cervix nonnunquam ita comprimitur, ut exitus urinæ præcludatur. (5) *Zurignot, Subfidentia*, quum parietes meatus vel immoderata humiditate laxati, vel à contento non satis distenti, in se quasi sponte concidunt; quemadmodum in *Zinifsi* contingit, qua tunica oculi *Uvea* & *Cornea*, absumpto effluxove humore *Aqueo*, quo ad invicem distendebantur, subsident, interceptumq; spatium imminuunt; quod augurium est timendi mortem in his, qui febre acuta laborant. Et de Figuræ vitiis quidem, eorumq; Causis tantum.

43. *Injustæ Magnitudinis* causas quod attinet; primò commemorandum est, morborum in magnitudine duo dari Genera. *Alterum* scilicet, quum pars aliqua corporis supra convenientem naturæ modum increvit; cujus exempla habemus in linguæ tanta mole, quæ ore comprehendi nequeat, in *Hydrocephalo*, in cruris, brachii, digitorumq; vastitate, inq; Tumoribus omnibus, qui sunt æquo majores partium extuberantiæ: *Alterum* vero, quum pars aliqua infra debitum naturæ modum substitit; quod in linguæ, pedis, brachii, aliarumq; partium concisa atq; minuta mole, in *Atrophia* & *Phthisi* deprehendatur. Deinde sciendum, magnitudinis *Incrementum* duobus modis fieri; viz. vel secundum omnes partis alicujus dimensiones æqualiter; vel tantum secundum aliquot,

quot, imminutis interim cæteris. *Priori* modo augetur partis magnitudo ab humore ex æquo in omnem ipsius substantiam diffuso; sive is utilis fuerit, sive inutilis ad alendum. Ex Utilis humoris affluxu appositioneque, quum Facultas plastica, sive altrix adeo fortis atq; vegeta est, tantamq; succi alibilis ubertatem partibus affigit, ut ipsa corporis moles exinde admodum augeatur; quemadmodum iis contingit, quorum corpora carne & pinguedine præter modum crassescunt. Ob Inutilem vero materiam, non solum si qualitate peccet, & vitiosa sit, unde varia tuberculorum & ulcerum genera procreari solent; sed & si sola quantitate peccans, tantaq; copia parti incumbens, ut virtus nutritiva totam eam apponere ac assimilare minime valeat, adfluit; quæ proinde in spatia partium effunditur, easq; in tumorem attollit; uti fieri credibile est, in Strumis & Scrofulis, quæ materiam suam feminalem, non à venis aut arteriis quidem, sed à dulciori benignioriq; nervorum rore mutuari videntur. Ad hunc pariter modum fiunt Ganglia, Melicerides, Steatomata, Atheromata, Sarcosæ, Cancri, aliq; id genus tumores; quos experimur sæpius in corporibus nostris quasi propria anima vegetativa nutriri & crescere; dum interea genuinæ partes extenuantur & marcescunt. Idq; ideo forsan, quia tumores isti primordia sua ex depravato succo nutritio adepti, ac proinde virtute quadam feminali obscure imprægnati, ad formationem quandam, licet rudem ac imperfectam, sponte tendunt, nutrimentumq; omne deinceps ad se arripiunt, reliquumq; corpus nutritio succo (ceu genio suo) defraudant; unde *Phagedænis*, *Lupisq;* inditum nomen. Adeo (ait *Arist. de Gener. Animal.*

Animal. lib. 3. cap. 11.) animæ plena sunt omnia. Posteriori autem modo augetur magnitudo vel à Flatu; ut in Tympaniti & πνευμάτωξήη, seu hernia ventosa: vel ab Aquoso humore, ut in Ascite, & υδρωκήλη, seu hernia aquosa: vel à decubitu unius partis in alteram, ut in Enterocèle, ubi tumor in scroto excitatur ex prolapsu intestinorum. Et huc pertinent omnes omnino Tumores, de quorum causis & generatione supra egimus. E contra Imminuitur magnitudo, ob plasticæ virtutis debilitatem, & ad alendum necessariæ materiæ inopiam; ut in diuturna inedia morbisq; corpus exsiccantibus videre est, sicut & in venarum lactearum, ductuum chyli ferorum, Glandium nutricium, Nervorum, aliarumq; viarum per quas succus nutritius partibus advehi debebat, obstructionibus sæpius contingit. Deinde, ob loci angustiam, in quo pars augeri debet; quomodo (ut ille Chæreas apud Terent. in Eunuchis) virgines, tametsi bonæ sunt naturæ, matres reddunt curatura juncæ, dum non solum cibum deducunt, sed & victo pectore graciles efficere student. Et tandem sectione, ustione, putredine, erosionem, refrigeratione.

44. Numeri morbus similiter tum in Exuperantia, tum in Defectu consistit. *Exuperantia* quidem est vel rei Naturalis, ut sexti digiti, tertii testiculi, duplicis dentium ordinis, &c. quorum omnium causa ad materiæ seminalis redundantiam, unà cum plasticæ virtutis robore aut errore, referenda videtur; idq; utrum redundans pars ab ipso partu adsit, an vero postea alicubi succrescat: vel rei Præternaturalis, cujusmodi sunt verrucæ, calli, calculi, vermes,

mes, & similia, quæ ex vitiosæ materiæ copia, nunc in cutim impacta, nunc lapidescente, aliàs ad animationem sponte tendente, ortum habent. *Defectus* autem est solius rei Naturalis, quæ vel ab ortu deest, ut quum quis mancus nascitur, quod accidit ob defectum materiæ spermaticæ ad partis generationem necessariæ, vel ob plasticæ virtutis errorem, vel etiam utramq; ob causam: vel post ortum detrahitur, idq; vel sectione, vel uisione, vel erosione (sicut interdum ob humores acres & erodentes, morbo gallico infectis gurguleo decedit,) vel putredine, vel refrigeratione extrema, qua extincto calore à corde influente pars emoritur, & postea vel sponte decedit, vel arte eximenda est. Ubi adnotandum, quòd quum pars quædam ab instrumento penitus eximitur, solius Numeri morbus oriatur, qui in instrumenti residuo dicitur inesse; execto ex. gr. digito, numeri morbus residet in manu: at dum non prorsum & radicitus, sed veluti ex dimidio tantum pars rescatur; tum numeri, tum magnitudinis morbus existat, idemq; effectus sub utroq; genere comprehendatur.

45. Postremò, *Solutæ Unitatis* causæ licet quamplurimæ sint, generatim tamen omnes ad quinque classes revocari possunt: vel enim secant, vel erodunt, vel contundunt, vel tendunt & rumpunt, vel adurunt. Atq; hæ quidem omnium morborum Organicorum causæ reputentur. Quas ideo cursim ac leviter pertransivimus, quoniam plenior dilucidiorq; earum contemplatio opportunius petenda videtur ex adhuc restante altera Pathologiæ parte; quæ *Symptomatis* nempe, ipsorumq; *Causis* particularibus

cularibus debetur, quamq; nos propediem (si modo nobis vitæ atq; otii tantum fecerit Deus, quæq; in Exercitationibus hisce conscripsimus Emunctioribus non displicuerint) ad Harvæanam Circulationem, atq; alia Neotericorum inventa anatomica accuratius accommodatam, in lucem emissuros, sanctè spondemus.

46. Interim levidensi huic, quamq; eruditi inspiciant oculi prorsus indignæ opellæ heic finem & periodum imponimus: perhumaniter exorato prius *Lectore* candido, ne credat nos hæc aut inanis gloriolæ studio, aut tam perficiundi spe, quàm desiderio excitandi doctiorum ingenia ad ulteriorem veri investigationem in *Nosologia* (quæ adhuc manca videatur, & duntaxat inchoata) literis mandasse; neve Philosopho existimet indignum, nonnunquam ad obscurum rationis & conjecturæ lumen confugere, ubi quæ scrutatum it, adeo abstrusa fuerint & naturæ arcanis involuta, ut nec sensuum fide, nec munitione demonstrationum liceat aliquid certi de eorum causis proximis stabilire. Nam,

*Multa tegit sacro involucro Natura; neq; ullis
Fas est scire quidem mortalibus omnia: multa
Admirare modo, nec non venerare; neq; illa
Inquires, quæ sunt arcanis proxima; namq;
In manibus quæ sunt, hæc nos vix scire putandum.
Est procul a nobis adeo præsentia veri.*

Et ipsemet *Aristoteles* librum scripsit, de Mirabilibus auditis: atq; alibi ait; *non solum illis agenda sunt gratiæ, quorum opinionibus quis acquiescet; sed iis etiam, qui superficie tenus dixerunt. Conferunt enim aliquid etiam isti: habitum namq; nostrum exercuerunt.*

FINIS.

